

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๔๗ ตอนที่ ๑๔๖๑ – ๑๔๗๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๔๖๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษา มหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๒๘

ถ. ที่พระอานนท์ท่านได้รับเอตทัคคะ ๕ อย่าง คือ ๑. เป็นพหูสูตร ๒. เป็นผู้มีสติ ๓. เป็นผู้มีคตติ ๔. เป็นผู้มีฐิติ และ ๕. เป็นพุทธอุปัฏฐาก คำว่า คตติกับฐิติ หมายถึงอะไร

สุ. ฐิติ คือ ความเพียรในการศึกษา ในการอุปัฏฐากทั้งหมด คตติ คือ การไปด้วยการรับพระธรรมแม้บทเดียว ท่านก็สามารถพิจารณาแทงตลอดไปถึงบทอื่น ๆ ด้วย อย่างถ้าท่านผู้หนึ่งผู้ใดได้ฟังคำเดียว ก็รับไว้เพียงคำเดียว แต่ท่านพระอานนท์เมื่อรับคำเดียวนั้น ก็ยังพิจารณาไปถึงคำอื่นต่อไปได้อีกมาก

ถ. คตติ ก็หมายถึงการที่ท่านสามารถแทงตลอดในคำสอนของพระพุทธเจ้าหลาย ๆ อย่าง ส่วนฐิติเป็นความเพียรในการศึกษา ในการอุปัฏฐาก

สุ. ขอล่าวถึงข้อความตามที่ถามเมื่อกี้เรื่องของสติและคตติอีกครั้งหนึ่ง
อนึ่ง พระเถระนี้ (คือ ท่านพระอานนท์) เป็นผู้มีสติเล่าเรียนพระพุทธพจน์แล้ว ทรงจำไว้ มีกำลังมากกว่าพระเถระเหล่านั้น เพราะเหตุนี้ ท่านจึงชื่อว่า เป็นผู้เลิศกว่าพระภิกษุทั้งหลายผู้มีสติ

สติเป็นโสภณธรรม สติเกิดกับโสภณจิต สติเกิดกับกุศลจิต เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังฟัง เสียงหนึ่งเสียงใดดังเกิดขึ้น ขณะนั้นชวนจิตจะเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ถ้าขณะใดเป็นอกุศล ขณะนั้นไม่มีสติเกิดร่วมด้วย แต่สำหรับท่านพระอานนท์ ที่กล่าวว่า ท่านพระอานนท์เป็นผู้มีสติเล่าเรียนพระพุทธพจน์ ก็หมายความว่า กุศลจิตของท่านในขณะที่กำลังฟังพระธรรมนั้น เกิดดับสืบต่อเป็นชวนะที่ประกอบด้วย สติ เป็นกุศลจิตมากกว่าบุคคลอื่นซึ่งพอมีเสียงอื่นเกิดขึ้น การที่จะมีสติเล่าเรียนพระพุทธพจน์ ก็อาจจะเป็นอกุศลจิตเกิดแทรกคั่นได้

ด้วยเหตุนี้ ท่านพระอานนท์ เป็นผู้ที่มีสติเล่าเรียนพระพุทธพจน์แล้วทรงจำไว้ มีกำลังกว่าพระเถระเหล่านั้น เพราะเหตุนี้ ท่านจึงเชื่อว่าเป็นผู้เลิศกว่าพระภิกษุทั้งหลายผู้มีสติ

พิสูจน์กับทุกท่านได้ในขณะที่กำลังฟัง เห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดผ่านไป ขณะนั้นอาจจะเผลอไปแล้ว ไม่เหมือนกับมีกุศลจิตมั่นคงจริง ๆ ฟังด้วยกุศลจิต

และท่านพระอานนท์นี้แหละ เมื่อตั้งอยู่ในบทหนึ่งได้ ก็เรียนรู้บทได้อีก ๖๐,๐๐๐ บท ย่อมรับรู้บททั้งหมดโดยครบถ้วนตามทำนองที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วนั้นแหละ เพราะเหตุนี้ ท่านจึงเชื่อว่าเป็นผู้เลิศกว่าพระภิกษุทั้งหลายผู้มีสติ

ฟังด้วยกัน เรื่องจิต หรือว่าเรื่องเจตสิกหนึ่งเจตสิกใด หรือเป็นพระสูตรหนึ่ง พระสูตรใดก็ตาม แต่ในขณะที่ฟังนั้น ท่านพระอานนท์เรียนรู้บทได้อีก ๖๐,๐๐๐ บท จากการที่ได้ฟังโดยครบถ้วนตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วนั้นแหละ เพราะเหตุนี้ ท่านจึงเชื่อว่าเป็นผู้เลิศกว่าพระภิกษุทั้งหลายผู้มีสติ

คติไม่ใช่คติเรื่องอื่นเลย แต่เป็นคติในการรับพระธรรมที่ได้ฟัง และสามารถเพิ่มความรู้อย่างเข้าใจจากพระธรรมที่ได้ฟังด้วย

ความพากเพียรในการเล่าเรียน ความเพียรในการสาธยาย ความเพียรในการทรงจำพระพุทธพจน์ และความพากเพียรในการถวายเป็นอุปัชฌาย์จากบารุงพระผู้มีพระภาคของท่านพระอานนท์เถระนั้น ไม่เหมือนกับความพากเพียรของพระภิกษุเหล่านั้น เพราะเหตุนี้ ท่านจึงเชื่อว่าเป็นผู้เลิศกว่าพระภิกษุทั้งหลายผู้มีสติ คือ ความเพียร

ความเพียรของท่าน เพียรไปในเรื่องของกุศลทั้งหมด บางคนอาจจะบอกว่า อุปัชฌาย์จากพระผู้มีพระภาคจนไม่มีเวลาที่จะศึกษาเล่าเรียน อาจจะคิดอย่างนั้นสำหรับบางคน แต่สำหรับความเพียรของท่านพระอานนท์ พากเพียรในการเล่าเรียน พากเพียรในการสาธยาย พากเพียรในการทรงจำ บางท่านอาจจะต้องอาศัยเครื่องช่วย ความจำหลายอย่าง ในสมัยนี้ก็ทั้งจดด้วย ทั้งอะไร ๆ ด้วย แต่ในสมัยนั้น ท่านพระอานนท์พากเพียรในการทรงจำพระพุทธพจน์ และพากเพียรในการถวายเป็นอุปัชฌาย์

อุปัฏฐากบำรุงพระศาสดา เพราะฉะนั้น ท่านพระอานนท์เป็นผู้ที่ถูกศัลจิตเกิดมาก
สักแค่ไหนที่จะเป็นเอตทัคคะถึง ๕ สถาน

ซึ่งในสมัย ๒๐ ปีในปฐมโพธิกาล คือ เมื่อทรงตรัสรู้แล้วนั้น พระผู้มีพระภาค
ไม่มีอุปัฏฐากประจำพระองค์มาตลอด ๒๐ พรรษา ในระหว่าง ๒๐ พรรชานั้น
ก็แล้วแต่ว่าจะเป็นท่านพระนาคสมาละ หรือท่านพระอุปวานะ ท่านพระจุนทะ
ท่านพระสาครตะ บางคราวก็เป็นท่านพระเมฆิยะ บางคราวก็เป็นท่านพระราธะ ต่างก็
ผลัดเปลี่ยนกันอุปัฏฐากตลอด ๒๐ พรรษาในปฐมโพธิกาล

หลังจากนั้นแล้ว

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับบนพุทธอาสนะที่บุคคลจัดแจงปูลาดแล้ว
ในบริเวณพระคันธกุฏีนั้น พระภิกษุสงฆ์แวดล้อมแล้ว ตรัสเรียกพระภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เราเป็นผู้แก่แล้ว ภิกษุบางพวกกล่าวว่า เราจะไปโดยทาง
นี้ แล้วก็แยกทางไป ภิกษุบางพวกก็วางบาตรและจีวรของเรบบนพื้นดิน พวกเธอจง
คัดเลือกภิกษุมาเป็นอุปัฏฐากประจำของเรา

ธรรมสังเวชได้เกิดขึ้นแล้วแก่พระภิกษุทั้งหลาย ในขณะนั้นท่านพระสารีบุตรลุก
ขึ้นจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาพระองค์เท่านั้น สร้างบารมีมา
ตลอด ๑ อสงไขยแสนกัป ผู้มีปัญญามากเช่นข้าพระองค์ ย่อมควรชื่อว่า
เป็นผู้อุปัฏฐาก มิใช่หรือ ข้าพระองค์จะขอรับอุปัฏฐาก พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสห้ามท่านพระสารีบุตรว่า

ดูกร สารีบุตร อย่าเลย เธออยู่ในทิศใด ทิศนั้นย่อมไม่เสียไปเปล่าเทียว
โอวาทคำสั่งสอนของเธอ เหมือนกับโอวาทของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย กิจที่เธอ
จะอุปัฏฐาก ย่อมไม่มีแก่เรา

พระมหาสาวก ๘๐ รูป มีท่านพระมหาโมคคัลลานะเป็นต้น ต่างก็พากัน
ลุกขึ้นโดยอุบายนี้นั้นเทียว

พระผู้มีพระภาคทรงห้ามพระมหาสาวกทั้งหมด ส่วนท่านพระอานนท์เฝ้า
นั่งนิ่งอยู่นั้นเทียว

ลำดับนั้น พวกพระภิกษุกล่าวว่า

ดูก่อน อารุโสะอานนท์ พระภิกษุสงฆ์ทูลขอตำแหน่งอุปัฏฐากแล้ว แม้ท่าน
ก็จงขอบ้างเถิด

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า

ดูก่อน ท่านผู้มีอายุ ขึ้นชื่อว่าตำแหน่งที่ได้มาเพราะขอจะเป็นประโยชน์อะไร
พระศาสดามีได้ทอดพระเนตรเห็นเราหรือไร หากว่าพระศาสดาจะทรง
พอพระราชหฤทัยไซ้ พระองค์ก็จะตรัสบอกเองว่า อานนท์จงอุปัฏฐากเรา ดังนี้

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อานนท์ไม่พึงเป็นผู้อันคนอื่นต้องให้เกิดความพยายาม
ตัวเธอเองจักรู้ และอุปัฏฐากเรา

ลำดับนั้น พระภิกษุทั้งหลายกล่าวพร้อมกันแล้วว่า

อานนท์ เธอจงลุกขึ้น เธอจงขอตำแหน่งพระอุปัฏฐากกับพระศาสดาเถิด

ท่านพระอานนท์เฝ้าลุกขึ้น แล้วทูลขอพร ๘ ประการ คือ พรอันเป็นข้อห้าม
๔ ข้อ พรอันเป็นข้อขอร้อง ๔ ข้อ พระเถระกราบทูลว่า

พรชื่อว่าเป็นข้อห้าม ๔ ข้อ คือ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ

๑. ถ้าว่าพระผู้มีพระภาคได้รับจีวรอันประณีตด้วยพระองค์แล้วไซ้ พระองค์
อย่าประทานจีวรอันประณีตนั้นแก่ข้าพระองค์

๒. ถ้าว่าพระผู้มีพระภาคได้รับบิณฑบาตอันประณีตด้วยพระองค์แล้วไซ้
พระองค์อย่าประทานบิณฑบาตอันประณีตนั้นแก่ข้าพระองค์

๓. ขอพระผู้มีพระภาคอย่าประทานให้ข้าพระองค์อยู่ร่วมในพระคันธกุฎีเดียวกัน

๔. ขอพระผู้มีพระภาคอย่าพาข้าพระองค์ร่วมไปในที่นิมนต์

ในเมื่อเป็นไปได้อย่างนี้ ข้าพระองค์จักอุปัฏฐากพระผู้มีพระภาค

ครั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า

ดูกร อานนท์ ก็เธอเห็นโทษอะไรในคำขอนี้หรือ

ท่านพระอานนท์ทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่าข้าพระองค์จักได้วัตถุเหล่านี้ไซ้ร้ จักมีบุคคลผู้พูดว่า ท่านพระอานนท์ได้ใช้สอยจีวรประณีตกับพระทศพล ได้ฉันบิณฑบาตอันมีรสประณีตกับพระทศพล ได้อยู่ในพระคันธกุฎีเดียวกันกับพระทศพล ได้ไปสุที่นั่งมนต์ร่วมกับพระทศพล ได้ลำนอนอยู่จึงอุปัฏฐากพระตถาคต ใคร ๆ ก็รับเป็นภาระอุปัฏฐากอย่างนี้ได้

เพราะเหตุนี้ ท่านพระอานนท์จึงทูลขอพรอันเป็นข้อห้าม ๔ ข้อเหล่านี้

นี่เป็นสิ่งที่ยากที่ใครจะคิด แต่เป็นสิ่งที่มิมีเหตุผลมาก ถ้าท่านพระอานนท์ไม่ได้ทูลขออย่างนี้ จะมีคำติเตียนมากมายจากผู้ซึ่งท่านก็ได้ ที่จะกล่าวคำที่ไม่เหมาะสม เพราะถ้าท่านเป็นผู้ที่ได้ใช้สอยจีวรที่ประณีต ได้ฉันอาหารบิณฑบาตที่ประณีต ได้อยู่ในพระคันธกุฎีกับพระผู้มีพระภาค หรือได้ไปสุที่นั่งมนต์ร่วมกับพระผู้มีพระภาค ใคร ๆ ก็ย่อมอุปัฏฐากพระผู้มีพระภาคได้ เพราะว่าได้รับสิ่งที่เป็นประโยชน์ ๔ อย่างนี้ แต่เพื่อที่จะไม่ให้เป็นที่ติเตียน ท่านพระอานนท์จึงทูลขอพรอันเป็นข้อห้าม ๔ ข้อเหล่านี้

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า พรซึ่งว่าเป็นข้อขอร้อง ๔ ข้อ คือ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ

๑. ถ้าว่าพระผู้มีพระภาคจักไปสุที่นั่งมนต์ที่ข้าพระองค์รับไว้ไซ้ร้

๒. ถ้าว่าข้าพระองค์จักได้พาบริษัฑผู้มาจากแคว้นแคว้นภายนอก ชนบทบ้านนอกเพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาค ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคในขณะที่มาถึงแล้วนั้นแหละไซ้ร้

๓. ความสงสัยเกิดขึ้นแก่ข้าพระองค์เมื่อใด ขอให้ข้าพระองค์ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเมื่อนั้นนั้นเทียว

๔. เมื่อข้าพระองค์มิได้อยู่ด้วย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมใด เมื่อกลับมาแล้ว พระผู้มีพระภาคจักแสดงธรรมนั้นแก่ข้าพระองค์เหมือนอย่างนั้น

เมื่อเป็นไปได้ดังนี้ ข้าพระองค์จักอุปัฏฐากพระผู้มีพระภาค
ครั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า

ดูกร อานนท์ ก็เธอเห็นอานิสงส์อย่างไรในคำขอนี้หรือ

ท่านพระอานนท์ทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กุลบุตรผู้มีศรัทธาในพระศาสนา นี้ ไม่ได้โอกาสเพื่อ
พระผู้มีพระภาค ก็จะมากล่าวกับข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านพระอานนท์ผู้เจริญ
ในวันพรุ่งนี้ขอนิมนต์ท่านพร้อมกับพระผู้มีพระภาค รับประทานอาหารในบ้านของพวกข้าพเจ้า
ขอรับ ถ้าว่าพระผู้มีพระภาคจักไม่เสด็จไปในที่นิมนต์นี้ไซ้ ข้าพระองค์ก็จักไม่ได้
โอกาสแสดงกะบริษัทในขณะที่เขาปรารภ และไม่ได้โอกาสเพื่อบรรเทาความสงสัย
กับบริษัท จักมีบุคคลผู้พูดว่า พระอานนท์จักอุปัฏฐากพระทศพลเพื่อประโยชน์อะไร
แม้เพียงเท่านี้พระผู้มีพระภาคก็ไม่ได้ทรงอนุเคราะห์แก่ท่าน

และเมื่ออยู่ลับหลังพระผู้มีพระภาค กุลบุตรทั้งหลายก็จะถามข้าพระองค์ว่า
ข้าแต่ท่านพระอานนท์ผู้เจริญ พระคาถานี้ พระสูตรนี้ และชาดกนี้ พระผู้มีพระภาค
ทรงแสดงแล้วที่ไหน ถ้าว่าข้าพระองค์ไม่ได้เตรียมรับรู้ไว้ไซ้ ก็จะมีบุคคลผู้กล่าวว่า
ดูกร ท่านผู้มีอายุ ท่านมิได้ห่างพระผู้มีพระภาค เป็นเหมือนดังเงาฉะนั้น
เที่ยวไปอยู่ตลอดเวลา แม้เรื่องเพียงเท่านี้ท่านก็หาทราบไม่ เพราะเหตุนี้
ข้าพระองค์จึงปรารภการแสดงข้าซึ่งธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว
เมื่อข้าพระองค์มิได้อยู่ด้วย

เพราะเหตุนี้ ท่านพระอานนท์จึงทูลขอพรอันเป็นข้อขอร้อง ๔ ข้อเหล่านี้

แม้พระผู้มีพระภาคได้ประทานแล้ว ท่านพระอานนท์เฝ้ารับพร ๔ ข้อแล้ว
ได้เป็นพุทธอุปัฏฐาก ด้วยประการฉะนี้

สำหรับท่านพระอานนท์

เมื่อได้รับเป็นพระพุทธอุปัฏฐากแล้ว ท่านพระอานนท์เฝ้าผู้ปรารภฐานันดร
นั้นแหละ บรรลุผลของบารมีทั้งหลายที่ตนบำเพ็ญมาแล้วตลอดเวลา ๑ แสนกับ

กว่าจะได้เป็นพระพุทธานุภาพ ไม่ใช่ว่าจะเป็นวันนี้พรุ่งนี้ได้ แต่ต้องสะสมบุญบารมีพอที่จะได้เป็นพระพุทธานุภาพถึงแสนกัป

นับแต่วันที่ได้ตำแหน่งพระพุทธานุภาพแล้ว ท่านพระอานนท์เถระนั้นคอยเอาใจใส่อนุปัฏฐากพระผู้มีพระภาคอยู่ด้วยกิจมืออย่างนี้เป็นต้น คือ ด้วยการถวายน้ำ ๒ อย่าง ด้วยการถวายไม้สักระหนัด ๓ เวลา ด้วยการถวายการนวดพระหัตถ์และพระบาท ด้วยการถวายการนวดพระปฤษฎางค์ และด้วยการปิดกวาดบริเวณพระคันธกุฎี

ท่านกำหนดว่า ในเวลาอย่างนี้ พระศาสดาย่อมสมควรได้รับการเอาใจใส่อนุปัฏฐากอย่างนี้ ๆ ในระหว่างราตรี ท่านก็ถือคบเพลิง เดินไปรอบบริเวณพระคันธกุฎี ๙ ครั้งในราตรีหนึ่ง ๆ ก็ความดำริได้มีแก่ท่านพระอานนท์เถระนั้นอย่างนี้ว่า

ถ้าเรายังหลงรู้ความเป็นผู้มีจิตหัดหัดและเคลิบเคลิ้มแล้วไซ้ร ก็ไม่พึงอาจถวายคำตอบรับพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก เพราะเหตุนั้น ท่านจึงถือคบเพลิงด้วยมืออยู่ตลอดราตรี

ในกาลภายหลัง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ตรัสสรรเสริญคุณของท่านพระอานนท์เถระผู้เป็นคลังแห่งพระธรรมโดยปริยายเป็นอนึ่ง แล้วจึงทรงแต่งตั้งพระเถระไว้ในตำแหน่งเป็นผู้เลศกว่าพระภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพหูสูต ผู้มีสติ ผู้มีคติ ผู้มีความเพียร และผู้เป็นอนุปัฏฐากในพระศาสนานี้ ดังนี้แล

ต้องเป็นผู้ที่มั่นคงหนักแน่นที่จะอนุปัฏฐากพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งเป็นผู้ที่ฟังพระธรรมอย่างมาก และทรงจำไว้ เป็นพหูสูต เพราะฉะนั้น ท่านต้องเป็นผู้ที่ขยัน มีความเพียรอย่างมาก และความเพียรในการที่จะอนุปัฏฐากนั้น ต้องเป็นผู้ที่มีความหนักแน่นมั่นคงจริง ๆ มิฉะนั้นแล้ว คงจะทอดถอย เพราะว่าไหนจะต้องอนุปัฏฐาก ไหนจะต้องฟังพระธรรม และทรงจำพระธรรมด้วย

สำหรับข้อความที่แสดงลักษณะของความเป็นพหูสูต คือ ผู้ที่ฟังมาก ใน **มโนรธปุรณิ อรรถกถา อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต อรรถกถา ทุติยอุรวลสูตรที่ ๒** แสดงลักษณะของภิกษุผู้ทรงสุตะและผู้สั่งสมสุตะว่า ไม่ใช่ใคร ๆ

เพียงฟังเล็ก ๆ น้อย ๆ จำได้นิด ๆ หน่อย ๆ ก็เชื่อว่าเป็นพหูสูตร หรือเป็นผู้ที่สั่งสมสุตะ ซึ่งข้อความใน **มโนรทฺฐปรณิ** มีว่า

บทว่า พหุสสุโต โหติ ความว่า ภิกษุนั้นมีสุตะมาก อธิบายว่า นวักคัสตฤศาสน์เป็นอันภิกษุนั้นเรียนแล้ว ด้วยสามารถเบื้องต้นและเบื้องปลายแห่ง บาลีและอนุสนธิ

อนุสนธิ คือ ข้อความต่อจากพระบาลี เช่น อรรถกถา ฎีกาต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นพหูสูตร คือ ผู้ที่มีสุตะมาก ต้องเรียนแล้ว ด้วยสามารถ เบื้องต้นและเบื้องปลายแห่งบาลีและอนุสนธิ คือ ทั้งพระไตรปิฎกและอรรถกถา

๑๔๖๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๒๘

บทว่า สุตโร ได้แก่ เป็นผู้รองรับสูตรไว้ได้

จริงอยู่ พระพุทธทวณะอันภิกษุใดเรียนแต่บาลีประเทศนี้ เลื่อนหายไปจากบาลีประเทศนี้ ไม่คงอยู่ ดุจน้ำในหม้อทะลุ เธอไม่สามารถจะกล่าวหรือบอกสูตรหรือชาดกอย่างหนึ่งในท่ามกลางบริษัทได้ ภิกษุนี้ หาชื่อว่าผู้ทรงสูตรไม่

คิดถึงสมัยนี้ ใครก็ตามที่ได้ฟังหรือได้อ่านแล้ว ไม่สามารถกล่าวหรือบอกสูตรหรือชาดกที่ได้ฟังหรือได้อ่านแล้วในท่ามกลางบริษัท คือ คงจะไม่มีใครสามารถเริ่มต้นพระสูตรหนึ่งหรือชาดกหนึ่งจนจบ แต่สำหรับท่านพระอานนท์ ทุกสูตรและทุกชาดก เพราะฉะนั้น ความจำ การทรงจำ การเป็นผู้ฟังมาก การเป็นผู้สั่งสมสูตรของท่าน จะมากมายสักเพียงใด ถ้าเทียบกับคนในสมัยนี้จะเห็นความห่างไกลมาก

ข้อความต่อไปมีว่า

ส่วนพระพุทธทวณะอันภิกษุใดเรียนแล้ว ย่อมเป็นอย่างเวลาที่ตนเรียนมาแล้วนั้นแหละ เมื่อเธอไม่ทำการสาธยายตั้ง ๑๐ ปี ๒๐ ปี ก็ไม่เลื่อนหาย ภิกษุนี้ชื่อว่าผู้ทรงสูตร

ถ้าเวลาผ่านไปโดยไม่สาธยาย หรือโดยไม่คิดถึงท่องบ่นในสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง ๑๐ ปี ๒๐ ปี และยังจำได้อย่างมั่นคง นั่นคือความหมายของผู้สั่งสมสูตร คือ สุตโร ซึ่งท่านผู้เป็นเอตทัคคะในครั้งนั้น เป็นผู้ที่มีความสามารถอย่างนั้น

บทว่า สุตสันนิชโย ได้แก่ ผู้สั่งสมสูตร

ก็สูตรอันภิกษุใดสั่งสมไว้ในตัว คือ หทัย ย่อมคงอยู่ดุจรอยจารึกที่ศิลา และดุจมันเหลวราชสีห์ที่เขาใส่ไว้ในหม้อทองคำ ภิกษุนี้ ชื่อว่าสั่งสมสูตร

ที่สำหรับเก็บสิ่งที่ได้ยินได้ฟังในตู้ คือ หทัย หมายถึงเก็บไว้ที่ใจ ไม่ใช่จดไว้ และเก็บในตู้ ผู้ใดก็ตามที่สั่งสมพระธรรมที่ได้ฟังไว้ในตู้ คือ หทัย และธรรมที่ได้ฟังนั้น ยังคงอยู่ ดูจรรยจาริกที่ศิลา ภิกษุนี้ ชื่อว่าสั่งสมสุตะ

บทว่า ธตฺตา คือ ทรงจำไว้ได้คล่องแคล่ว

จริงอยู่ พระพุทธทวจนะอันภิกษุบางรูปเรียนแล้วไม่ทรงจำให้คล่องแคล่ว ไม่หนักแน่น เป็นธรรมชาติเลือนหาย เมื่อถูกเขาพูดว่า ท่านโปรดกล่าวสูตรหรือชาดก ในบัดนี้ เธอก็กล่าวว่า เราสาธยายแล้ว ตามไตรตรองแล้วจกัฐ

คือ ต้องค่อย ๆ นึก ค่อย ๆ คิดกว่าจะจำได้

พระพุทธพจน์ที่ภิกษุบางรูปทรงจำคล่องแคล่ว เมื่อถูกเขาพูดว่า ท่านโปรดกล่าวสูตรหรือชาดกในบัดนี้ เธอก็จะยกขึ้นกล่าวสูตรหรือชาดกนั้นได้ทันที

บทว่า วจฺสา ปริจิตา ได้แก่ สาธยายได้สูตร ๑๐ หมวดวรรค ๑๐ หมวด ๕๐ หมวด

บทว่า มนฺสาณุปฺเปกฺขิตา ได้แก่ เพ่งหรือตรึกด้วยจิต

พระพุทธทวจนะที่ภิกษุใดสาธยายด้วยวาจาปรากฏชัดในที่นั้น ๆ แก่เธอผู้คิดอยู่ ด้วยใจ เหมือนรูปปรากฏชัดแก่บุคคลผู้ยืนตามประทีปดวงใหญ่ ฉะนั้น

คือ เป็นผู้ที่มีปัญญา สามารถพิจารณาทะลุปรุโปร่งทั้งเหตุและผลในธรรมที่ได้ฟัง ขณะที่ได้ฟังธรรมเรื่องใด ก็เหมือนกับรูปที่ปรากฏชัดแก่คนที่ถือประทีปตามประทีปอยู่ในที่มืด แสดงให้เห็นว่า เป็นผู้ที่สามารถเข้าใจในเหตุในผลของธรรมนั้นได้

ท่านที่เป็นพระอริยบุคคล ท่านนอนไม่มาก ถ้าพิจารณาดูกิจของท่าน พระอานนทที่ปรนนิบัติรับใช้ เกือบจะเรียกได้ว่าตลอดเวลา แม้ในเวลากลางคืน ท่านก็ไม่อยากเป็นผู้ที่ง่วงหรือหุดหุเคลิบเคลิ้ม เพราะเกรงว่าถ้าเป็นอย่างนั้น เวลาที่พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก ท่านอาจจะไม่ได้ตอบรับพระดำรัส

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นพระอริยบุคคล เป็นผู้ที่นอนน้อย และเจริญกุศลมาก

ขอกล่าวถึงการฟังพระธรรมของท่านพระอานนท์ว่า ท่านได้รับฟังพระธรรมมาก
เพียงใด โดยพระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรมในกาลไหนบ้าง

มโนรทปฐณี อรรถกถา อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต พุทธกิจ ๕ มีข้อความ
ว่า

ก็พระผู้มีพระภาคแม้ประทับอยู่ ณ ที่หนึ่งที่ใด ไม่ทรงละกิจ ๕ อย่าง คือ
กิจเบื้องต้นในกาลก่อนภัต คือ ในตอนเช้า ๑ กิจในภายหลังภัต คือ ในตอนบ่าย ๑
กิจในยามต้นแห่งราตรี คือ ในปฐมยาม ๑ กิจในมัชฌิมยาม คือ ยามกลาง ๑
กิจในปัจฉิมยาม คือ ยามสุดท้าย ๑

สำหรับกิจในกาลก่อนภัต

พระผู้มีพระภาคเสด็จลุกขึ้นแล้วในตอนเช้าตรู่ กระทำการบริกรรมสรีระ
มีการสรงพระพักตร์เป็นต้น เพื่อการอนุเคราะห์ผู้อุปัฏฐาก และเพื่อความสบายแห่ง
พระสรีระ ทรงยังกาลเวลาให้ผ่านพ้นไปบนอาสนะอันสงบแล้ว จนกระทั่งเวลาเสด็จไป
บิณฑบาต

เวลาที่เสด็จไปบิณฑบาต บางท่านก็นิมนต์ให้ประทับและเสวยภัตตาหารพร้อม
กับพระภิกษุ แล้วแต่ว่าจะเป็นจำนวน ๑๐ รูปบ้าง ๒๐ รูปบ้าง

เมื่อกระทำภัตตกิจแล้ว ทรงแสดงพระธรรมตามอุปนิสัยของบุคคลนั้น ๆ ซึ่ง
บางท่านก็ตั้งอยู่ในสรณคมน์ บางท่านก็ตั้งอยู่ในศีล ๕ บางท่านเป็นพระโสดาบัน
บางท่านเป็นพระสกทาคามี บางท่านเป็นพระอนาคามี

นี่คือตอนเช้าหลังจากที่บิณฑบาต หรือเสวยภัตตาหารแล้ว ทรงแสดงธรรม
เพราะฉะนั้น ท่านพระอานนท์ วันหนึ่ง ๆ ท่านจะได้ฟังพระธรรมกี่ครั้ง

เมื่อทรงอนุเคราะห์มหาชนแล้ว เสด็จลุกจากอาสนะ เสด็จไปสู่วิหาร ประทับ
บนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้วในโรงกลม ในเวลาที่สุดแห่งภัตตกิจของภิกษุทั้งหลาย
อุปัฏฐากกราบทูลให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปสู่พระคันธกุฎี

พระผู้มีพระภาคทรงล้างพระบาทแล้ว ประทับนั่งที่หน้ามุขแห่งพระคันธกุฎี
โอวาทภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงยังความเพียรให้ถึงพร้อมด้วยความ
ไม่ประมาท การเกิดขึ้นของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่ได้โดยยาก การได้
เป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่ได้โดยยากในโลก การถึงพร้อมด้วยศรัทธาเป็นสิ่งที่ได้โดยยาก
การบรรพชาเป็นสิ่งที่ได้โดยยาก การฟังธรรมเป็นสิ่งที่ได้โดยยาก

ซึ่งในทีนั้น ถ้าภิกษุรูปใดทูลถามเรื่องกัมมัญฐาน พระผู้มีพระภาคก็ประทาน
กัมมัญฐาน คือ ทรงแสดงกัมมัญฐานอันเหมาะแก่ความประพฤติของภิกษุนั้น

แต่นั้น ภิกษุทั้งหลายถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ไปสู่ที่พักกลางวัน
และที่พักกลางคืนของตน

หลังเพล หรือฉันภัตตาหารแล้ว เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงโอวาทแล้ว ภิกษุ
ทั้งหลายต่างก็แยกย้ายกันไปตามที่พักของตน แล้วแต่ว่าจะเป็นที่พักกลางวัน หรือ
ที่พักกลางคืน

บางพวกไปสู่ป่า บางพวกไปสู่โคนไม้ บางพวกไปสู่ที่ใดที่หนึ่งในบรรดาภูเขา
เป็นต้น บางพวกไปสู่ภพของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา บางพวกไปสู่ภพของ
ท้าวสวตัตติ (คือ สวรรค์ชั้นสูงสุดชั้นปรนิมมิตวสวัตติ) ต่อจากนั้นพระผู้มีพระภาค
เสด็จเข้าสู่พระคันธกุฎี ตอนบ่ายทรงพักผ่อน ถ้าทรงมีพระประสงค์ ทรงมี
สติสัมปชัญญะสำเร็จสืบไสยาอยู่ครู่หนึ่งโดยส่วนเบื่องขวาแล้ว มีพระวรกายอัน
พักผ่อนเพียงพอแล้ว เสด็จลุกขึ้น ทรงตรวจดูสัตว์โลก ในที่ส่วนที่ ๒

ในส่วนที่ ๓

ในกาลภายหลังภัต พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยบ้านใดแล้ว ประทับอยู่
มหาชนในบ้านนั้นเมื่อถวายทานแล้ว นุ่งห่มดีแล้ว ถือเอาวัตถุทั้งหลายมีของหอมและ
ระเบียบดอกไม้คือมาลาเป็นต้น ไปประชุมกันในวิหาร จากนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จ

ไปทรงแสดงธรรมตามสมควรแก่กาล สมควรแก่สมัย บุคคลเหล่านั้นฟังพระธรรมแล้ว
ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วพากันหลีกไป

นี่คือตอนหลังจากที่ฉันภัตตาหาร ทรงพักผ่อนแล้ว และพระผู้มีพระภาค
ประทับอยู่ ณ หมู่บ้านใด มหาชนในหมู่บ้านนั้นก็เข้ามาเฝ้าและฟังธรรม ตอนเช้า
ฟังหนึ่ง ตอนบ่ายฟังอีก ท่านพระอานนท์ ท่านต้องฟังโดยตลอดจริง ๆ

หลังจากนั้นแล้ว

ในปฐมยาม ในตอนกลางคืน ถ้าพระผู้มีพระภาคประสงค์จะชำระพระวรกาย
ก็เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์ หลังจากที่มีมหาชนกลับไปแล้ว เสด็จเข้าสู่ชूमเป็นทีสง
ยังพระวรกายให้ถือเอาอุตุด้วยน้ำอันอุปัฏฐากจัดเตรียมแล้ว แม้อุปัฏฐากก็นำเอา
พุทธอาสน์มาแล้วปูลาดที่บริเวณพระคันธกุฎี พระผู้มีพระภาคเสด็จมาประทับบน
อาสนะนั้นผู้เดียวเท่านั้นเทียว ทรงหลีกเร้นอยู่ครู่หนึ่ง

หลังจากที่ได้สงน้ำแล้ว ก็ทรงพักผ่อนอยู่ครู่หนึ่ง

ครั้งนั้นภิกษุมาแล้ว มาแล้วจากที่นั่น ๆ ย่อมไปสู่ที่บำรุงของพระผู้มีพระภาค
บางพวกทูลถามปัญหา บางพวกทูลขอภักดิ์มัญฐาน บางพวกทูลขอการฟังพระธรรม
พระผู้มีพระภาคทรงยังความประสงค์ของภิกษุเหล่านั้นให้ถึงพร้อมอยู่ แม้ในยามต้น
ให้ผ่านพ้นไป

ทรงแสดงธรรมมาก ทั้งเช้า ทั้งบ่าย ทั้งในปฐมยาม ต่อจากนั้น หลังจาก
ปฐมยามผ่านพ้นไปแล้ว

ก็ในที่สุดแห่งกิจในยามเบื้องต้น ครั้นเมื่อภิกษุทั้งหลายถวายบังคม
พระผู้มีพระภาคแล้วหลีกไป เทวดาในหมื่นโลกธาตุทั้งสิ้น เมื่อได้โอกาส เข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาค ทูลถามปัญหา พระผู้มีพระภาคทรงวิสัชนาปัญหาของเทวดา
ทั้งหลายเหล่านั้น ยังมีชฌมียามให้ผ่านพ้นไป

นี่เป็นกิจในมัชฌมียาม

ทั้งปัจฉิมยามและมัชฌมียาม ยังเหลือเวลาอีกเพียง ๔ ชั่วโมงจะรุ่งเช้า

ในปัจจุบันยาม พระผู้มีพระภาคทรงกระทำปัจฉิมยามให้เป็น ๓ ส่วน ยังส่วนหนึ่งให้ผ่านพ้นไปด้วยการจงกรม เพื่อบรรเทาความอ่อนเพลียแห่งพระวรกาย อันการประทับนั่งบีบคั้นแล้ว ในส่วนที่ ๒ เสด็จเข้าไปสู่พระคันธกุฎี ทรงมีสติสัมปชัญญะสำเร็จสืบทอดโดยส่วนเบื้องขวา ในส่วนที่ ๓ เสด็จลุกขึ้นแล้วประทับนั่ง ตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ เพื่อเห็นบุคคลผู้มีบุญญาธิการอันกระทำแล้วด้วยสามารถแห่งบุญมีทานและศีลเป็นต้น ในสำนักของพระผู้มีพระภาคในปางก่อน

คิดว่าในระหว่างนั้นท่านพระอานนท์ท่านทำอะไร ตลอดเวลา ตั้งแต่พระผู้มีพระภาคเริ่มบิณฑบาต ซึ่งความจริงก่อนหน้านี้ ท่านต้องตื่นก่อนเพื่อเตรียม และต้องฟังธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า พระคุณของท่านพระอานนท์มีมากจริง ๆ

ถ. พระอานนท์ท่านมีความอดุสสาหะในการปรนนิบัติพระพุทธรองค์ ตลอดเวลา แม้กลางคืนก็คอยระวังอยู่ตลอดว่า พระพุทธรองค์จะตรัสเรียกเมื่อไร แสดงว่าท่านคงจะคอยดูอยู่ว่า พระพุทธรองค์จะทรงบรรทมเมื่อไรอย่างนั้น

สุ. การพักผ่อนของท่านต้องน้อยมาก เพราะท่านเป็นผู้ที่มั่นคงในการเป็นพุทธอุปัฏฐากอย่างยอดเยี่ยม หรือว่าอย่างเลิศ เพราะฉะนั้น แม้แต่ตอนกลางคืน ธรรมดาของผู้ที่ไม่ใช่พระอริยบุคคลจะนอนมากและตื่นน้อย แต่สำหรับท่านพระอานนท์ นอกจากท่านจะเป็นพระโสดาบันแล้ว ท่านยังได้ฉนทานสมาบัติด้วย เพราะฉะนั้น การพักผ่อนจริง ๆ เพียงสัก ๒ ชั่วโมง หรือ ๓ ชั่วโมง หรืออาจจะชั่วโมงกว่า ๆ ก็เพียงพอ เพราะฉะนั้น เมื่อจิตเป็นกุศลขั้นมหัคคตะ คือ เป็นกุศลที่ยิ่งใหญ่กว่ามหากุศล จิตตชรูปย่อมผ่องใส และไม่ทำให้เมื่อยล้า หรือว่าอ่อนเพลียเท่ากับผู้ที่ไม่ได้ฉนทานสมาบัติ

ถ. เท่าที่สังเกต อย่างตัวผม จิตที่หลับจริง ๆ คงจะน้อยมาก เพราะว่าฝันมาก มีเรื่องฝันมากมาย ซึ่งตอนฝันนี้ไม่ได้หลับจริง ๆ

ส. เป็นความถูกต้อง เพราะถ้าตรงกับหลักวิชาแพทย์สมัยใหม่แล้ว ทุกคนฝัน เพียงแต่จำความฝันไม่ได้ บางครั้งอาจจะจำได้ชัดเจน แต่บางครั้งก็จำได้บ้างเป็นบางตอน แสดงให้เห็นว่า ภาวสังขิตเกิดสลับกับมโนทวารวิถี ซึ่งในขณะที่ฝันนั้นเป็นมโนทวารวิถี เพราะฉะนั้น การพักผ่อนจริง ๆ คือ ในขณะที่ภาวสังขิตเกิดมาก ซึ่งปรากฏเป็นการหลับสนิท ไม่ฝัน

ถ. มีกล่าวไว้ใหม่ว่า พระอนันตที่ต้องตื่นก่อนนอนที่หลัง

ส. ควรไหม

ถ. แน่นนอน ควรเป็นอย่างนั้น แต่ ...

ส. ถ้าเป็นผู้เลิศในทางอุปัฏฐากพระผู้มีพระภาค

ถ. ผมเคยอ่านพบว่า พระผู้มีพระภาค ภาวสังขิตของท่านจะมี ๒ หรือ ๓ ขณะคั่นระหว่างวิถีจิต รองลงมาของท่านพระสารีบุตร ๙ ขณะ ปุณฺณช้อย่างพวกเราแสนโกฏิกขณะนับไม่ถ้วน ผมสงสัยว่า การมีภาวสังขิตสั้นหรือยาว เกี่ยวข้องกับปัญญาอย่างไร

ส. เวลาที่พระผู้มีพระภาคทรงมีภาวสังขิตเพียง ๒ ขณะ เท่าที่ทราบมา คือในขณะที่ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ ถ้าในขณะอื่นไม่ได้กล่าวไว้ แต่ก็ไม่มากเท่ากับบุคคลอื่น ซึ่งในขณะที่ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์นั้น ต้องอาศัยความรวดเร็วที่จะทำให้เกิดปาฏิหาริย์เป็นคู่ ๆ อย่างนั้นพร้อม ๆ กันได้ เพราะฉะนั้น ภาวสังขิตจึงสั้นมาก คือเพียง ๒ ขณะ

ขอกล่าวถึงอนุตรริยะ ๖ สำหรับอนุตรริยะ คือ ธรรมอันสูงสุด ๖ ประการ อันเว้นจากอุตตริมนุสสธรรม อุตตริมนุสสธรรม ได้แก่ ฌานจิตและโลกุตตรจิต ส่วนจิตอื่น ๆ เป็นอนุตรริยะ คือ ธรรมอันสูงสุด ๖ ประการ ได้แก่

ทสฺสนาอนุตรริยะ การเห็นอันยอดเยี่ยม ๑

สวนาอนุตรริยะ การฟังอันยอดเยี่ยม ๑

ลาภานุตรริยะ การได้ลาภอันยอดเยี่ยม ๑

สิกขานุตรริยะ การศึกษาอันยอดเยี่ยม ๑

ปาริจริยานุตรริยะ การบำรุงอันยอดเยี่ยม ๑

อนุสทานุตรียะ การระลึกที่ยอดเยี่ยม ๑

สำหรับท่านพระอานนท์ ท่านเป็นผู้ที่พร้อมด้วยอนุตรียะทั้ง ๖ คือ

ท่านพระอานนท์เถระได้เพื่ออันเห็นพระผู้มีพระภาคในเวลาเย็น ในเวลาเช้า ด้วยจักขุวิญญาณ นี่ชื่อว่าทสสนานุตรียะ บุคคลอื่นมีพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ย่อมได้เพื่ออันเห็นพระผู้มีพระภาคเหมือนท่านพระอานนท์ นี่ชื่อว่าทสสนานุตรียะ ส่วนกัลยาณปุณฺณอื่น ได้เพื่ออันเห็นพระผู้มีพระภาคเช่นเดียวกับท่านพระอานนท์แล้ว ทำการเห็นนั้นให้เจริญ ย่อมให้ถึงโสดาปัตติมรรค นี่ชื่อว่าทสสนะนั้นเทียว แต่ทสสนะที่เป็นมूल ชื่อว่าทสสนานุตรียะ

การเห็นอันยอดเยี่ยมของทุกคน จะไม่เห็นอะไรประเสริฐเท่ากับเห็นพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บางท่านอาจจะอยากเห็นเพชรนิลจินดาที่พิเศษ ที่กล่าวกันว่ามีความหาศาล หรือบางท่านอาจจะอยากเห็นสวรรค์ อาจจะอยากเห็นวิมานของเทพบุตรเทพธิดาในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ แต่นั่นไม่ชื่อว่าการเห็นอย่างยอดเยี่ยม

สำหรับผู้ที่เป็นพุทธบริษัท ก็อาจจะมีความคิดว่า อยากจะเห็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ท่านพระอานนท์ ได้เพื่ออันเห็นพระผู้มีพระภาคในเวลาเย็น ในเวลาเช้าด้วยจักขุวิญญาณ นี่ชื่อว่าทสสนานุตรียะ แต่บุคคลอื่น เช่น พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ก็ย่อมได้เห็นพระผู้มีพระภาคเหมือนท่านพระอานนท์

การเห็นของบุคคลใดก็ตาม ที่เห็นพระผู้มีพระภาค จักขุวิญญาณนั้นเป็นกุศลวิบาก เป็นทสสนานุตรียะ เพราะในสมัยนี้ไม่มีทางที่จะได้เห็นเลย ไม่ว่าใครจะสร้างพระพุทธรูปในลักษณะต่าง ๆ ก็ไม่ใช่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะคนในยุคนี้ไม่มีจักขุวิญญาณกุศลวิบากที่จะเห็นองค์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหมือนพุทธบริษัทในครั้งนั้น

กัลยาณปุณฺณ คือ ผู้ที่มีธรรมงาม ผู้ที่อบรมเจริญสติปัญญา ผู้ที่เข้าใจหนทางปฏิบัติที่ถูกต้อง ได้เพื่ออันเห็นพระผู้มีพระภาคเช่นเดียวกันกับท่านพระอานนท์แล้วทำการเห็นนั้นให้เจริญ ย่อมให้ถึงโสดาปัตติมรรค นี่ชื่อว่าทสสนะนั้นเทียว แต่

ทสฺสนะที่เป็นมูล ชื่อว่าทสฺสนานุตรียะ เพราะการถึงโสดาปัตติมรรคจะมีไม่ได้เลย ถ้า
ไม่มีทสฺสนะที่เป็นมูล ที่เป็นทสฺสนานุตรียะ

๑๔๖๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๒๘

ที่ท่านพระอานนท์เถระได้เพื่อการฟังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเนื่อง ๆ ด้วยโสตวิญญูณ นี่ชื่อว่าสวณานุตรริยะ ชนเหล่าอื่นมีพระโสดาบันเป็นต้น ย่อมได้เพื่ออันฟังซึ่งพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเหมือนท่านพระอานนท์เถระ นี่ชื่อว่าสวณานุตรริยะ ก็บุคคลอื่นผู้เป็นปุถุชนและกัลยาณชนได้แล้วเพื่ออันฟังซึ่งพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเหมือนท่านพระอานนท์เถระ นี่ชื่อว่าสวณานุตรริยะ

ก็บุคคลอื่นผู้เป็นปุถุชนและกัลยาณชนได้แล้วเพื่ออันฟังซึ่งพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเหมือนท่านพระอานนท์เถระ ยังการฟังนั้นให้เจริญแล้ว ย่อมให้ถึงโสดาปัตติมรรค นี่ชื่อว่าสวณะนั้นเทียว ก็สวณะที่เป็นมูล ชื่อว่าสวณานุตรริยะ

นี่คือการฟังอันประเสริฐ แต่ถ้าเป็นการได้ยินพระสุรเสียงจริง ๆ ต้องเป็นโสตวิญญูณกุศลวิบาก เพราะฉะนั้น ในสมัยนี้ไม่มีโสตวิญญูณกุศลวิบากที่จะได้ยินพระสุรเสียงของพระผู้มีพระภาค แต่ยังมีโสตวิญญูณกุศลวิบากที่ได้ฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงแล้ว และสำหรับผู้ที่เป็นกัลยาณปุถุชน เมื่อฟังแล้วก็ทำให้กุศลนั้นเจริญขึ้นจนถึงโสดาปัตติมรรค ชื่อว่าสวณะ และสวณะที่เป็นมูล ชื่อว่าสวณานุตรริยะ

เพราะฉะนั้น การฟังอย่างอื่นไม่ใช่การฟังที่ยอดเยี่ยม นอกจากการฟังพระธรรม

ท่านพระอานนท์เถระย่อมศรัทธาในพระผู้มีพระภาค นี่ชื่อว่าลาภานุตรริยะ ชนเหล่าอื่นมีพระโสดาบันเป็นต้น ได้แล้วซึ่งการได้ศรัทธาในพระผู้มีพระภาค ย่อมได้ลาภเฉพาะ นี่ชื่อว่าลาภานุตรริยะ ก็บุคคลอื่นผู้เป็นปุถุชนและกัลยาณปุถุชนได้แล้วซึ่งการได้ศรัทธาในพระผู้มีพระภาคเหมือนท่านพระอานนท์เถระ ยังการได้ลาภนั้นให้

เจริญแล้วย่อมให้ถึงโศดาปัตติมรรค นี่ชื่อว่าลามานันท์เทียว แต่การได้อันเป็นมูล ชื่อว่าลามานุตริยะะ

เรื่องของการได้ลามซึ่งทุกท่านแสวงหา ลามอื่นได้มาแล้วก็หมดไป นอกจาก ลามที่ประเสริฐกว่าลามอื่นทั้งหมด คือ การได้ศรัทธาในพระศาสนาที่สามารถทำให้ บุคคลนั้นอบรมเจริญปัญญาขึ้นจนถึงความเป็นพระอริยบุคคล

ที่ท่านพระอานนท์เถระย่อมศึกษาไตรสิกขาในศาสนาของพระผู้มีพระภาค นี่ชื่อว่าสิกขานุตริยะะ ภิกษุแม้อื่นมีพระโศดาบันเป็นต้น ย่อมศึกษาไตรสิกขาในศาสนา ของพระผู้มีพระภาคดูท่านพระอานนท์เถระ แม้ที่นี่ชื่อว่าสิกขานุตริยะะ ก็บุคคลอื่น ผู้เป็นปุถุชนและกัลยาณชนศึกษาไตรสิกขาในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเหมือนท่าน พระอานนท์เถระ ยังการศึกษาเหล่านั้นให้เจริญแล้ว ย่อมให้ถึงโศดาปัตติมรรค นี่ชื่อว่าสิกขานันท์เทียว แต่สิกขาที่เป็นมูล ชื่อว่าสิกขานุตริยะะ

ที่ท่านพระอานนท์เถระย่อมปรนนิบัติพระผู้มีพระภาคเนื่องนิตยฺ์ นี่ชื่อว่า ปาริจรียานุตริยะะ ภิกษุแม้เหล่าอื่นมีพระโศดาบันเป็นต้น ย่อมปรนนิบัติ พระผู้มีพระภาคเนื่องนิตยฺ์เหมือนท่านพระอานนท์เถระ แม้ที่นี่ชื่อว่าปาริจรียานุตริยะะ ก็บุคคลอื่นอีก มีปุถุชนและกัลยาณชนปรนนิบัติพระผู้มีพระภาคเหมือนท่าน พระอานนท์เถระ ยังการปรนนิบัตินั้นให้เจริญ ย่อมให้ถึงโศดาปัตติมรรค นี่ชื่อว่า ปาริจรียานุตริยะะนั่นเทียว ก็การปรนนิบัติอันเป็นมูล ชื่อว่าปาริจรียานุตริยะะ

ที่ท่านพระอานนท์เถระย่อมระลึกถึงพระคุณอันเป็นโลกียะและโลกุตตระของ พระผู้มีพระภาค ชื่อว่าอนุสτανุตริยะะ ภิกษุแม้เหล่าอื่นมีพระโศดาบันเป็นต้น ก็เหมือนท่านพระอานนท์เถระ ระลึกถึงพระคุณอันเป็นโลกียะและโลกุตตระของ พระผู้มีพระภาค แม้ที่นี่ชื่อว่าอนุสτανุตริยะะ ก็บุคคลอื่นผู้เป็นปุถุชนและกัลยาณชน เหมือนท่านพระอานนท์เถระ ระลึกถึงพระคุณอันโลกียะและโลกุตตระของ พระผู้มีพระภาค ยังอนุสสตินั้นให้เจริญแล้ว ย่อมให้ถึงโศดาปัตติมรรค นี่ชื่อว่า อนุสสติ ก็อนุสสติอันเป็นมูลนั้น ชื่อว่าอนุสτανุตริยะะ

มีใครระลึกถึงพระคุณของพระผู้มีพระภาคอย่างท่านพระอานนท์บ้างไหม คือ ย่อมระลึกถึงพระคุณอันเป็นโลกียะและโลกุตตระของพระผู้มีพระภาค

พระคุณที่เป็นโลกียะ คือ เทศนาญาณ และพระคุณที่เป็นโลกุตตระ คือ ปฏิเวธญาณของพระผู้มีพระภาค ญาณ คือ ปัญญาใดที่ทำให้บุคคลนั้นแทงตลอดสภาพธรรมเพื่อตนเอง ญาณนั้นเป็นปฏิเวธญาณ แต่ญาณใดที่บุคคลนั้นเกื้อกูลอนุเคราะห์บุคคลอื่น ญาณนั้นคือเทศนาญาณ เป็นโลกียะ ไม่ใช่โลกุตตระ

ท่านพระอานนท์ท่านเป็นผู้ที่ได้ฟังพระธรรมมาก เมื่อได้ฟังพระธรรมย่อมเห็นในพระคุณของพระผู้มีพระภาคมากกว่าบุคคลที่ฟังน้อย เพราะฉะนั้น ท่านก็ระลึกถึงพระคุณที่เป็นโลกียะและโลกุตตระของพระผู้มีพระภาค

สำหรับพุทธบริษัทในสมัยนี้ คิดดูว่า วันหนึ่ง ๆ ระลึกถึงอะไรได้บ่อย ๆ ถ้าวันหนึ่ง ๆ ระลึกเป็นไปในพระคุณที่เป็นโลกียะและโลกุตตระของพระผู้มีพระภาค ก็เป็นอนุสตามุตริยะถ้าสามารถทำให้เจริญขึ้นถึงความเป็นพระอริยบุคคล ถ้าระลึกถึงเรื่องอื่น ขณะนั้นก็ยากที่ปัญญาจะเจริญ แต่ถ้าระลึกไปในเรื่องของพระธรรม พิจารณาพระธรรมพร้อมกับสติปัฏฐาน และสามารถระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ แม้ในขณะที่ฟัง ในขณะที่เห็น ในขณะที่คิด ย่อมรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้เมื่อเหตุสมควรแก่ผล

ถ. ความต่างกันของปัญญาที่ท่านพระสารีบุตรเป็นเลิศในทางปัญญา กับความเป็นพหูสูตรที่ท่านพระอานนท์เลิศ มีความแตกต่างกันอย่างไร

สุ. ท่านพระสารีบุตรสะสมบารมีที่จะเป็นเอตทัคคะในทางปัญญาทุกชาติมาด้วยปัญญาต่าง ๆ แล้วแต่ว่าจะเป็นปัญญารำเริง ปัญญาแหลมคม ปัญญามั่นคง ปัญญาหนา ในแต่ละชาติของท่าน แล้วแต่ละเหตุการณ์ ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพานมีข้อความว่า ในขณะที่ไหน ตอนไหนเป็นปัญญาไหนของท่านพระสารีบุตร เพราะฉะนั้น ท่านจึงเป็นเอตทัคคะทางด้านปัญญา ซึ่งการแสดงธรรมของท่านในที่ใด ย่อมเหมือนกับการแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาคในที่นั้นไม่ต่างกันเลย เพราะนอกจากท่านแล้ว คนอื่นไม่สามารถมีปัญญารองจากพระผู้มีพระภาคได้เลย แม้แต่ท่านพระมหาโมคคัลลานะก็เป็นผู้เลิศในการแสดงฤทธิ์

ไม่ใช่ในทางปัญญา ซึ่งอัครสาวกมี ๒ ท่าน คือ ผู้เลิศในปัญญาท่านหนึ่ง และผู้เลิศในอิทธิวิธิต่านหนึ่ง สำหรับท่านพระอานนท์ ท่านเป็นพหูสูต เป็นผู้ฟัง และท่านแทงตลอดในเหตุในผลของธรรมที่ได้ฟัง แต่ไม่ใช่ปัญญาของท่านพระสารีบุตร

ถ. อนุตริยะะ ๖ อย่างที่อาจารย์บรรยาย ต้องเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ได้ บรรลุมรรคผล จึงจะจัดเป็นอนุตริยะ ใช่ไหม

ส. ใช่ เป็นมูลที่จะให้บรรลุมรรคผล

ถ. อย่างการเห็นพระพุทธรูปองค์ดี การฟังธรรมของพระองค์ที่ดี เหล่านี้ ถ้าไม่เป็นเหตุเป็นมูลที่จะให้ได้บรรลุมรรคผล ก็ไม่ถือว่าเป็นอนุตริยะ

ส. ไม่ถือว่าเป็นอนุตริยะ อย่างพวกเดียรฉายที่เห็นพระผู้มีพระภาค มีจักขุวิญญาณกุศลวิบาก แต่ว่าไม่พอใจ เกิดความโทมนัส ในขณะนั้นก็ไม่เป็นประโยชน์

ถ. อนุตริยะอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การเห็นพระพุทธรูป ก็ก็สามารถเป็นเหตุเป็นมูลให้ได้บรรลุมรรคผล เพียงอย่างเดียวก็ได้ ใช่ไหม

ส. ถ้าเห็นแล้วไม่ฟัง เป็นไปไม่ได้ที่จะบรรลุมรรคผล เพียงเห็นไม่สามารถบรรลุมรรคผลได้ แต่เมื่อเห็นแล้ว เห็นทำไม เห็นแล้วและได้ฟังพระธรรมด้วย ไม่ใช่ว่าเห็นชั่วคราว เพียงเห็น แต่เห็นเพื่อฟังพระธรรม เพราะฉะนั้น ผู้ที่ไปเฝ้าเพื่อจะได้เห็น และได้ฟังพระธรรมด้วย

ถ. ไม่ใช่เห็นผ่านไปเฉย ๆ

ส. ต้องเกี่ยวเนื่องกัน เช่น เมื่อเป็นผู้ที่ได้เห็น เป็นผู้ที่ได้ฟัง ก็เป็นผู้ที่ศึกษาในไตรสิกขา ไตรสิกขา คือ การเจริญมรรคมีองค์ ๘ เป็นอริสัจสี่ อริจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา

ถ. สมัยนี้ ทักสันานุตริยะะก็ไม่มีโอกาสแล้ว

ส. สำหรับการเห็นด้วยจักขุวิญญาณ ไม่มีโอกาส

ถ. สวнанุตริยะะก็ไม่มี

ส. ด้วยโสตวิญญาณ ก็ไม่มีโอกาส

ถ. ลากานุตริยะคืออะไร

สุ. ลากาที่ประเสริฐ คือ ศรัทธา ศรัทธา คือ สภาพจิตที่ผ่องใสด้วยความเลื่อมใสในพระคุณทั้ง ๓ ของพระผู้มีพระภาค

คนที่ไม่เชื่อว่ามีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่เชื่อว่าพระองค์เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็มีมาก หรือคิดว่าพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เหมือนอย่างคนธรรมดาทั่ว ๆ ไป คือ สอนให้มีศีลธรรมเท่านั้น ถ้าเป็นอย่างนี้ก็ชื่อว่า เป็นผู้ที่ไม่รู้จักพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ใช่เป็นผู้ที่ได้ลาก คือ ได้ศรัทธาในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะไม่รู้ว่าการเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นคืออะไร

ถ. สมัยนี้ที่เรายังมีโอกาส คือ ศึกษาปฏิบัติ ต้องศึกษาเพื่อเป็นเหตุเป็นผลให้ได้ปัจจัยบรรลุมรรคผล ส่วนปาริจริยานุตรียะก็หมดโอกาส

สุ. ปาริจริยานุตรียะ เป็นการอุปฐากพระผู้มีพระภาค เป็นไปไม่ได้ในสมัยนี้

ถ. ส่วนอนุสτανุตรียะ ข้อสุดท้าย การเจริญสติปัฏฐานเนื่อง ๆ จะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เป็นอนุสτανุตรียะได้ไหม

สุ. การระลึกถึงพระคุณ อย่างท่านที่ศึกษาพระธรรม อ่านพระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม อรรถกถาต่าง ๆ และพิจารณาพระธรรม ในขณะนั้น เห็นพระคุณที่เป็นโลกียะ คือ พระเทศนาญาณ ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงมีเทศนาญาณ ไม่ทรงแสดงธรรม ไม่มีพระปัญญาที่จะทรงแสดงพระธรรมโดยละเอียด ในยุคนี้สมัยนี้คงไม่มีใครสามารถพิจารณาสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ตามความเป็นจริง ถ้าเป็นผู้ที่ฟังพระธรรมเสมอ ๆ ย่อมจะเห็นพระคุณ

ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงมีปฏิเวธญาณ ก็ไม่ทรงมีเทศนาญาณ แต่ที่ทรงมีเทศนาญาณ เพราะทรงมีปฏิเวธญาณ การแทงตลอดสภาพธรรมตามความเป็นจริง ประกอบพร้อมทั้งเทศนาญาณที่สามารถอนุเคราะห์สัตว์โลกให้เข้าใจพระธรรม ด้วยการทรงเทศนาอย่างละเอียด อย่างวิจิตร

ถ. คำว่า แทงตลอด แค้สไตก็ถือว่าแทงตลอด ใช่ไหม

สุ. รู้แจ้งอริยสัจธรรม ถ้าในขณะที่ฟังแล้วเข้าใจเหตุผล จะใช้คำว่า แทงตลอดในเหตุผลก็ได้ ในอรรถ ในธรรมก็ได้ แต่นั่นเป็นโลกียะ ถ้าเป็นโลกุตระ ต้องเป็นปฏิเวธญาณ คือ การรู้แจ้งอริยสัจธรรม

สำหรับท่านพระอานนท์ นอกจากท่านจะประกอบด้วยอนุตรริยะ ๖ แล้ว ท่านยังมีอัครริยะเป็นพิเศษ ใน **มโนรทปฐณี อรรถกถา อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ตติยอัครยสูตร ข้อ ๑๒๙** ว่าด้วยความอัศจรรย์ ๔ ในท่านพระอานนท์เถระ มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ความอัศจรรย์ไม่เคยมี ๔ ประการนี้ในพระอานนท์ ๔ ประการเป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุบริษัทเข้าไปเพื่อเห็นอานนท์ ภิกษุบริษัทนั้นย่อมมีใจยินดีแม้ด้วยการเห็น ถ้าอานนท์กล่าวธรรมในบริษัทนั้น ภิกษุบริษัทนั้นย่อมมีใจยินดีแม้ด้วยคำที่กล่าวนั้น ภิกษุบริษัทนั้นเป็นผู้ไม่อึมเลย ถ้าอานนท์เป็นผู้หนึ่ง

สำหรับภิกษุณีบริษัท อุบาสกบริษัท และอุบาสิกาบริษัทก็นับเดียวกัน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ความอัศจรรย์ไม่เคยมี ๔ ประการนี้แล ในพระอานนท์

ข้อความในอรรถกถาแสดงถึงการปราศรัยของท่านพระอานนท์ ที่ทำให้พุทธบริษัทที่เห็นท่าน มีใจยินดีแม้ด้วยการเห็น แม้ด้วยการฟังธรรมของท่าน เวลาที่ท่านปราศรัยกับภิกษุทั้งหลาย ท่านก็จะปราศรัยว่า

สบายดีหรือ หรือว่าพอยังชีพเป็นไปได้อะไร ยังทำจิตในโยนิโสมนสิการอยู่หรือ ยังบำเพ็ญอาจริยวัตรและอุปัชฌายวัตรอยู่หรือ ดังนี้

คือ ท่านถามความเป็นไปในธรรมของพระภิกษุนั้น ๆ เพื่อให้พระภิกษุนั้น ๆ ระลึกได้ มีโยนิโสมนสิการ พร้อมกันนั้นก็บำเพ็ญวัตรที่ควรประพฤติต่ออาจารย์และอุปัชฌาย์ สำหรับพระภิกษุทั้งหลาย ท่านก็จะปราศรัยว่า

ท่านทั้งหลายยังสมาทานครุธรรม ๘ ประพุดิอยู่หรือ ดังนี้

เป็นการเตือนให้ภิกษุณีประพฤติตามภาวะของภิกษุณี

เวลาที่ท่านปราศรัยกับอุบาสกอุบาสิกา

ท่านจะไม่ทำปฏิสันถารอย่างนี้ ด้วยคำว่า อุบาสกมาดีแล้ว ท่านไม่ปวดศีรษะ หรืออวัยวะบ้างหรือ บุตรพี่น้องชายของท่านไม่มีโรคภัยหรือ ดังนี้ แต่ท่านจะทำปฏิสันถารอย่างนี้ว่า อุบาสกเป็นอย่างไร จงรักษาสรรณะ ๓ ศีล ๕ จงทำอุโบสถเดือนละ ๘ ครั้งไว้เถิด จงเลี้ยงดูมารดาบิดา จงบำรุงสมณพราหมณ์ผู้ทรงธรรมเถิด ดังนี้

นี่คือการปราศรัยของท่านพระอานนท์ ซึ่งเป็นการปราศรัยที่มีประโยชน์ ไม่ใช่ถามเรื่องปวดศีรษะ หรือว่าบุตรพี่น้องชายหญิงเป็นอย่างไร

สำหรับการทรงแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาคนั้น ไม่เหมือนกับการแสดงธรรมของสาวก เพราะว่าพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ที่ทรงตรัสรู้ธรรมด้วยพระองค์เอง

ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ มีข้อความว่า

อนึ่ง ที่ท่านกล่าวคำว่า วุตตัง ไว้ซ้ำถึง ๒ ครั้ง ก็เพื่อแสดงว่า ไม่มีการรจนาไว้ก่อน

คือ พระผู้มีพระภาคไม่ต้องทรงตระเตรียมคิดเรื่องที่จะพูดไว้ก่อน

จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมได้เหมาะแก่อัธยาศัยของบริษัทที่มาประชุมกัน เพราะทรงมีปฏิภาณเกิดขึ้นอย่างฉับพลัน เหตุที่ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าใครจะมีปัญหาข้อสงสัยใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเทวดา ไม่ว่าจะเป็นพรหมบุคคลก็ตาม พระผู้มีพระภาคพร้อมที่จะทรงแสดงธรรมกับบุคคลนั้น เพราะทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ต้องมีการตระเตรียมก่อนเลย

พระผู้มีพระภาคนั้น ไม่มีกิจรจนาเตรียมไว้ก่อน เปรียบเหมือนท่านเป็นต้น พระองค์ทรงแสดงธรรมไปตามเหตุการณ์ ด้วยเหตุนี้ท่านพระอานนท์จึงแสดงคำนี้ไว้ว่า

ก็เรื่องนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว ก็แลเรื่องนั้นหาได้ทรงประมวลมาด้วยตรรกะคิดไตร่ตรองไว้ก่อน ด้วยอำนาจการจรรณาไว้ก่อนไม่ โดยที่แท้แล้วพระองค์ตรัสขึ้นมาอย่างฉับพลัน เหมาะสมแก่อรรถาธิบายของเวไนยสัตว์เลยทีเดียว

อีกอย่างหนึ่ง พระดำรัสไม่มีใครปฏิบัติได้

เป็นความจริง พระดำรัสใดที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว ก็เป็นอันตรัสแล้วทีเดียว ใคร ๆ ไม่สามารถจะคัดค้านพระดำรัสนั้นได้ เพราะพยัญชนะสมบุรณ์ และอรรถก็สมบุรณ์ด้วย สมจริงดังคำที่ท่านกล่าวไว้ดังนี้ว่า ธรรมจักรอันยอดเยี่ยมนี้ พระผู้มีพระภาคทรงให้เป็นไปแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี สมณะหรือพราหมณ์จะปฏิบัติไม่ได้

ท่านกล่าวไว้อีกข้อหนึ่งว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์พึงมากล่าวในที่นี้ว่า ทุกข์ใดที่พระสมณโคดมบัญญัติไว้ ทุกข์นี้ไม่ใช่อริยสัจ ข้อที่เราตถาคตจักเว้นทุกขอริยสัจนี้แล้วบัญญัติทุกข้ออื่นว่าเป็นอริยสัจ ไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้ ดังนี้ เป็นต้น เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวคำว่า วุตตัง ไว้ ๒ ครั้ง ก็เพื่อแสดงว่า พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคไม่มีใครปฏิบัติได้

ใครสามารถเปลี่ยนทุกข์ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ไม่ใช่อย่างนั้น แต่เป็นอย่างอื่นได้ มีไหม ไม่มีเลย ไม่ว่าในกาลไหน ๆ

อีกอย่างหนึ่ง บุคคลผู้มีใช้สัพพัญญู ไม่รู้อาสยะคืออรรถาธิบายเป็นต้นของบุคคลเหล่านี้ กล่าวคำใดไม่ถูกเทศะ หรือไม่ถูกกาลละ คำนั้นแม้จะเป็นคำจริงก็ไม่ชื่อว่ากล่าวไว้เลย เพราะไม่สามารถในอันให้สำเร็จประโยชน์แก่ผู้ฟังทั้งหลาย จะป่วยกล่าวไปไปถึงคำที่ไม่จริงเล่า

นี่คือการพิจารณาคำที่ได้ยินได้ฟัง คือ นอกจากจะพิจารณาว่า คำนั้นจริงหรือเปล่า ถูกต้องหรือเปล่า มีเหตุผลหรือเปล่า สำหรับบางกาลยังต้องพิจารณาว่า เหมาะควรแก่กาลนั้นหรือเปล่าด้วย เพราะถ้าไม่เหมาะสมแก่กาล คำนั้นแม้เป็นคำจริง ก็ไม่ชื่อว่ากล่าวไว้เลย เพราะถ้าคนฟังไม่ตั้งใจฟัง คำจริงนั้นก็เหมือนกับ

ไม่ได้กล่าว คือ คนฟังก็ไม่ได้รับฟัง ไม่ได้ใส่ใจ ไม่ได้ตั้งใจด้วย จึงจำไม่ได้ เพราะฉะนั้น คำที่กล่าวก็เหมือนกับไม่ได้กล่าว เพราะคนฟังไม่เข้าใจ และไม่ได้ประโยชน์จากการฟัง

เพราะฉะนั้น สำหรับคำไม่จริงก็ จะป่วยกล่าวไปใยถึงคำที่ไม่จริง ซึ่งย่อมไม่มีประโยชน์เลย ไม่ว่าจะเป็นในกาลใด หรือว่าในเทศะใด

๑๔๖๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๒๘

ก็คำที่มีความหมายที่ใคร ๆ เข้าใจไม่ได้ และคำที่ใคร ๆ ปฏิบัติเพื่อความเป็น
อย่างนั้นไม่ได้ ไม่เชื่อว่าฟังเสร็จแล้ว ฉะนั้น คำที่ใคร ๆ รับด้วยดีไม่ได้ ไม่เชื่อว่า
กล่าวแล้ว ฉะนั้น ก็บริษัท ๔ รับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคด้วยดีแล้ว พวก
ปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวคำว่า วุตตัง ไว้ ๒ ครั้ง
เพื่อแสดงว่า พระดำรัสของพระผู้มีพระภาค สวกรับไว้ด้วยดีทีเดียว

นี่คือประโยชน์จากการฟังจริง ๆ พิจารณาและรับไว้ด้วยดี เพราะถ้าเป็นคำที่
ใครก็ตามเข้าใจไม่ได้เลย ต้องเป็นคำที่ไม่มีประโยชน์ เพราะไม่สามารถปฏิบัติตามเพื่อ
ความเป็นอย่างนั้นได้ การฟังยังไม่เชื่อว่าฟังเสร็จแล้ว จนกว่าจะเข้าใจในสิ่งที่ได้ฟัง
จริง ๆ ตลอดหมด และต้องฟังต่อไปอีก จนสามารถปฏิบัติถึงความเป็นอย่างนั้นได้
คือ การรู้แจ้งอริยสัจธรรม

ต้องฟังมาก ๆ เพื่อเข้าใจพระธรรมที่ท่านพระอานนที่ได้ทรงจำไว้ ซึ่งเชื่อว่า
ตลอดชีวิตนี้ไม่จบและไม่หมด แม้ว่าพระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ ๔๕ พรรษา และ
ท่านพระอานนที่ได้ทรงจำไว้โดยตลอด แต่พุทธบริษัทในสมัยนี้ศึกษาไปจนตลอดชีวิต
จะเข้าใจทั้งหมดได้หรือเปล่า นั่นเป็นสิ่งที่แต่ละบุคคลจะทราบได้ ถ้ากล่าวถึงทั้งโดย
อรรถและพยัญชนะแล้ว ยากจริง ๆ สำหรับคนในยุคนี้ที่จะเข้าใจได้โดยตลอด

การฟังพระธรรมเป็นเรื่องยาก ถ้าบุคคลนั้นไม่เคยสะสมบุญมาก่อนในอดีต
ย่อมไม่ได้ลาภ คือ ศรัทธา แม้ในการฟัง เพราะย่อมมีเหตุการณ์หลายอย่างที่จะ
ขัดขวางการฟังธรรม ไม่ให้ดำเนินไปด้วยดี ตามอัธยาศัยที่สะสมมา

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค กัสสปโคตตสูตร ข้อ ๗๖๖ - ข้อ ๗๖๗
มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง ท่านพระกัสสปโคตรพำนักอยู่ในแนวป่าแห่งหนึ่งในแคว้นโกศล
สมัยนั้นแล ท่านอยู่ในที่พักกลางวัน กล่าวสอนนายพรานเนื้อคนหนึ่ง ฯ

นี่เห็นกุศลจิตของท่านพระเถระรูปหนึ่งซึ่งหวังดีต่อนายพรานเนื้อ แต่การฟัง
ธรรมเป็นเรื่องยาก ตามเหตุการณ์ และการสะสมของแต่ละบุคคล

ครั้งนั้น เทวดาผู้สิงอยู่ในป่านั้น มีความเอ็นดูใคร่ประโยชน์แก่ท่าน
พระกัสสปโคตร หวังจะให้ท่านสลดใจจึงเข้าไปหา แล้วได้กล่าวกะท่านด้วยคาถาว่า

ภิกษุผู้กล่าวสอนนายพรานเนื้อซึ่งเที่ยวไปตามซอกเขา ผู้ทราบบัญญา ไม่รู้
เท่าถึงการณ์ ในกาลอันไม่ควร ย่อมปรากฏแก่เราประดุจคนเขลา เขาเป็นคนพาล
ถึงฟังธรรมอยู่ก็ไม่เข้าใจเนื้อความ แสดงประทีปโพลงอยู่ก็ไม่เห็น เมื่อท่านกล่าว
ธรรมอยู่ ย่อมไม่รู้เนื้อความ ข้าแต่ท่านกัสสป ถึงแม้ท่านจักทรงประทีปอันโพลงตั้ง
๑๐ ดวง เขาก็จักไม่เห็นรูป เพราะจักษุ (คือ ญาณ) ของเขาไม่มี ฯ

ลำดับนั้น ท่านพระกัสสปโคตรผู้อนันตเทวดานั้นให้สังเวช ถึงซึ่งความสลดใจแล้ว
ฯ

ซึ่งข้อความในอรรถกถาอธิบายว่า

พรานล่าเนื้อคนนั้นกินข้าวเช้าแล้วคิดว่า เราจักไปล่าเนื้อ เขาก็ได้เข้าไปสู่ป่า
เห็นละมั่งตัวหนึ่ง คิดว่า เราจักประหารด้วยหอก และติดตามละมั่งตัวนั้นไป หลีกไป
ในที่ไม้ไผ่ที่พระเถระนั่งในที่พักกลางวัน

ลำดับนั้นท่านพระเถระจึงกล่าวกะเขาว่า อุบาสก ขึ้นชื่อว่าปาณาติบาต
นี้ เป็นไปเพื่ออบาย เป็นไปด้วยเหตุให้มีอายุสั้น เขาอาจจะทำการเลี้ยงครอบครัวด้วย
การงานอย่างอื่น มีการกสิกรรมและพาณิชยกรรมเป็นต้นก็ได้ ท่านอย่าทำกรรม
หยาบช้าอย่างนี้เลย

ถ้าเห็นใครตกปลา ยุคสมัยตกปลา หรือเห็นใครล่าสัตว์ จะไปบอกเขาว่า ขึ้นชื่อว่าปาณาติบาตนี้ เป็นไปเพื่ออบาย เป็นไปด้วยเหตุให้มีอายุสั้น ซึ่งคนนั้น อาจจะทำได้ด้วยความสนุก แต่สำหรับนายพรานเขาทำเพื่อเลี้ยงครอบครัว แต่แม้อย่างนั้น ท่านพระกัสสปโคตรก็กล่าวว่า เขาอาจจะทำการเลี้ยงครอบครัวด้วยการงานอย่างอื่นมีการกสิกรรมและพาณิชยกรรมเป็นต้น ท่านอย่าทำกรรมหยาบช้า อย่างนี้เลย

แต่นายพรานนั้นก็คิดว่า พระเถระผู้ถือผ้ามหาบังสุกุลพุด จึงเริ่มยื่นฟังด้วยความเคารพ

ลำดับนั้นท่านพระเถระนั้นคิดว่า เราจักยังความใคร่ฟังให้เกิดแก่เขา จึงยังนิ้วมือให้ลูกโหลงขึ้น

ท่านเป็นผู้ที่ทำอิทธิปาฏิหาริย์ได้ จึงคิดว่า ถ้าบุคคลนั้นเห็นอิทธิปาฏิหาริย์ ย่อมเกิดความเลื่อมใสและคงจะตั้งใจฟังธรรม ท่านจึงทำให้นิ้วมือของท่านลูกโหลงขึ้น ทั้ง ๑๐ นิ้ว

เขาเห็นแม้ด้วยตา ได้ยินแม้ด้วยหู แต่จิตใจของเขาแล่นไปตามรอยเท้าเนื้ออย่างนี้ว่า เนื้อจักไปสู่ที่โน้น ลงทำโน้น เราจักไปฆ่ามันในที่นั้น กินเนื้อตามต้องการ แล้วจักหาบเนื้อที่เหลือไปฝากลูก ๆ

นี่คือความคิดตลอดเวลาในขณะที่กำลังฟังธรรม

บทว่า อัสสมภาสิ ความว่า พระเถระนี้ยังการงานของตนทั้งของพรานนั้น ให้พินาศ เหมือนอย่างคนถากของคนอื่นที่ไม่ใช่ไม้พิน เหมือนอย่างคนหว่านข้าวในที่ ไม่ใช่นา จึงได้กล่าวเตือนท่านพระกัสสปโคตร

ซึ่งท่านเป็นปุถุชนผู้มีฤทธิ์ แต่ยังไม่ใช่เป็นพระอริยบุคคล

ท่านพระกัสสปโคตรคิดว่า จะมีประโยชน์อะไรแก่เรากับพรานนี้ จึงประคองความเพียรดำเนินตามอรรถัตตมรรคที่เป็นธรรมวิเวก

ถ. ขณะที่นายพรานฟังท่านกัสสปโคตร จิตระลึกแต่ในเรื่องที่เดียวจะไปเอาเนื้อ เดี่ยวจะเอาเนื้อไปให้ลูกกิน เนื้อจะไปที่ไหนต้องตามไปฆ่า ก็ไม่ได้ประโยชน์อะไรจากการฟังธรรม ไซ้ไหม

ส. ไม่ได้ประโยชน์ทั้งผู้ฟังและผู้กล่าวธรรม

ถ. แม้ผู้กล่าวจะเป็นใครก็แล้วแต่

ส. เพราะฉะนั้น ต้องรู้จักอภัยยศ และต้องรู้จักกาลและเทศะด้วยว่า ในสถานที่นั้น ควรกล่าวธรรมไหม หรือในเวลานั้น ควรจะกล่าวธรรมไหม ถ้าไม่ใช่กาลเทศะที่สมควร ชื่อว่าไม่ได้กล่าว เพราะว่าไม่มีผู้รับ การกล่าวนั้นก็เปล่าประโยชน์

ถ. อย่างเราสะสมการฟังธรรมและการปฏิบัติธรรมมาแล้ว ถ้าเราได้อธิษฐานว่า ขอให้ไปเกิดในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่าพระศรีอริยเมตไตรย สมมติว่าได้ไปเกิดและได้ฟังธรรมจากท่าน จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ไหม ปัญญาขนาดนี้

ส. และชาตินี้จะทำอะไร ที่หวังว่าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมในสมัยพระศรีอริยเมตไตรย

ถ. ชาตินี้คงไม่หวังรู้แจ้งอริยสัจธรรม แต่หวังว่าจะสะสมไปเรื่อย ๆ

ส. และชาติหน้า

ถ. ชาติหน้าก็คงไม่หวัง

ส. ก็อีกทีละชาติ ๆ จนกว่าจะถึงพระศรีอริยเมตไตรย

ถ. คิดว่า อย่างเราขนาดนี้ คือ เราศึกษาธรรมอย่างนี้ ถ้าเจอพระพุทธเจ้าองค์ไหน ก็คงจะดวงละทีละดวง

ส. เพียงสนใจไม่พอ ต้องประพฤติปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมด้วย นี่เป็นสิ่งสำคัญที่สุด อย่าคิดว่าที่ฟังแล้วนี่พอ หรือว่ามากแล้ว หรืออย่าคิดว่า ที่สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้มากแล้ว พอแล้ว ก็ไม่ใช่ เพียงแต่กำลังสะสมโดยการไม่หวังเท่านั้นเองว่า จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมเมื่อไร เพราะว่าสติสามารถเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ได้ นี่คือประโยชน์

ไม่ว่าจะฟังเรื่องอะไรก็ตาม ต้องเข้าใจว่า สามารถจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้

เรื่องที่กำลังกล่าวถึงในขณะนี้ เป็นเรื่องของโสตวิญญูณซึ่งเป็นเหตุจิต เป็นจิตที่รู้เสียง เสียงที่กำลังกระทบในขณะนี้ กระพบกับโสตปสาทรูป ซึ่งเป็นรูปที่เล็ก และละเอียดมาก เพราะว่าทั้งตัวสามารถที่จะแตกย่อยออกไปเป็นส่วนที่ละเอียดที่สุด เวลาที่เห็นผงเล็ก ๆ ยังมองเห็นว่าเล็กแค่ไหน และย่อยสิ่งนั้นออกไปอีกได้ไหม ถ้าย่อยลงไปจนเล็กที่สุด เป็นผงที่ละเอียดที่สุด ที่มองเห็นข้างนอก ฉันทิ ที่กายตั้งแต่ ศีรษะตลอดเท้าในขณะนี้ ก็ฉันทิ นั้น เมื่ออากาศธาตุคั่นอยู่อย่างละเอียดที่สุด ก็แสดงว่า คือผงที่ละเอียดที่สุด เมื่อประชุมรวมกันก็ทำให้ดูเหมือนว่าเป็นก้อนเป็นแท่งที่ใหญ่ทึบ พอสมควร แต่สิ่งที่มองเห็นว่าทึบนี้ ด้วยอากาศธาตุซึ่งแทรกคั่นอยู่ตลอดเวลา จะเห็นได้ว่า เป็นสิ่งที่เปราะและก๊วบ และเกิดดับอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่ใครจะคิดได้ว่าจะเกิดดับรวดเร็วอย่างนั้น เพราะว่ารูปมีอายุเท่ากับการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะนี้ต้องไม่ลืม เพื่อที่จะได้ระลึกลักษณะของสภาพธรรมได้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริงว่า สิ่งใดก็ตามที่ไม่ได้ปรากฏในขณะนี้คือสติไม่ได้ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งนั้น รูปนั้น นามนั้น เกิดแล้ว ดับแล้ว

รูปที่ละเอียดที่สุด ที่เป็นผงย่อย ที่ประชุมรวมกัน ทายอยกันเกิดดับ อยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น ความทรงจำที่ว่า มีส่วนของหน้า ส่วนของคอ ส่วนของ แขน ส่วนของเท้า ส่วนของมือต่าง ๆ นั้นเป็นแต่เพียงความทรงจำเรื่องของ ผงละเอียด ๆ ซึ่งรวมประชุมกันและก็เป็นก้อนเป็นแท่งที่ยึดถือว่าเป็นตัวตน เป็นร่างกายของเรา แต่ถ้าคิดถึงการเกิดดับที่เร็วมากและทยอยกัน จะเห็นได้ว่า ว่างเปล่า สิ่งใดที่กำลังปรากฏเท่านั้น สิ่งนั้นยังไม่ดับ

เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังได้ยินเสียงในขณะนี้ แสดงว่า โสตปสาทรูปซึ่ง ดับอย่างรวดเร็ว ขณะนั้นยังไม่ดับ และกระทบกับเสียง จึงมีการได้ยินเกิดขึ้น และ ดับแล้ว จึงไม่มีอะไรเลยสักอย่างเดียวที่เป็นแก่นสารสาระที่มั่นคง เพราะรูปแต่ละรูป เล็กละเอียด และเกิดดับอย่างรวดเร็วมาก

นี่เป็นเหตุที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องกลาป หรือกลุ่มต่าง ๆ ของรูป เพื่อให้เห็นความจริงว่า ในการอบรมเจริญปัญญาจะต้องไม่มีความเป็นตัวตน แต่มีลักษณะของรูปแต่ละประเภทที่สติกำลังระลึกรู้เท่านั้นในขณะนั้น สิ่งอื่นไม่มี เพราะฉะนั้น จึงไม่ใช่ตัวตน ละอัตตสัญญา ซึ่งเคยมีตาที่เป็นสัมผัสภวะจักขุ ตาดำ ตาขาว มีหน้า มีแขน มีคอ มีทุกสิ่งทุกอย่าง เหลือแต่เพียงลักษณะของรูปที่กำลังปรากฏ และรูปที่ปรากฏเหมือนแพ่งที่บ แต่ความจริงมีอากาศธาตุคั่นอยู่ ถ้าเป็นปัญญาที่ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมนั้น ต้องประจักษ์ตามความเป็นจริง ในภาวะที่เบาบางละเอียดของแต่ละกลาปที่ปรากฏ และภายหลังจึงจะประจักษ์ การเกิดขึ้นและดับไป

เพราะฉะนั้น จึงเป็นการแสดงธรรมเพื่อให้เข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏจริง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ระลึกลักษณะของรูป รูปใด ขณะไหน ขณะนั้นก็เห็นแต่เพียงสภาพของรูปนั้น ๆ ที่ยังไม่ดับและกำลังปรากฏ แม้แต่ในขณะที่กำลังฟังนี้ มีการได้ยินเกิดขึ้น ก็แล้วแต่ว่าสติปัญญาจะระลึกลักษณะของนามธรรม หรือว่าระลึกลักษณะของรูปธรรม

ถ. เทปธรรมของท่านอาจารย์หลายพันม้วน ยิ่งฟังยิ่งเห็นคุณค่า ถ้าฟังแล้วพยายามทำความเข้าใจให้ได้ ปฏิบัติให้ได้ เมื่อไรจึงจะได้ดวงตาเห็นธรรม

ส. ดวงตาเห็นธรรมเป็นผล ซึ่งมาจากเหตุ ถ้าเหตุมีและสมควรแก่ผลเมื่อไร ไม่ต้องห่วงเลย แต่ถ้าสติยังไม่ได้ระลึกลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมในขณะนี้ เอาในขณะนี้เลย ยังไม่ต้องพูดถึงเรื่องดวงตาเห็นธรรม

ในขณะนี้เอง สติสามารถระลึกลักษณะของรูปธรรมหรือนามธรรม เพราะว่า เป็นผู้ที่สังเกตพร้อมสติ และรู้ว่าลักษณะของนามธรรมเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ไม่ว่าจะเป็นทางตาในขณะนี้ สามารถรู้ความต่างกันของนามธรรมซึ่งเห็น กำลังรู้ กับสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาโดยสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนด้วย คือ สิ่งที่เคยเป็นคนนั้นคนนี้ปัญญาก็สามารถรู้ได้ว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา แยกจากรูปอื่นซึ่งเพียงปรากฏทางหู แยกจากรูปอื่นซึ่งเพียงปรากฏทางกาย

ต้องอบรมเจริญปัญญารู้ลักษณะของสภาพธรรม ๖ ทางเท่านั้น จะเป็นก็ همین ก็แสนกับก็ตาม ก็ ๖ ทางเท่านั้น คือ ทางตาที่กำลังเห็น ทางหูที่กำลังได้ยิน ทางจมูกที่กำลังได้กลิ่น ทางลิ้นที่กำลังลิ้มรส ทางกายที่กำลังกระทบสัมผัส และทางใจที่กำลังคิดนึก

สวณานุตรียะ การฟังอย่างยอดเยี่ยม คือ การฟังเรื่องของสภาพธรรมที่ปรากฏ และพิจารณาจนเข้าใจ มิฉะนั้น โสตวิญญูญาณที่ได้ยินเสียงจะนำมาซึ่งโลภะและโทสะ อยู่เสมอ ถ้าเป็นเสียงที่ดี ก็พอใจ ถ้าเป็นเสียงสรรเสริญ ก็พุ้งขึ้นด้วยความพอใจ ถ้าเป็นเสียงติเตียน ก็จมลงด้วยความโทมนัสขัดเคือง

เพราะฉะนั้น โสตวิญญูญาณซึ่งเป็นวิบากจิต เป็นผลของกรรมทำให้ได้ยินเสียงต่าง ๆ เป็นสิ่งซึ่งมีเหตุปัจจัยที่ได้ทำแล้วในอดีต คือ กรรมเป็นปัจจัยทำให้ โสตวิญญูญาณเกิดขึ้น แต่ว่าขาดทุนหรือเปล่า

เวลาที่ได้ยินเสียงที่ดี หลังจากที่ได้ยินแล้ว ขาดทุนไหม ถ้าอกุศลจิตเกิด เพียงได้ยินนิดเดียว เสียงนั้นก็ดับ ได้ยินก็ดับ ไม่มีอะไรเหลือเลย แต่โลภมูลจิตสะสม สืบต่อไปอีก โทสมูลจิตก็สะสมสืบต่อไปอีก

เพราะฉะนั้น น่าคิดว่า การได้ยินแต่ละครั้ง การเห็นแต่ละครั้ง ไม่ว่าจะเห็น สิ่งที่ดีประณีตสักเท่าไร หรือได้ยินเสียงที่น่าพอใจสักเท่าไร ขาดทุนหรือเปล่า

ถ้าอกุศลจิตเกิด ก็ขาดทุน

ได้ทุนมาดี คือ ได้ฟังเสียงที่ดี น่าพอใจ แต่กลับขาดทุน เพราะอกุศลจิตเกิด

เพราะฉะนั้น การฟังพระธรรม เพื่อระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง จนกว่าปัญญาจะรู้ชัด และไม่ต้องนึกถึงผล ถ้าสติเกิด ก็ศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เท่านั้นเอง และปัญญาที่ค่อย ๆ รู้ขึ้น จะละความสงสัย

บางคนบอกว่า สติเกิดบ่อย ปัญญาเพิ่มขึ้น แต่ลืมนึกว่า ความสงสัยลดลง หรือเปล่า ไม่ใช่เพียงปัญญาเพิ่มขึ้น แต่ความสงสัย ความไม่รู้ในลักษณะของ สภาพธรรมต้องลดลงด้วย หรือไม่ก็คลายลงบ้าง

ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น เริ่มเห็นอย่างนี้แล้วหรือยัง ไม่มีอะไรเลย นอกจากสิ่งที่กำลังปรากฏและยึดถือว่าเป็นบุคคลต่าง ๆ เป็นสิ่งต่าง ๆ ถ้าทราบใดที่ยัง ยึดถืออยู่ ก็เป็นอัตตสัญญา

ถ. นายพรานนั้น อย่างน้อยที่สุดก็ได้เคยสะสมในขั้นการฟังมา ใช่ไหม ที่ได้เห็นนักพรตและสนใจที่จะฟัง

ส. สนใจเมื่อเห็นท่านครองผ้ามหาบังสุกุล ก็คิดว่าจะฟัง แต่การสะสม ในอดีตไม่พอ เพราะฉะนั้น จึงมีปัจจัยที่ทำให้คิดเรื่องอื่น

ถ. เราก็โน้มมาพิจารณาตัวเองว่า เราเกิดมาด้วยกรรมหนึ่งซึ่งได้สร้างไว้ในขณะเดียวกันก็ได้สะสมในขั้นการฟังมาเพียงเล็กน้อย อย่างบางครั้งก็ฟังเทศน์ของท่านอาจารย์เรื่องปัจจัยหรือจิต ก็ไม่เข้าใจ ง่วงเหงาหาวนอน ลักษณะนั้นคงเป็นลักษณะเดียวกับนายพราน เหตุหรือปัจจัยที่เราสร้างมามีเพียงแค่นั้น ก็คงจะเป็นไปได้เพียงแค่นั้น ทีละเล็กทีละน้อย ใช่ไหม

ส. การสะสม น้ำที่ละหยดก็ดี ใช่ไหม สักวันหนึ่งก็คงจะเต็มได้ การสะสม ไม่สูญหายเลย ไม่ว่าจะเป็นการฟัง แม้อาจจะระลึกไม่ได้ แต่ถ้าฟังบ่อย ๆ ย่อมจะจำได้เพิ่มขึ้น

๑๔๖๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๔

เรื่องของเสียง และโสตวิญญาณ สภาพที่กำลังได้ยินเสียงในขณะนี้ ซึ่งการได้ยินเสียงมีอยู่เกือบจะเรียกได้ว่าตลอดเวลาที่ตื่น เวลาที่ตื่น ลืมตาก็มองเห็นสิ่งต่าง ๆ นอกจากจะมองเห็นสิ่งต่าง ๆ แล้ว ยังได้ยินเสียงต่าง ๆ ด้วยเป็นอันมาก จนนับไม่ถ้วนว่า ได้ยินเสียงอะไรบ้างแล้ว บางครั้งก็เป็นเสียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ผ่านไป อย่างเช่น เสียงฝนตก หรือเสียงนก โดยไม่ทราบเลยว่า แม้เพียงเสียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ได้ยินแต่ละครั้งนั้น จิตใจก็หวั่นไหวไปแล้วตามเสียงนั้น

นี่คือความรวดเร็วของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า เมื่อมีการได้ยินเสียงต่าง ๆ บางเสียงก็เป็นเสียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ทำให้จิตใจหวั่นไหวไปเล็ก ๆ น้อย ๆ โดยไม่รู้สีกตัว แต่บางเสียงก็ทำให้จิตใจหวั่นไหวมาก เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่เสียงที่ได้ยิน

เสียงที่ได้ยินแล้วทำให้จิตใจหวั่นไหวมาก ก็ทำให้เกิดความยินดีบ้าง ความยินร้ายบ้าง หรือว่าทำให้เกิดความนิยม ความชื่นชม หรือความรังเกียจ ซึ่งเป็นเรื่องที่ทุกท่านจะพิจารณาถึงความสำคัญของเสียงที่ได้ยินอยู่เสมอ และเสียงชนิดไหนทำให้จิตใจหวั่นไหวมากน้อยแค่ไหน แต่เสียงที่สำคัญที่สุดในสังสารวัฏฏ์ ที่มีประโยชน์มาก คือ เสียงที่ทำให้เข้าใจสภาพธรรมถูกต้องตามความเป็นจริง

ในภพหนึ่งชาติหนึ่ง ถ้ามีโอกาสได้ฟังเสียงซึ่งเป็นเรื่องของพระธรรม จะทำให้ชาตินั้นมีโอกาสอบรมเจริญปัญญา ทำให้กุศลทั้งหลายเจริญขึ้นจนกระทั่งในวันหนึ่งในชาติหนึ่งนั้น สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

แต่การฟังพระธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดมากจริง ๆ ถ้าขาดการพิจารณาไตร่ตรอง โดยถี่ถ้วนรอบคอบ แทนที่เสียงนั้นจะเป็นประโยชน์ เสียงนั้นก็กลับเป็นโทษ คือ ทำให้เข้าใจสภาพธรรมไม่ถูกต้อง คลาดเคลื่อน และโทษคือไม่สามารถทำให้รู้แจ้ง

อริยสังขธรรมได้ เพราะว่าสภาพธรรมเป็นสิ่งที่ละเอียดลึกซึ้ง แม้แต่เรื่องเสียงที่กำลังปรากฏ และเรื่องของการได้ยินซึ่งกำลังได้ยินเสียง ก็เป็นสิ่งที่ไม่ควรจะละเลย เพราะดูเหมือนกับว่าเพียงเสียงกับได้ยิน ก็ผ่านไปแล้ว แต่ตราบใดที่ยังไม่รู้แจ้งลักษณะของเสียงและได้ยิน ตรานั้นก็ยังคงเต็มไปด้วยกิเลสที่ไม่รู้จักสภาพธรรมตามความเป็นจริง และก็ยังถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน แม้ท่านพระอานนท์ก็ต้องฟังด้วยความอุตสาหะ ไม่ใช่แต่เฉพาะคนในยุคนี้สมัยนี้เท่านั้น แม้คนในสมัยก่อนซึ่งเป็นเอตทัคคะ ก็ต้องฟังพระธรรมด้วยความอุตสาหะจริง ๆ

ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ แสดงความหมายใน **อิตติศัพท์** ว่า

พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคนี้ มีความหมายที่ละเอียดด้วยนัยต่าง ๆ มีสมุฏฐานมาจากอภยาศัยเป็นอนันต สมบูรณ์ด้วยอรรถและพยัญชนะ มีปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ลึกซึ้งด้วยธรรม อรรถ เทศนา และปฏิเวธ มากระทบคลองแห่งโสตประสาทของสรรพสัตว์ตามสมควรแก่ภาษาของตน ๆ ใครเล่าจะสามารถเข้าใจได้ครบทุกประการ ข้าพเจ้า (คือ ท่านพระอานนท์) แม้ยังความเป็นผู้ประสงค์จะฟังให้เกิดขึ้นด้วยเรี่ยวแรงทั้งหมด ก็ฟังมาแล้วอย่างนี้ คือ แม้ข้าพเจ้าก็ฟังมาด้วยประการอย่างหนึ่ง

นี่คือข้อความที่ท่านพระอานนท์ได้ทรงจำด้วยความอุตสาหะจริง ๆ และผลของการฟังพระธรรมของแต่ละบุคคลย่อมต่างกันไปตามการสะสม ซึ่งความต่างกันนั้นมีตั้งแต่ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรมด้วยพระองค์เอง จนกระทั่งในสมัยนี้ ก็ให้เห็นอภยาศัยที่ต่าง ๆ กันของผู้ฟัง ซึ่งทำให้เกิดผลต่าง ๆ กันด้วย

ความต่างกันของผู้ที่รับฟังพระธรรมเทศนา แม้ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีและสหาย ๕๐๐ คนของท่าน ก็ฟังธรรมต่างกัน

อรรถกถา ขุททกนิกาย ชาดก เอกนิบาต อรรถกถา อปฺปนฺนชาดก
มีข้อความว่า

อปฺปนฺนกะ หมายถึงข้อปฏิบัติที่เป็นไปอย่างแนบแน่น คือ ไม่ผิด เป็นเครื่องที่นำ
ออกจากทุกข์ได้

ครั้นนั้นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ตรัส
อปฺปนฺนกรรมเทศนา

ข้อความในอรรถกถามีว่า

ถามว่า ก็เรื่องนี้เกิดขึ้นเพราะปรารภใคร

ตอบว่า เพราะปรารภสาวกของเดียรธีย์ สหายของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี

พระธรรมที่ทรงแสดงมีมากที่ว่า พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคนั้น
มีความหมายที่ละเอียดด้วยนัยต่าง ๆ มีสมุฏฐานมาจากอหยาตัยเป็นอเนก
เมื่อแต่ละคนมีอหยาตัยที่สะสมมาต่าง ๆ กัน ก็เป็นเหตุให้ทรงแสดงพระธรรมเทศนา
ต่าง ๆ กัน

ข้อความต่อไปมีว่า

เรื่องมีว่า วันหนึ่ง ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีชักพาพวกสาวกของอัญญเดียรธีย์
๕๐๐ คน ผู้เป็นสหายของท่าน ให้ถือกระบี่บดดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้
เป็นอันมาก และน้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย และผ้า ไปยังพระวิหารเชตวัน ถวายบังคม
พระผู้มีพระภาค บูชาด้วยของหอมและดอกไม้เป็นต้น สละเกสาชและผ้าถวายแก่
ภิกษุสงฆ์ แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

สาวกของอัญญเดียรธีย์แม่เหล่านั้ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว แลดู
พระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคอันงามดุจพระจันทร์ในวันเพ็ญ แลดูพระวรกายดุจ
กายพรหมอันประดับด้วยพระมหาปริสัลลักษณ์และพระอนุพยัญชนะ แวดวงด้วย
พระรัศมีด้านละวา แลดูพระพุทธรังสีอันเปล่งออกเป็นวง ๆ (ดุจพวงอุบะ) เป็นคู่ ๆ
จึงนั่งใกล้ ๆ ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระธรรมกถาอันไพเราะวิจิตรด้วยนัยต่าง ๆ ด้วยพระสุรเสียงประดุจเสียงพรหมนำสดับฟังแก่สาวกของอัญญเดียรธีย์เหล่านั้น สาวกของอัญญเดียรธีย์เหล่านั้นฟังพระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคแล้ว มีจิตเลื่อมใส ลุกขึ้นถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ทำลายสภาระของอัญญเดียรธีย์แล้ว ได้ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ

จำเดิมแต่นั้น พวกอัญญเดียรธีย์เหล่านั้น มีมือถือของหอมและดอกไม้เป็นต้น ไปยังพระวิหาร ฟังธรรม ให้ทาน รักษาศีล กระทำอุโบสถกรรม พร้อมกับท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีเป็นนิตยกาล

นี่คือผลของการที่มีมิตรดี มีสหายดี เมื่อมิตรสหายเป็นท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีผู้เป็นอริยสาวก ก็สามารถชักจูงสหายของท่านซึ่งนับถือคำสอนอื่น มีผู้อื่นเป็นสรณะ ให้มาฟังพระผู้มีพระภาคได้ แต่จิตของแต่ละคน สะสมมาละเอียดยิ่งขึ้นทุกวัน วันนี้เป็นอย่างนี้ วันอื่นก็เป็นอย่างอื่นได้ โดยไม่ได้คาดหมาย หรือโดยไม่อาจที่จะคาดคิดได้ว่า ทำไมจึงได้เป็นอย่างนั้น ๆ ได้ เพราะว่าการสะสมของจิต มีทั้งความเห็นถูก และความเห็นผิดในอดีตที่เคยเห็นผิดมาแล้ว เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่ว่า จะมีปัจจัยฝ่ายใดที่ทำให้ความเห็นถูกเจริญงอกงามขึ้น หรือทำให้ความเห็นผิดซึ่งเคยสะสมมานั้นงอกงามขึ้น

สำหรับสหายของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ซึ่งเป็นสาวกของอัญญเดียรธีย์ เมื่อได้ฟังพวกอัญญเดียรธีย์ และกลับมามีพระผู้มีพระภาคเป็นสรณะตามท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ก็ได้ฟังธรรม ให้ทาน รักษาศีล กระทำอุโบสถกรรมพร้อมกับท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีเป็นนิตยกาล

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้เสด็จจากกรุงสาวัตถี กลับไปกรุงราชคฤห์อีกแล ในเวลาที่พระผู้มีพระภาคเสด็จไปแล้ว สาวกอัญญเดียรธีย์เหล่านั้นก็ได้ทำลายสภาระนั้นเสีย กลับไปถึงอัญญเดียรธีย์เป็นสรณะอีก ดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นเค้ามูลเดิมของตนนั่นเอง

ฝ่ายพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยับยั้งอยู่ที่พระนครราชคฤห์ ๗ - ๘ เดือน ได้เสด็จกลับไปยังพระวิหารเชตวันเหมือนเดิมอีก ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีก็พาสาวกอัญญเดียรถีย์เหล่านั้นไปเฝ้าพระศาสดาแม่อีก บูชาพระศาสดาด้วยของหอมและดอกไม้เป็นต้น ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พวกสาวกอัญญเดียรถีย์แม่เหล่านั้น ก็ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

ลำดับนั้น ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีกราบทูลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าถึงความที่พวกสาวกอัญญเดียรถีย์เหล่านั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกจาริกไปแล้ว ได้ทำลายสภาระที่รับไว้ กลับไปถืออัญญเดียรถีย์เป็นสภาระ ดำรงอยู่ในฐานะเดิมอีก

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถาม พวกสาวกอัญญเดียรถีย์ก็กราบทูลรับว่าจริง พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ดูกร อุบาสกทั้งหลาย ในโลกธาตุเบื้องล่างจดเวจีมหานรก เบื้องบนจรภวคคพรหม ตามขวางหาประมาณมิได้ ชื่อว่าบุคคลเช่นกับพระพุทธเจ้า โดยคุณทั้งหลายมีศีลเป็นต้น ย่อมไม่มี บุคคลที่ยิ่งกว่า จักมีมาแต่ไหน

แล้วทรงประกาศคุณของพระรัตนตรัย แล้วทรงแสดงพระธรรม คือ พุทธานุสสติ ัมมานุสสติ สังฆานุสสติ ที่ย่อมให้ถึงโสดาปัตติมรรค สกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค อรหัตตมรรค แล้วตรัสว่า

พวกท่านทำลายสภาระเห็นปานนี้ ชื่อว่ากระทำความอันไม่สมควร แล้วตรัสว่า แม้ในกาลก่อน มนุษย์ทั้งหลายถือเอาสิ่งที่ไม่ใช่สภาระว่าเป็นสภาระ โดยการถือเอาด้วยการคาดคะเน โดยการถือเอาผิด

เมื่อท่านอนาถปิณฑิกคฤหบดีได้ฟัง ท่านก็กราบทูลขอให้พระผู้มีพระภาคตรัสถึงเหตุการณ์ในอดีต ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสเล่าถึงเหตุการณ์แม้อันระหว่างภพปกปิดไว้ให้ปรากฏ ดูจุทำลายกลุ่มหมอก นำพระจันทร์เพ็ญออกมาฉะนั้น

ถ้าไม่มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จะไม่มีการพยากรณ์อดีตชาติได้เลยว่าแต่ละคนในชาตินี้ที่เป็นอย่างนี้ เพราะเคยสะสมมาแล้วในอดีตอย่างนั้น ๆ จึงทำให้แม้ความคิด ความเห็น หรือกาย วาจา เป็นไปตามการสะสม

เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง ถ้าผู้ใดมีโอกาสได้ฟังพระธรรม แต่ฟังเฉย ไม่พิจารณาให้รอบคอบโดยละเอียดจริง ๆ เพราะว่าพระธรรมที่ทรงแสดงเกิดจากการตรัสรู้ โภธิญาณ ซึ่งบุคคลอื่นไม่สามารถแสดงได้อย่างพระผู้มีพระภาค

ถ. จักขุวิญญาณ เป็นเหตุกจิต เป็นวิบาก อนุสัยกิเลสเกิดได้ไหม

ส. อนุสัยกิเลส หมายความว่าถึงกิเลสที่ยังไม่ได้ดับเป็นสมุจเฉท ก่อนอื่นที่จะพูดถึงเรื่องหนึ่งเรื่องใด ต้องเข้าใจเรื่องนั้นก่อน

กิเลสมี ๓ ชั้น กิเลสอย่างละเอียด ได้แก่ อนุสัยกิเลส กิเลสอย่างกลาง คือ กิเลสที่เกิดขึ้นกระทำกิจ ได้แก่ อกุศลเจตสิก และกิเลสอย่างหยาบ วิติกมกิเลส ซึ่งทำให้เกิดทุจริตกรรมต่าง ๆ ทั้งหมดเป็นอกุศลธรรม แต่มีทั้งอย่างละเอียด อย่างกลาง และอย่างหยาบ

ถ. ทั้ง ๓ อย่างนี้ ถ้าจะเกิด ต้องเกิดในอกุศลจิตเท่านั้น ใช่ไหม

ส. ถ้ากล่าวอย่างนี้ หมายความว่า ถ้าอกุศลจิตไม่เกิด ขณะนั้นจะไม่เป็น อนุสัย เพราะจะไม่เป็นสภาพธรรมที่นอนเนื่องอยู่ในจิตสันดานดวงต่อไป ถ้าอกุศลไม่เกิดเลยหมายความว่าอกุศลดับหมดแล้ว แต่เมื่ออกุศลเกิด แสดงว่าอกุศลที่เกิดขึ้นเอง จะเป็นอนุสัยกิเลสสืบต่อไปอีก

ถ. อย่างนั้นวิบากจิต ก็ยังพูดไม่ได้ว่า ไม่มีอนุสัยกิเลส

ส. ต้องแยก วิบากจิตของใคร ถ้าเป็นจักขุวิญญาณของพระอรหันต์ ไม่มีแน่นอน

ถ. หมายถึงของปุถุชน

ส. ถ้าเป็นจักขุวิญญาณของปุถุชน อนุสัยครบทั้ง ๗ ถ้าอนุสัยกิเลสไม่มี คือ ดับหมดแล้ว จะมีอกุศลเกิดได้อย่างไรหลังจากที่จักขุวิญญาณดับ อนุสัยกิเลสจะอยู่ในจิตดวงไหน

ถ. หมายความว่า วิบากจิตก็มีอนุสัยกิเลส แต่ยังไม่เกิด ใช่ไหม

ส. ไม่ใช่อกุศลเจตสิกซึ่งเป็นปริยฐานกิเลสที่เกิดร่วมกับจิต แต่เนื่องจากเวลาที่อกุศลจิตเกิด ดับไปแล้วก็จริง แต่เมื่ออกุศลนั้น ๆ ยังไม่ได้ถูกประหารด้วยโลกุตตรมรรค เพราะฉะนั้น จึงเป็นเชื้อให้เกิดอกุศลต่อไปข้างหน้า

โดยมากบางท่านจะผ่านข้อความในพระไตรปิฎกและอรรถกถาที่ว่า ราคานุสัยนอนเนื่องอยู่ในโลกมุลจิต ปฏิฆานุสัยนอนเนื่องอยู่ในโทสมุลจิต ไข่มุข ทำให้เข้าใจว่า เฉพาะเวลาที่โลกมุลจิตเกิดมีอนุสัย แต่ความจริงแล้ว จิตเกิดขึ้นทีละขณะและกัณฑ์ เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นอกุศลจิตที่เกิดขึ้น เช่น โลกมุลจิต มีความยินดี มีความพอใจในอารมณ์ที่กำลังปรากฏ ย่อมแสดงให้เห็นอยู่แล้วว่า ต้องมีอนุสัยกิเลสก่อน ถ้าไม่มีอนุสัยกิเลสก่อน โลกเจตสิกจะเกิดกับโลกมุลจิตนั้นได้อย่างไร เพราะถ้าโลกเจตสิกดับหมดแล้ว จะไม่เป็นปัจจัยให้โลกมุลจิตในขณะนั้นเกิดขึ้นได้ แต่เมื่อโลกมุลจิตเกิดขึ้นขณะใด ย่อมแสดงว่า ก่อนที่โลกมุลจิตจะเกิด ต้องมีอนุสัยกิเลสนอนเนื่องอยู่ในจิตเป็นปัจจัย ทำให้โลกมุลจิตยังมีปัจจัยเกิดขึ้น และโลกมุลจิตซึ่งเกิดขึ้นเอง แสดงให้เห็นว่า เพราะโลกเจตสิกยังไม่ดับ จึงเป็นเชื้อ เป็นปัจจัย เป็นอนุสัยสืบต่อไปข้างหน้าด้วย

ถ. เพราะฉะนั้น ที่พูดว่า อนุสัยกิเลสจะนอนเนื่องอยู่แต่เฉพาะในอกุศลจิต ๑๒ ดวง ก็ไม่ถูก

ส. คิดถึงสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า จิตเกิดขึ้นทีละหนึ่งขณะ ขณะที่เกิดเป็นอกุศลจิต เช่น โลกมุลจิต ขณะนั้นไม่ใช่ภวังคจิต ไข่มุข ขณะนั้นไม่ใช่จักขุวิญญาณ ไม่ใช่สัมปฏิจันนจิต ไม่ใช่สันตிரณจิต ไม่ใช่โวฏฐัพพนจิต แต่โลกมุลจิตนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร มาจากไหน ถ้าไม่มีอนุสัยกิเลสคือกิเลสที่ยังไม่ได้ดับด้วยโลกุตตรมรรค เพราะฉะนั้น ต้องมีอนุสัยกิเลสนอนเนื่องอยู่ในจิตเป็นปัจจัย ทำให้อกุศลจิตประเภทนั้น ๆ เกิดขึ้น

การศึกษาธรรมต้องพิจารณาโดยละเอียดจริง ๆ ต้องเข้าใจความต่างกันของอนุสัยกิเลส ปริยฐานกิเลส และวิตักกมกิเลส มิฉะนั้น จะปะปนกัน

ถ้าขณะนั้นมีแต่อนุสัย แสดงว่าอกุศลเจตสิกไม่ใช่ปริญญฐานกิเลส เพราะว่าอกุศลจิตต้องมีอกุศลเจตสิกเกิดร่วมด้วยจึงเป็นปริญญฐานกิเลส เพราะมีสภาพของอกุศลธรรมเกิดขึ้นทำกิจการงานของอกุศลธรรมนั้น ๆ ไม่ใช่ว่าไม่มีอกุศลเจตสิกเกิดทำกิจการงานใด ๆ แต่เพราะอกุศลเจตสิกเกิดจึงทำกิจการงานของอกุศลเจตสิกจึงเป็นปริญญฐานกิเลส และเมื่อใดล่วงทุกข์กรรม ขณะนั้นก็กำลังแรงเป็นวิตักกมกิเลส

ถ. ขาติของจิตมี ๔ ขาติ มีกุศล อกุศล วิบาก กิริยา ในขณะที่วิบากจิตเกิด ขณะนั้นอนุสัยยังไม่ได้ปัจจัยก็ไม่เกิด ผมเข้าใจถูกไหม

ส. มรรคจิตดับอนุสัยกิเลส แสดงให้เห็นว่า การเกิดมาในโลกนี้ เป็นมนุษย์หรือเป็นเทวดาก็ตาม ยังไม่หมดกิเลสจึงเกิด เพราะฉะนั้น จึงอบรมเจริญปัญญาเพื่อดับอนุสัย โภสมูลจิตเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและกัณฑ์ ไม่ต้องมีอะไรไปดับโภสมูลจิตที่เกิดขึ้นแล้ว เพราะว่าโภสมูลจิตอาศัยปัจจัยเกิดขึ้นและต้องดับ เป็นสังขารธรรมแต่อนุสัยกิเลส เป็นพืชเชื้อให้เกิดอกุศลทั้งหลายซึ่งมี ๗ ประเภท เป็นธรรมที่ต้องดับด้วยโลกุตตรมรรค เพราะว่าปัญญาขั้นอื่นไม่สามารถดับอนุสัยกิเลสได้ บางครั้งเป็นกุศล แต่ไม่ได้ดับกิเลส จนกว่าโลกุตตรกุศลจิตซึ่งเป็นมรรคจิตเกิดเมื่อไร เมื่อนั้นจึงดับอนุสัยกิเลสได้ และอนุสัยกิเลสใดที่มรรคจิตใดดับแล้ว กิเลสนั้น ๆ จะไม่เกิดอีกเลย

จิตเกิดขึ้นทีละดวง แสดงอยู่แล้วว่า ต้องมีอนุสัยกิเลสที่ยังไม่ได้ดับ จึงเป็นปัจจัยให้โภสมูลจิตเกิดได้ โทสมูลจิตเกิดได้ โมหมูลจิตเกิดได้

๑๔๖๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๔

- ถ. เวลาเกิดมหากุศลจิต ในมหากุศลจิตนั้นก็มือนุสัยกิเลสอยู่ด้วย ใช่ไหม
- ส. ถูกต้อง ใครที่มีกุศลจิตและไม่มีมือนุสัยกิเลส คนนั้นจะไม่มีอกุศลจิตเกิดอีกเลย เพราะว่าจิตเกิดขึ้นทีละดวงเดียว จะเอามือนุสัยกิเลสไปฝากไว้ที่ไหนระหว่างที่กุศลจิตเกิด ถ้ากุศลจิตนั้นไม่มีมือนุสัยกิเลส
- ถ. ความเข้าใจเดิมของผมก็เชื่ออย่างนั้น คือ ในขณะที่จิตเป็นกุศลนั้นมือนุสัยแน่ ๆ แต่มือนุสัยนั้นไม่เกิด เพราะขณะนั้นจิตเป็นกุศลอยู่
- ส. กิเลสมีอย่างละเอียด อย่างกลาง และอย่างหยาบ
- ถ. มือนุสัยดับได้ด้วยอริยมรรค แต่เท่าที่ได้ฟังมา บางแห่งพูดว่า ในขณะที่จิตเป็นกุศล เป็นวิบาก หรือเป็นกิริยาซึ่งเป็นอัพยากตรธรรม ที่แปลว่าเป็นธรรมที่ไม่เป็นบุญเป็นบาป ในขณะนั้นมือนุสัยไม่เกิด แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่มี เขาพูดว่าอย่างนี้
- ส. ขณะที่เป็นกุศลจิต ขณะนั้นไม่เป็นมือนุสัย แต่ไม่ใช่หมายความว่าไม่มีมือนุสัย
- ถ. ขณะที่เป็นกุศลจิต ไม่เป็นมือนุสัย
- ส. เพราะว่าปฏิจจสันตติกะอย่างโลกมูลจิตเกิดขณะหนึ่งและดับไป จะสะสมเป็นมือนุสัยสืบต่อเพิ่มขึ้นอีก แต่เวลาที่กุศลจิตเกิด เช่น ทานกุศล ศีลกุศล หรือการฟังธรรมต่าง ๆ เหล่านี้เป็นกุศลจิต เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ธรรมที่เป็นอกุศลที่จะนอนเนื่องเป็นมือนุสัย
- ถ. ในฝ่ายกุศล เรียกว่าเป็นบารมี ใช่ไหม
- ส. ถ้าเป็นกุศลที่ทำให้ถึงฝั่งคือนิพพาน เพราะว่าบางคนไม่รู้จักนิพพาน ไม่ต้องการนิพพาน

การฟังธรรม ต้องพิจารณาว่า ฟังทำไม ฟังเพื่ออะไร หรือแม้แต่การปฏิบัติธรรมก็ต้องรู้ว่าเพื่ออะไร ถ้ายังพอใจในกิเลส ชอบกิเลส ซึ่งทุกคนยังชอบ โลกนี้ชอบมาก ๆ แต่ในขณะเดียวกันต้องมีความเห็นถูกต้องว่า ต้องการที่จะละด้วย แม้ว่ายังชอบอยู่ คือ ยังละไม่ได้ แต่ก็ต้องการที่จะดับ จะดับเมื่อไรนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่ก็ยังเป็นผู้ที่เห็นโทษของกิเลส

เพราะฉะนั้น ในขณะที่ศึกษาธรรมเพื่อวันหนึ่งจะดับกิเลสทั้ง ๆ ที่ยังชอบ แต่ต้องการที่จะให้ดับได้ในวันหนึ่ง แต่บางคนชอบและไม่ต้องการดับเลยก็มี ใช่ไหม

ถ. อย่างนั้นไม่เป็นบารมี

ส. จะทำกุศลใด ๆ ก็ไม่เป็นบารมี เพราะว่าไม่ต้องการที่จะดับกิเลส เพราะฉะนั้น มีอริยาคัยมากมายในโลกนี้ ที่แต่ละคนสะสมมา สะสมมาที่จะพอใจในกิเลสทั้งหลาย แม้แต่โลกะก็ชอบให้มีมาก ๆ หรือโทษะบางครั้งก็เป็นสิ่งที่ควร เป็นสิ่งที่ถูก เป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะฉะนั้น ก็ยังห่วงแหน ยังคิดว่า ควรจะมี

เป็นการแสดงให้เห็นว่า บางท่านแม้มีโลกะ มีโทษะ มีโมหะ ก็ยังอยากจะ มีต่อไป บางท่านแม้รู้ตัวเองว่ายังมี แต่ต้องการที่จะดับ แม้ยังดับไม่ได้ แต่ก็ศึกษาและปฏิบัติเพื่อให้ถึงการดับได้ ท่านเหล่านี้จะศึกษาธรรมอย่างเป็นประโยชน์จริง ๆ เพราะจะเป็นผู้ที่พิจารณาธรรมที่ตน และเห็นอกุศลธรรมตามความเป็นจริง และมีความเพียรที่จะขัดเกลาให้เบาบาง ด้วยการอบรมเจริญปัญญาที่สามารถจะรู้แจ้ง อริยสัจธรรมได้

เพราะฉะนั้น แต่ละคนมีอริยาคัยต่าง ๆ กันในการฟังธรรม แม้แต่ท่าน อนาถปิณฑิกเศรษฐีและสหายของท่านซึ่งเป็นสาวกของอัญญเดียรธีย์ ๕๐๐ ก็ฟังธรรม และมีความเห็นต่างกัน ทั้ง ๆ ที่ได้ฟังและได้เห็นพระผู้มีพระภาคด้วยตนเอง ก็ยัง เลื่อมใสในลัทธิอื่น ความเห็นอื่นได้

สำหรับความคิดของผู้ที่เป็นปุถุชน ความคิดของผู้ที่ดับกิเลส และความคิดของ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ย่อมต่างกัน ซึ่งคงจะมีคนสงสัยว่า วันหนึ่ง ๆ พระผู้มีพระภาคคิดเรื่องอะไรบ้าง เพราะผู้ที่ยังเป็นปุถุชนวันหนึ่ง ๆ ก็คิดไป

ในเรื่องของมิตรสหาย เพื่อนฝูง ลาภ ยศ ทรัพย์สมบัติต่าง ๆ แต่พระผู้มีพระภาคก็ต้องคิด ไม่ใช่มีแต่จักขุวิญญาณ โสทวิญญูณ ฆานวิญญูณ ชิวหาวิญญูณ กายวิญญูณ และไม่คิด แต่การคิดของพระผู้มีพระภาคนั้น เป็นไปในเรื่องของวิตก ๒ ประการ คือ ในเขมวิตก ๑ และในวิเวกวิตก ๑

เขมวิตก คือ การตรึกในความไม่เบียดเบียน ด้วยพระมหากรุณาที่ทำให้ทรงแสดงธรรมแก้กมลแก่สัตว์โลก ทำให้ความตรึกนั้นเป็นความตรึกซึ่งเป็นที่มาของความยินดี คือ เขมะ ความสบายใจ ไม่มีความเดือดร้อนเลย ถ้าคิดถึงเรื่องรูป เรื่องเสียง เรื่องกลิ่น เรื่องรส เรื่องสัมผัส เรื่องทรัพย์สมบัติแล้ว พิจารณาดูว่าความคิดนั้นต้องเดือดร้อนมาก ไม่เหมือนกับความคิดที่เป็นไปกับความกรุณาและการไม่เบียดเบียน การแก้กมล การอนุเคราะห์

อรรถกถา ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ อรรถกถาวิตักกสูตร มีข้อความที่พระผู้มีพระภาคทรงตั้งปณิธานไว้ ที่จะบรรลुเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ข้อความมีว่า

เราบรรลุความเป็นพระสัพพัญญูแล้ว ประโยชน์อะไรด้วยเราผู้เป็นบุรุษมีกำลังใจจะข้ามไปผู้เดียว จักยังมนุษย์พร้อมทั้งเทวดาให้ข้ามบ้าง

เราบรรลุความเป็นพระสัพพัญญูแล้ว เป็นบุรุษมีกำลังใจด้วยกุศลของเรานี้จะให้ชนเป็นอันมากข้ามบ้าง

เราตัดกระแสสงสารได้แล้ว กำจัดภพ ๓ ได้แล้ว ขึ้นสู่เรือคือพระธรรมได้แล้ว จักให้มนุษย์พร้อมด้วยเทวดาข้ามบ้าง

เราบรรลุความเป็นพระสัพพัญญูแล้ว ประโยชน์อะไรด้วยเราผู้ทำให้แจ้งพระธรรมด้วยเพศที่ไม่มีใครรู้จัก เราจักเป็นพระพุทธเจ้าในโลกนี้กับทั้งเทวโลก ดังนี้

แสดงให้เห็นถึงพระมหากรุณาที่ทรงอบรมพระบารมี ที่จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า นอกจากจะทรงดับกิเลสด้วยพระองค์เองแล้วยังถึงพร้อมด้วยพระญาณ ที่จะทำให้สัตว์โลกทั้งหลายได้ฟังพระธรรมตามอัธยาศัย จนสามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม

พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นโลกนาถ ไม่ทรงกล่าวให้ผิดมหาปฏิกุญยานั้น อันเป็นเหตุแห่งการค้นคว้าพิจารณาและสมาทาน ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งธรรมอันทำให้เป็นพระพุทธเจ้าแม้ทั้งสิ้น เพราะพระองค์ทรงบำเพ็ญพระบารมี ๓๐ ถ้วน มีทานบารมีเป็นต้นโดยครบบริบูรณ์เป็นลำดับด้วยความเคารพ ตลอดสี่อสงไขยกับแสนมหากัป ทรงบริจาคมหาบริจาค ๕ มีบริจาคอวัยวะเป็นต้น ทรงเพิ่มพูนอธิฏฐาน ๔ มีสังจาธิฏฐานเป็นต้น ทรงสั่งสมบุญสมภารและญาณสมภาร ทรงยังความเพียรในเบื้องต้น ประพฤติธรรมในเบื้องต้น ทรงบอกธรรม และทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่พระญาติเป็นต้นให้ดียิ่งขึ้น ทรงบรรลुพุทธจริยาอันเป็นที่สุดอย่างยิ่ง แล้วจึงตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

ฉะนั้น มหาปฏิกุญยานั้นของพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงจริงแท้ ไม่เป็นอย่างอื่น ความไม่จริงแท้แม้เพียงปลายขนทราย ย่อมไม่มีแก่พระผู้มีพระภาค

แต่ผู้ที่ไม่ได้สะสมมาที่จะเข้าใจถูก ก็ยังเห็นผิดได้ แม้ว่าพระองค์จะทรงแสดงพระธรรมที่บุคคลอื่นไม่สามารถกระทำได้อย่างพระองค์ คือ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูวิธีที่ควรแสดงอย่างนั้น ๆ แห่งธรรมเหล่านั้น ๆ และอัธยาศัย กิเลสอันนอนเนื่องอยู่ในสันดาน และความพอใจในความประพฤติดของสัตว์เหล่านั้น ๆ ไม่ทรงละความเป็นธรรม ไม่ทรงเร่งรีบให้เป็นไปเพียงไฉน ทรงประกาศความเป็นธรรม ทรงพราศสอนตามความผิด ตามอัธยาศัย และตามความเป็นธรรม ทรงแนะนำแล้วให้เวไนยสัตว์บรรลुถึงอริยมุมิ

การฟังพระธรรมไม่ต้องเร่งรีบ ไม่ต้องรีบจบ เพราะว่าพระธรรมศึกษาเท่าไรก็ไม่จบ ตลอดชีวิต ทุกชาติ ๆ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาค ไม่ทรงเร่งรีบให้เป็นไปเพียงไฉน ถ้าจะกล่าวถึงธรรมอย่างเร่งรีบให้จบ แต่ไม่เข้าใจ ก็ไม่มีประโยชน์อย่างเรื่องเสียง โสตวิญญูณที่กำลังได้ยิน เข้าไปเข้ามาเพื่อให้ระลึกได้ว่า ในขณะนี้เองเรื่องเสียงก็สำคัญ สำคัญเพราะทำให้จิตใจหวั่นไหว ซึ่งบางคนหวั่นไหวถึงกับกระทำทุจริตกรรมก็ได้ เพราะว่าต้องการลาภ หรือต้องการยศ หรือต้องการสรรเสริญ ต้องการความสุขต่าง ๆ ที่จะได้มาแม้ในทางทุจริต ก็เป็นเพราะเสียงได้

การแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาคต่างกับบุคคลอื่นในขณะที่ทรงแสดงธรรม

ข้อความต่อไปมีว่า

จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคทรงกำหนดกาลโดยส่วนเบื้องต้นในขณะที่บริษัทให้
สาธุการ หรือตรองธรรมแล้ว ทรงเข้าพลสมาบตีในขณะที่หายใจเข้าหายใจออก

อนึ่ง เมื่อหมดเสียงฆ้องสาธุการ ทรงออกจากสมาบตี ในที่สุดการตรองธรรม
ของพุทธบริษัทที่กำลังฟังในขณะนั้น จึงทรงแสดงธรรมเริ่มตั้งแต่ตอนที่ทรงพักไว้

จริงอยู่ ภาวจิตของพระผู้มีพระภาคทั้งหลายสิ้น เร็ว คือ น้อยนั่นเอง

**อภฺรฺสุสาลินี อรรถกถา ธรรมสังคณี นิทานกถา ว่าด้วยการเปรียบกับ
สาคร** มีข้อความที่แสดงว่า ภาวจิตของพระผู้มีพระภาคเร็ว คือ สั้นและน้อยมาก

ข้อความมีว่า

เพราะริมพระโอษฐ์เรียบสนิทดี พระชีวหาอ่อนคล่องพระโอษฐ์ พระสุรเสียง
ไพเราะ พระวาจาเปล่งได้เร็ว เพราะฉะนั้น แม้พระธรรมอันพระองค์ทรงแสดงแล้ว
เพียงครู่หนึ่งนั้น จึงได้มีประมาณเท่านี้

คือ เทียบกาลที่เพียงในขณะที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาภักตของพุทธบริษัท
และต่อไปจากนั้นอีกเพียงเล็กน้อย จะทรงแสดงพระธรรมได้ทั้งทีฆนิกายและ
มัชฌิมนิกาย เพราะฉะนั้น พระธรรมที่พระองค์ทรงแสดงแล้วตลอด ๓ เดือนที่
สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จึงประมาณไม่ได้เลย

สำหรับท่านพระอานนท์ ท่านเป็นผู้ที่สามารถรับฟังได้เร็วมาก ซึ่งข้อความใน
อภฺรฺสุสาลินี มีว่า

จริงอยู่ ท่านพระอานนท์เถระเป็นพหูสูต ทรงพระไตรปิฎก ยืนอยู่แล้ว
โดยทำที่ยืนนั้นแหละ ย่อมเรียน ย่อมบอก ย่อมแสดงคาถา ๑๕,๐๐๐ คาถา
บทธรรม ๖๐,๐๐๐ บท เหมือนชนผู้ดึงดอกไม้ทั้งกิ่ง ธรรมมีประมาณเท่านี้ ชื่อว่า
เป็นอุทเทสมรรคของท่านพระเถระ เพราะว่าบุคคลอื่นเมื่อให้อุทเทสตามลำดับบท

แก่ท่านพระเถระ ย่อมไม่อาจเพื่อให้ (คือ บอกให้ไม่ทัน) พระผู้มีพระภาคเท่านั้น
พึงให้สมบุรณ์

บางท่านบอกว่าเร็วไป พังแล้วรับไว้ไม่ได้ทั้งหมด หรือไม่เข้าใจ แต่การแสดง
ธรรมของพระผู้มีพระภาคแม้ว่าจะเร็วเท่าไร ท่านพระอานนทก็สามารถรับไว้ได้

ข้อความใน **อรรถกถาโลภสูตร** มีว่า

ท่านพระอานนทมีกายบิโคะและวจีบิโคะบริสุทธิ มีจิตไม่ฟุ้งซ่าน เพราะไม่มี
วิปัสสิการ (คือ ความเดือดร้อนใจ) จึงเป็นผู้แก้แวกล้ำในปริยัติ ถ้อยคำของท่าน
พระอานนทผู้มีบิโคะและอาสยะบริสุทธิ ผู้สมบุรณ์ด้วยอาคมและอิทธิคมดังว่ามานี้
สมควรที่จะเป็นค่านำแห่งพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค เหมือนอรุณขึ้นควรมีก่อน
พระอาทิตย์ขึ้น และโยนิโสมนสิการก่อนกุศลธรรม

เป็นเรื่องของการฟังทั้งนั้นว่า การฟังของแต่ละบุคคลต่างกันตามการสะสม
นอกจากเรื่องการฟัง ก็เป็นเรื่องของการพูด เพราะถ้าไม่มีการพูด การฟังก็ไม่มี
บางคนพูดเรื่องไม่จริงเหมือนเรื่องจริง และบางคนก็พูดเรื่องจริงเหมือนเรื่องไม่จริง

แสดงให้เห็นว่า การพูดมีหลายอย่างจริง ๆ ตามอัธยาศัยที่สะสมมา
เพราะฉะนั้น เพียงเสียงกระทบหู และมีการได้ยินเรื่องราวต่าง ๆ ย่อมนำความ
เดือดร้อนใจมาให้มากขึ้นตามแต่การที่แต่ละท่านจะพิจารณาในแต่ละวัน ซึ่งถ้าขาด
การพิจารณาจะไม่ทราบเลยว่า จิตหวั่นไหวไปทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น
ทางกาย ทางใจอย่างรวดเร็วตลอดเวลา แต่ถ้าเป็นผู้ที่เข้าใจสภาพธรรมมากขึ้น
ก็จะพูดในสิ่งที่ประโยชน์มากขึ้น และในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์น้อยลง

ข้อความใน **ปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย อิติวุตตกะ** มีว่า

กับทว่า มุนี ความว่า มุนีมีหลายอย่าง คือ อาคาริยมุนี ๑ อนาคติยมุนี ๑
เสกขมุนี ๑ อเสกขมุนี ๑ ปัจเจกมุนี ๑ มุนิมุนี ๑

ในมุนีเหล่านั้น คฤหัสถ์ผู้บรรลุมล ผู้รู้แจ้งคำสอน ชื่อว่าอาคาริยมุนี

คือ พระอริยบุคคลที่ไม่ใช่บรรพชิต ชื่อว่าอาคาริยมุนี

บรรพชิตเช่นเดียวกันนั้น คือ ผู้ที่รู้แจ้งคำสอน ชื่อว่าอนาคาริกมุนี พระเสกขะ ๗ จำพวก ชื่อว่าเสกขมุนี พระอรหันต์ชื่อว่าอเสกขมุนี พระปัจเจกพุทธเจ้า ชื่อว่าปัจเจกมุนี พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชื่อว่ามุนินิมุณี

ทุกคนอยากจะทำให้คนอื่น ๆ และตัวท่านเองพูดน้อยลงบ้างไหม หรือพูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เพิ่มขึ้น และลดการพูดในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ลง เริ่มตั้งแต่การเป็นพระโสดาบันด้วยการไม่พูดมุสาวาทเลย คำที่ไม่จริงพระอริยบุคคลไม่พูด

ขอกล่าวถึงเหตุการณ์ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ซึ่งข้อความใน **ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ อรรถกถาเทวทัตตสูตร** มีว่า

เมื่อท่านพระเทวทัตตกเวจีมหานรกแล้ว ภิกษุผู้เป็นพวกของพระเทวทัตและพวกอัญญเดียรดียทั้งหลายได้พากันโพนทะนาว่า พระเทวทัตถูกพระสมณโคดมสาปแช่งจึงถูกแผ่นดินสูบ คนทั้งหลายได้ฟังดังนั้นแล้ว พวกไม่เลื่อมใสในพระศาสนาเกิดความสงสัยขึ้นว่า ข้อนี้จะพึงเป็นเหมือนที่คนทั้งหลายพูดหรือไม่ ภิกษุทั้งหลายได้กราบทูลพฤติการณ์นั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

ครั้นนั้นพระผู้มีพระภาค เมื่อจะตรัสปฏิเสธความเข้าใจผิดของคนเหล่านั้นว่า ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตไม่ให้การสาปแช่งแก่ใคร ๆ เพราะฉะนั้นพระเทวทัตจึงไม่ใช่ถูกเราตถาคตสาปแช่ง พระเทวทัตตกนรกโดยกรรมของตนเองนั่นแหละ ดังนี้

จึงตรัสพระสูตรนี้โดยเป็นเหตุเกิดเรื่องนี้

ถ้าเป็นในสมัยนี้ จะเห็นได้ว่า ความเห็นในพระศาสนามีต่าง ๆ มากมาย และไม่ใช่ว่าจะมีเฉพาะในสมัยนี้ แต่มีตั้งแต่ครั้งพระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน แม้พระผู้มีพระภาคเองก็ยังมีผู้ที่โพนทะนาว่า ท่านพระเทวทัตถูกพระผู้มีพระภาคสาปแช่งจึงถูกแผ่นดินสูบ ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้เลย แต่พวกท่านพระเทวทัตและพวกอัญญเดียรดียมีความเข้าใจอย่างนั้น

ข้อความต่อไปมีว่า

พระเทวทัตนั้นเป็นอย่างนี้ ไม่รู้ประมาณของตน ถึงความประมาท โดยแต่งตั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้เสมอกับตนว่า ถึงพระพุทธรูปจะเป็นศากยบุตร แม้เราก็เป็นศากยบุตร ถึงพระพุทธรูปจะเป็นพระสมณะ แม้เราก็เป็นพระสมณะ ถึงพระพุทธรูปจะเป็นผู้มีฤทธิ์ แม้เราก็เป็นผู้มีฤทธิ์ ถึงพระพุทธรูปจะมีทิพจักขุ แม้เราก็มีทิพจักขุ ถึงแม้พระพุทธรูปจะมีทิพโสตา แม้เราก็มีทิพโสตา ถึงแม้พระพุทธรูปเจ้าจะได้เจโตปริยญาณ แม้เราก็ได้เจโตปริยญาณ ถึงแม้พระพุทธรูปเจ้าจะรู้ธรรมที่เป็นอดีตอนาคต และปัจจุบัน แม้เราก็รู้ธรรมเหล่านั้น ดังนี้ กระทบกระถัง เบียดเบียนพระผู้มีพระภาค เพราะถูกมารดลใจ (ให้อีกเหิม) ว่า บัดนี้เราจักเป็นพระพุทธรูป เราจักบริหารภิกษุสงฆ์

อาศัยความประมาท ท่านจึงเสื่อมคลายจากฌานและอธิยญา พร้อมกับจิตตูปบาทที่วางตนคู่กัน (ตีเสมอ) กับพระผู้มีพระภาคที่เดียว

๑๔๖๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๔

สมัยนี้ไม่มีอย่างท่านพระเทวทัต แต่ถ้าเป็นการศึกษาโดยไม่รอบคอบจะทำให้เกิดความสำคัญตนและความมานะได้ เพราะความเห็นผิดหรือความเห็นถูกก็ตาม ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลได้ บางคนอาจจะคิดว่า ท่านมีความเห็นถูกในธรรมแล้ว คงจะปลอดภัยจากอกุศล เพราะว่าท่านมีความเห็นถูก แต่บางคนที่มีความเห็นถูกก็ยัง มีอกุศลโดยวาทะกล่าวคนที่มีความเห็นผิด

เคยสังเกตในชีวิตประจำวันบ้างไหมว่า เมื่อเป็นผู้ที่มีความเห็นถูกแล้ว ก็วาทะกล่าวคนที่มีความเห็นผิดต่าง ๆ นานา ซึ่งในขณะนั้นเป็นอกุศลจิต แต่อกุศลจิตนั้น เกิดขึ้นเพราะมีความเห็นถูก

ถ้าเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ เป็นผู้ที่มีความเห็นถูกแล้ว แม้คนอื่นมีความเห็นผิด ก็รู้ว่า การที่คนอื่นมีความเห็นผิดอย่างนั้น ๆ ก็เป็นไปตามอหยาศัยที่สะสมมา ไม่จำเป็นต้องไปวาทะกล่าว ซึ่งบางคนอาจจะบริภาษหรือใช้คำที่ไม่เหมาะสม แต่ลึ้ม ระลึกว่า ในขณะที่กำลังกล่าวอย่างนั้น เป็นอกุศลจิต ที่เกิดขึ้นเพราะมีความเห็นถูก

เพราะฉะนั้น พระธรรมที่ทรงแสดงไว้ ทรงแสดงไว้อย่างละเอียดในทุก ๆ เรื่อง ผู้ที่ได้ฟังพระธรรม หรือได้มีโอกาสเฝ้าพระผู้มีพระภาค แต่ถ้าเป็นผู้ที่ไม่พิจารณาธรรม โดยละเอียด แม้ว่าพระองค์เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ยังเข้าใจพระองค์ผิดได้ ซึ่งข้อความใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อุชฌมานสังยุตฺต** มีว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้น เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว พวกเทวดาผู้มีความมุ่งหมายเพ่งโทษมากด้วยกัน มีวรรณงาม ยังพระวิหารเชตวัน ทั้งสิ้นให้สว่าง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วได้ลอยอยู่ในอากาศ ฯ

เทวดาองค์หนึ่ง ครั้นลอยอยู่ในอากาศแล้ว ได้กล่าวคาถาในสำนักพระผู้มีพระภาคว่า

บุคคลใดประกาศตนอันมีอยู่โดยอาการอย่างอื่น ให้เขารู้โดยอาการอย่างอื่น บุคคลนั้นหลงปัจจัยเขากินด้วยความเป็นขโมย เหมือนความหลงกินแห่งพรานนก ก็บุคคลทำกรรมใดควรพุดถึงกรรมนั้น ไม่ทำกรรมใดก็ไม่ควรพุดถึงกรรมนั้น บัณฑิตทั้งหลายย่อมรู้จักบุคคลนั้นผู้ไม่ทำ มัวแต่พุดอยู่ ฯ

นี่เป็นเทวดา เพราะฉะนั้น ทุกคนที่มีกุศลกรรม และอาจจะเกิดเป็นเทวดา แต่ถ้าเข้าใจธรรมคลาดเคลื่อน จะเข้าใจผิดแม้พระผู้มีพระภาคได้

ซึ่งข้อความในอรรถกถามีว่า

เทวโลก ชื่อว่าอุชฌมานสังญะ ซึ่งแยกออกไปจากเทวโลกอื่นนั้นมิได้มี ก็แต่ว่า เทวดาเหล่านี้อาศัยบริโภคน้ำจืด ๔ ของพระผู้มีพระภาค แล้วมาเพ่งโทษอยู่

ได้ยินว่า เทวดานั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมพึงกล่าวลงให้มีความสันโดษด้วยบังสุกุลจีวร ด้วยคำข้าวที่หามาได้ด้วยกำมือบิณฑบาต ด้วยการอยู่เสนาสนะโคนไม้ ด้วยยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า และย่อมกล่าววกย่องบุคคลผู้ยังกิจนั้นให้สำเร็จสุดยอด แต่พระองค์เองทรงจีวรอันประณีต มีผ้าไหมพัสดร์เนื้อละเอียดอย่างดีเป็นต้น ย่อมเสวยโภชนะอันเลิศอันสมควรแก่พระราชา ย่อมบรรทมบนที่นอนอันประเสริฐในพระคันธกุฎีอันควรเป็นวิมานของเทพ ย่อมเสวยภสัชทั้งหลายมีเนยใสเนยข้นเป็นต้น ย่อมแสดงธรรมแก่มหาชนในกลางวัน ถ้อยคำของพระองค์กับการกระทำของพระองค์เป็นไปคนละอย่าง ดังนี้ จึงมาโพนทะนามุ่งหมายเพ่งโทษพระตถาคต ด้วยเหตุนี้ พระธรรมสังคานะทั้งหลายจึงเรียกชื่อเทวดาเหล่านั้นว่า อุชฌมานสังญะ แปลว่า ผู้มีความมุ่งหมายเพ่งโทษ ดังนี้

ข้อความต่อไป อธิบายคำที่เทวดากล่าวที่ว่า เหมือนนายพรานหลงจับนก

จริงอยู่ นายพรานนกนั้น เมื่ออยู่ในที่มิใช่พุ่มไม้ ก็เข้าไปแสดงเหมือนลักษณะแห่งพุ่มไม้ โดยปกปิดตนด้วยกิ่งและใบไม้เป็นต้น ยังนกทั้งหลายมีนกยูงและนกกระทายเป็นต้นให้ตาย กระทำการเลี้ยงภรรยา

บุคคลผู้โกหกปกปิดอัตภาพด้วยผ้าบังสุกุล ลวงมหาชนเพราะความที่ตนเป็นคนฉลาดในการพูด เคี้ยวกินอยู่ เทียวไป การกินนั้นของบุคคลนั้นดังขโมย ทั้งการบริโภคปัจจัย ๔ แม้ทั้งหมดก็ดูขโมย เหมือนการกินเนื้อมนุษย์ของนายพรานนกผู้ลวงนกออย่างนี้ เทวดากล่าวด้วยการลวงนี้ ด้วยประการฉะนี้ โดยหมายเอาพระผู้มีพระภาค

ไม่ทราบว่าการที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ในสมัยนี้จะมีคนที่พิจารณาธรรมผิด และเพ่งโทษพระผู้มีพระภาคอย่างนี้หรือเปล่า

ข้อความในพระไตรปิฎกมีว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาทั้งหลายนี้ว่า

ใคร ๆ ไม่อาจดำเนินปฏิปทานี้ด้วยเหตุสักว่าพูด หรือฟังส่วนเดียว บุคคลผู้มีปัญญาทั้งหลาย ผู้มีฌาน ย่อมพ้นจากเครื่องผูกของมารด้วยปฏิปทาอันมั่นคงนี้ บุคคลผู้มีปัญญาทั้งหลาย ทราบความเป็นไปของโลกแล้ว รู้แล้ว เป็นผู้ดับกิเลสข้ามต้นหาเป็นเครื่องเกี่ยวข้องในโลกแล้ว ย่อมไม่พูดโดยแท้ ๆ

ในลำดับนั้นแล เทวดาเหล่านั้นลงมายืนบนแผ่นดิน หมอบลงใกล้พระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้ทูลคำนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ โทษของพวกข้าพเจ้าล่องไปแล้ว พวกข้าพเจ้าเหล่าใดเป็นพาลอย่างไร เป็นผู้หลงแล้วอย่างไร เป็นผู้ไม่ฉลาดอย่างไร ได้สำคัญแล้วว่าพระผู้มีพระภาคอันพวกเราพึงรุกราน ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดอดโทษของพวกข้าพเจ้านั้น เพื่อจะสำรวมในกาลต่อไป ๆ

ในลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ทรงยิ้มแย้ม ๆ

นี่เป็นข้อความละเอียดในเหตุการณ์ครั้งนั้น ซึ่งข้อความในอรรถกถาอธิบายว่า

ในข้อนี้อธิบายว่า พระผู้มีพระภาคเมื่อจะทรงแสดงถึงพระองค์ผู้มีการฝึกอันยอดเยี่ยมแล้ว จึงแสดงลักษณะแห่งความยินดี

ถามว่า เพราะเหตุไร

ตอบว่า ได้ยินว่า พวกเทวดาเหล่านั้นบอกให้พระองค์ยกโทษให้แก่พวกเทวดา โดยภาวะของตน ย่อมกระทำพระตถาคตซึ่งเป็นบุคคลผู้เลิศในโลกพร้อมทั้งเทวโลก ให้เป็นโลกียมหาชนเช่นกับคนธรรมดาคนหนึ่ง

ถ้าไม่อ่านอรรถกถา จะไม่ทราบข้อความว่า เทวดาคิดอย่างไร แต่ พระผู้มีพระภาคเมื่อได้เห็นกิริยาอาการของเทวดา ก็ทรงทราบได้ทันทีว่า เทวดาไม่รู้ ในความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าของพระองค์ เพราะฉะนั้น เมื่อเทวดา กราบพูล ก็เพียงขอให้ยกโทษ เหมือนกับเป็นโลกียมหาชนเช่นกับคนธรรมดาคนหนึ่ง เท่านั้น

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ทรงทำการแยมให้ปรากฏ โดยประสงค์ว่า เราจักแสดงกำลังแห่งพระพุทธเจ้าก่อน แล้วจักยกโทษในภายหลัง โดยถ้อยคำที่จะ กล่าวข้างหน้า

นี่คือการแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาค บางท่านอาจจะเห็นว่า การแสดง ธรรมของพระองค์มี ๒ อย่าง คือ ถ้าเป็นผู้ที่มีอริยาศัยสะสมมาที่จะรับฟังพระธรรม ด้วยดี ก็ทรงแสดงธรรมโดยตลอดในเหตุผลตั้งแต่ต้น แต่ถ้าบุคคลนั้นเป็นผู้ที่มาเฝ้า และไม่มีการสะสมที่จะฟังพระธรรมด้วยดี พระองค์จะทรงแสดงธรรมอีกนัยหนึ่ง ซึ่งทำให้บุคคลนั้นมีความรู้สึกว่าตนเองผิดก่อน และก็เห็นความเป็นพระอรหันต- สัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วจึงทรงแสดงธรรมในภายหลัง

ข้อความต่อไปมีว่า

เทวดาองค์หนึ่งมีความสำคัญว่า พระศาสดานี้ทรงกริ้วพวกเรา จึงได้กล่าวแล้ว ซึ่งข้อความในพระไตรปิฎกมีว่า

ในลำดับนั้นแล เทวดาเหล่านั้นผู้ฟังโทษโดยประมาณยิ่ง กลับขึ้นไปบน อากาศ เทวดาองค์หนึ่งได้กล่าวคาถาในสำนักพระผู้มีพระภาค

เพราะคิดว่าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงยกโทษให้ เพราะฉะนั้น ก็กลับขึ้นไปบน อากาศกล่าวว่า

เมื่อเราแสดงโทษอยู่ ถ้าบุคคลใดมีความโกรธอยู่ในภายใน มีความเคืองหนัก ย่อมไม่อดโทษให้ บุคคลนั้นย่อมสอดสวมนเวร หากว่าในโลกนี้โทษก็ไม่มี ความผิดก็ไม่มี เวรทั้งหลายก็ไม่สงบ ในโลกนี้ใครพึงเป็นคนฉลาด เพราะเหตุไร โทษทั้งหลายของใครไม่มี ความผิดของใครก็ไม่มี ใครไม่ถึงแล้วซึ่งความหลงใหลในโลกนี้ ใครยอมเป็นผู้มีปัญญา เป็นผู้มีสติในกาลทั้งปวง ฯ

คือ ไม่คิดว่าจะมีคนที่จะไม่มีโทษเลยและไม่มีความผิดเลย เพราะเป็นผู้ที่มีปัญญา มีสติ ในกาลทั้งปวง

ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

โทษทั้งหลายก็ไม่มี ความผิดก็ไม่มีแก่พระตถาคตนั้น ผู้ตรัสรู้แล้ว ผู้เอ็นดูแก่สัตว์ทั้งปวง พระตถาคตนั้นไม่ถึงแล้วซึ่งความหลงใหล พระตถาคตนั้นยอมเป็นผู้มีปัญญา เป็นผู้มีสติในกาลทั้งปวง เมื่อพวกท่านแสดงโทษอยู่ หากบุคคลใดมีความโกรธอยู่ในภายใน มีความเคืองหนัก ย่อมไม่อดโทษให้ บุคคลนั้นย่อมสอดสวมนเวร เราไม่ชอบเวรนั้น เราย่อมอดโทษแก่ท่านทั้งหลาย ฯ

ได้ยินว่า การกระทำความแยมให้ปรากฏของพระผู้มีพระภาค ก็เพื่อจะตรัสคาถานี้ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงดำริว่า บัดนี้ เราจักแสดงกำลังของพระพุทธเจ้า แล้วจักอดโทษให้

แม้แต่เพียงยืม บางคนก็อาจจะไม่เข้าใจว่ายืมเพราะอะไร ยืมเพราะยังโกรธและไม่ยกโทษให้ หรือยืมเพราะว่าพระองค์เป็นผู้ที่ดับความโกรธหมดแล้ว

สำหรับการศึกษาพระธรรม ขอกล่าวถึงข้อความใน **อัญญสาลินี** ให้ท่านผู้ฟังได้พิจารณาด้วยความรอบคอบจริง ๆ เพื่อจะได้ศึกษาพระธรรมโดยความไม่เป็นโทษ

อัญญสาลินี นิทานกถา ว่าด้วยปริยัติ ๓ ประเภท คือ

๑. อลคัททูปมปริยัติ ปริยัติเปรียบด้วยยอสรพิษร้าย
๒. นิสสรณัตถปริยัติ ปริยัติเพื่อประโยชน์แห่งการสละออก
๓. ภัณฑาคาริกปริยัติ ปริยัติเปรียบด้วยขุนคลัง

การศึกษาธรรมไม่น่าจะมีโทษเลย แต่ถ้าการศึกษาธรรมไม่มีโทษเลยจริง ๆ ย่อมไม่มีข้อความนี้ในอรรถกถา แต่เนื่องจากผู้ที่ศึกษาธรรมยังมีกิเลสอยู่ และกิเลสของคนที่ศึกษาธรรมก็มาก ไม่น้อยเลย เพราะฉะนั้น จึงต้องพิจารณาว่า ผู้ที่ยังมีกิเลส และศึกษาธรรมนั้น ศึกษาเพื่อที่จะดับกิเลส หรือว่าศึกษาแล้วกลับเป็นโทษ คือ ไม่ได้พิจารณากิเลสของตนเองเพื่อที่จะสลัดออก แต่กลับเป็นโทษเพราะทำให้เพิ่มกิเลสขึ้น

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย โมฆบุรุษบางพวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ ฯลฯ เวทลละ บุรุษเหล่านั้นครั้นเรียนธรรมนั้นแล้ว ย่อมไม่ใคร่ครวญเนื้อความแห่งธรรมเหล่านั้นด้วยปัญญา เมื่อโมฆบุรุษเหล่านั้นไม่ใคร่ครวญอรรถด้วยปัญญา ธรรมเหล่านั้นย่อมไม่ทนต่อการเพ่ง โมฆบุรุษเหล่านั้นมีการโต้แย้งเป็นอาณิสส และมีการยังตนให้พ้นจากวาทะนั้น ๆ เป็นอาณิสส ย่อมเรียนธรรม และย่อมเรียนธรรมเพื่อประโยชน์แก่วรรณใด ย่อมไม่เสวยผลแห่งธรรมนั้น ธรรมเหล่านั้นอันโมฆบุรุษเหล่านั้นเรียนแล้วไม่ดี ย่อมเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความทุกข์สิ้นกาลนาน ข้อนั้น เพราะเหตุแห่งอะไร

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะความที่ธรรมทั้งหลายอันโมฆบุรุษนั้นเรียนแล้วไม่ดี ดังนี้

คนที่กำลังศึกษาธรรมต้องยอมรับตามความเป็นจริงว่า ยังมีกิเลส แต่ศึกษาเพื่อที่จะดับกิเลส ถ้าไม่ศึกษาเพื่อที่จะละกิเลส อาจจะทำให้กิเลสเพิ่มมากขึ้น จนถึงกับมีความเห็นผิดได้ อุปมาเหมือนกับผู้แสวงหาเงาพิช และจับเงาพิชที่หาง ก็ย่อมจะถูเงาพิชกัด

สำหรับนิสสรณัตถปริยัติ ข้อความในอรรถกถามีว่า

ส่วนปริยัติได้อันบุคคลเรียนดีแล้ว คือหวังอยู่ซึ่งความบริบูรณ์แห่งคุณมีศีลขันธ เป็นต้นเรียนแล้ว มิใช่เรียนเพราะเหตุการโต้แย้ง เป็นต้น ปริยัตินี้ชื่อว่า นิสสรณัตถปริยัติ ที่พระผู้มีพระภาคทรงหมายถึงตรัสไว้ว่า ธรรมเหล่านั้น อันกุลบุตร

เหล่านั้นเรียนดีแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล และเพื่อความสุขสิ้นกาลนาน
ข้อนั้นเพราะเหตุแห่งอะไร ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะธรรมทั้งหลายอันกุลบุตรเรียนดี
แล้ว

เพราะผู้ที่จะมีศีล & สมบูรณ์ ไม่ขาด ไม่ล่วงเลย คือ ไม่ล่วงทุจริตกรรมเลย
ต้องเป็นพระโสดาบันบุคคล เพราะฉะนั้น เมื่อยังไม่เป็นพระโสดาบันบุคคล ก็ย่อมมี
กาลที่อาจจะทำทุจริตกรรมล่วงศีล & ได้ เพราะฉะนั้น ก็เรียนเพื่อที่จะให้ศีล &
บริบูรณ์ คือ เพื่อที่จะได้รู้แจ้งอริยสัจธรรม

สำหรับภณคาริกปริยัติ ข้อความในอรรถกถามีว่า

ส่วนพระชีณาสพ (คือ พระอรหันต์) ผู้มีขันธอันกำหนดรู้แล้ว ละกิเลสแล้ว
มีมรรคอันเจริญแล้ว มีธรรมไม่กำเริบอันแทงตลอดแล้ว ทำนิโรธให้แจ้งแล้ว
ย่อมเรียนปริยัติใด เพื่อรักษาประเพณี เพื่อรักษาวงศ์อย่างเดียว ปริยัตินี้ชื่อว่า
ภณคาราปริยัติ (ปริยัติเปรียบด้วยขุนคลัง) ดังนี้

บัณฑิตพึงทราบประเภทแห่งปริยัติ ๓ อย่าง ในพระไตรปิฎกเหล่านั้น ดังที่
กล่าวมาแล้ว

เป็นพระอรหันต์ก็ยังคงเรียน เพราะไม่มีกิจอื่นที่จะทำ นอกจากเป็น
ผู้ทรงจำพระธรรมที่ได้ฟัง ที่ได้ศึกษาแล้ว เพื่อประโยชน์แก่พุทธบริษัทรุ่นหลัง ๆ ต่อ ๆ
ไป

สำหรับการเรียนพระไตรปิฎกทั้ง ๓ ถ้าเรียนโดยไม่ถูกต้องย่อมมีโทษ คือ ย่อม
ถึงความวิบัติ

สำหรับผู้ปฏิบัติผิดในพระวินัย ย่อมเป็นผู้ที่มีความสำคัญว่า ไม่มีโทษใน
ผัสสะที่มีใจครองเป็นต้น อันพระผู้มีพระภาคทรงห้ามแล้ว ย่อมถึงความเป็นผู้ทุศีล

ผัสสะที่มีใจครอง กับผัสสะที่ไม่มีใจครองนั้นต่างกัน คือ ถ้าเป็นบรรพชิต
ผัสสะที่ไม่มีใจครอง ได้แก่ กระบะสัมผัสกับจีวร บิณฑบาต เครื่องใช้ เครื่องอุปโภค
ต่าง ๆ แต่การกระทบสัมผัสผัสสะที่มีใจครอง เช่น สตรีเพศ หรือมาตุคาม ย่อมมีโทษ

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่ไม่เห็นโทษว่าเป็นโทษตามพระวินัยที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติห้ามแล้ว ย่อมเป็นผู้ทุศีล อย่างท่านพระอริฏฐกิกขุ

สำหรับผู้ปฏิบัติผิดในพระสูตร ไม่รู้คำอธิบาย ย่อมถึงความเป็นมิจฉาทิฎฐิได้

สำหรับผู้ปฏิบัติผิด คือ ศึกษาโดยไม่ไตร่ตรองในพระอภิธรรม ย่อมจะวิจารณ์ธรรมเกินไป ย่อมคิดแม้ในสิ่งที่ไม่ควรคิด คือ ในสิ่งที่เป็นอย่างอื่นได้ ต่อจากนั้นจะถึงความฟุ้งซ่านแห่งจิต

นี่คือการศึกษาคือผิด คือ ไม่ใช่ศึกษาเพื่อเข้าใจและประพฤติปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นการอบรมเจริญปัญญา

ถ. เรื่องการกล่าวโทษผู้อื่น สำหรับตัวผมเองรู้สึกว่ารุนแรง เพราะมักจะถูกถามอยู่เสมอว่า การปฏิบัติวิธีนี้นั้นวิธีนี้ เช่น พุทโธภาวนาบ้าง ธรรมกายบ้าง อะไรบ้าง ต่างๆ ตามที่เขาสนใจ มาถามว่าถูกไหม ผมก็ต้องบอกตรงๆ ว่า ไม่ถูก ปฏิบัติอย่างนั้นได้อะไรขึ้นมา เขาก็บอกว่าได้ความสงบ ถามว่า ความสงบเป็นอย่างไร เขาก็ตอบไม่ค่อยจะถูก ผมก็บอกว่า การศึกษาพระพุทธศาสนาถ้าเราไม่เข้าใจ แม้ใครจะบอกจะสอนว่าถูก ก็ยังไม่ควรเชื่อไปปฏิบัติตาม แต่ควรศึกษาให้เข้าใจ ทำให้ผมเกิดอกุศลบ่อยที่สุดที่มีคนมาถาม เพราะฉะนั้น การศึกษาปริยัติรู้สึกว่าจะเป็นอคัตตูปมปริยัติ

ส. ต้องพิจารณาข้อความที่ว่า ความเห็นถูกก็ยังทำให้เกิดอกุศลได้ จะได้ระวังว่า ขณะนี้กำลังเป็นอกุศล เพราะเรามีความเห็นถูก คนอื่นมีความเห็นผิด เพราะฉะนั้น แม้ถึงคนอื่นจะเห็นผิด ก็เป็นไปตามการสะสมของบุคคลนั้น ไม่จำเป็นที่เราจะต้องเป็นอกุศล

ถ. เราจะแนะนำเขาอย่างไรดี ที่จะไม่ให้เกิดอกุศล

ส. ชี้แจงให้เห็นเหตุผล

๑๔๖๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๔

อย่างท่านผู้หนึ่ง เมื่อก็ถกสนทนากัน ท่านบอกว่า เรื่องของการปฏิบัติต่างคนก็ต่างเชื่อว่า ข้อปฏิบัติของตนถูก ก็เป็นความจริง ถ้าไม่เชื่อว่าถูกก็คงไม่ยึดถือในข้อปฏิบัตินั้น แต่การที่จะพิจารณาให้เห็นว่าเป็นข้อปฏิบัติถูกหรือผิด ต้องพิจารณาว่าเป็นข้อปฏิบัติที่สามารถพิสูจน์ได้ในขณะนี้หรือเปล่า ถ้าไม่สามารถพิสูจน์ได้ในขณะนี้ ก็ไม่ใช่ข้อปฏิบัติที่ถูก

ถ้าเป็นเรื่องของการเห็น การได้ยิน ที่พิสูจน์ได้ในขณะนี้ ซึ่งเป็นของจริง ต้องเป็นข้อปฏิบัติที่ถูก ถ้าสามารถทำให้ประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนของเห็น ของได้ยิน ของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู เป็นต้นในขณะนี้ นั่นเป็นข้อปฏิบัติที่ถูก

และถามว่า ท่านผู้อื่นเห็นด้วยหรือเปล่า ในเมื่อสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่มีความจริงและกำลังปรากฏ ถ้าสามารถเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมนั้นจริง ๆ โดยดับกิเลสด้วย ถ้ายังไม่ได้ดับกิเลส ก็หมายความว่า ความเห็นถูกเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ยังไม่พอ เพียงแต่ทราบว่จักขุวิญญาณคืออะไร ขณะไหน แต่โลกะยังมี ความสำคัญยึดถือในความเห็นว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลต่าง ๆ ทางตายังมี ก็แสดงว่า ความเห็นถูกนั้นยังไม่พอ จะต้องอบรมเจริญต่อไป แต่เป็นธรรมที่พิสูจน์ได้ อบรมได้ เจริญได้ เพราะว่าขณะนี้กำลังเห็น กำลังได้ยิน

ท่านผู้นั้นก็บอก แต่บางท่านที่ปฏิบัติแบบอื่น เขาสามารถรู้ได้จริง ๆ ว่า อะไรจะเกิดขึ้นข้างหน้า ดิฉันก็ได้เรียนให้ทราบว่ไม่เป็นสิ่งที่น่าสนใจ ข้างหน้ายังไม่เกิดขึ้น ยังไม่มาถึง แต่ถ้าไม่สามารถรู้กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ กำลังได้ยินเดี๋ยวนี้ หรือสิ่งที่กำลังปรากฏเดี๋ยวนี้ได้ ข้อปฏิบัตินั้นจะชื่อว่าถูกได้อย่างไร

ถ้าเป็นข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง ปัญญาต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่รู้สิ่งที่จะเกิดขึ้นข้างหน้า แต่ไม่รู้เห็นที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ว่าไม่ใช่ตัวตนอย่างไร

เพราะฉะนั้น แต่ละคนสะสมมาที่จะมีอริยาศัยต่าง ๆ กัน เป็นเรื่องของแต่ละบุคคลจริง ๆ ความเห็นผิดเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง เป็นปรมาตถธรรม เป็นอกุศลเจตสิก ซึ่งมีปัจจัยที่จะเกิดตราบใดที่ยังไม่ได้ดับเป็นสมุจเฉท แม้พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงพระธรรมโดยละเอียดด้วยประการต่าง ๆ แต่คนที่สะสมมาที่จะเข้าใจผิด เห็นผิด ปฏิบัติผิด ก็ย่อมจะต้องเข้าใจผิด เห็นผิด และปฏิบัติผิด ตามการสะสมของบุคคลนั้น ๆ

ถ. ความจริงการศึกษาปริยัติจนกระทั่งเป็นขุนคลัง น่าจะมีประโยชน์

สุ. การศึกษาของพระอรหันต์เท่านั้นที่จะเป็นขุนคลัง คนที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์ การศึกษาเพื่อเป็นที่พึ่ง นิสสรณัตถปริยัติ คือ เพื่อจะได้เชื่อมั่นมาประพฤติปฏิบัติตามโดยถูกต้องจนกว่าจะดับกิเลสได้ นั่นคือมีปริยัติเป็นที่พึ่งเป็นประโยชน์ เป็นนิสสรณัตถะ

ถ. การศึกษาข้อที่ ๑ อลคัททูปมปริยัติ เป็นการศึกษาเพื่อนำไปได้แย้งกัน

สุ. เพื่อโต้แย้ง และเพื่อจะให้เห็นว่า ตนเองเป็นฝ่ายถูก

ถ. ข้อที่ ๒ นิสสรณัตถะ ศึกษาเพื่อเป็นที่พึ่ง ข้อที่ ๓ ภาวนาการิกปริยัติ สำหรับพระอรหันต์

สุ. นิสสรณัตถะ ศึกษาเพื่อให้พระธรรมเป็นที่พึ่ง ภาวนาการิกปริยัติ สำหรับพระอรหันต์ เพื่อประโยชน์ของคนรุ่นหลัง เพราะถ้าท่านไม่ศึกษา ไม่มีการสืบ ๆ ต่อ ๆ กันมา พระธรรมต้องสูญไป

ถ. นอกจากเสียงจะปรากฏทางโสตทวารได้แล้ว เสียงยังมีโอกาสสืบทอดปรากฏทางมโนทวารได้ ถ้ามโนทวารวิถินั้นขณะนั้นขณะเป็นมหากุศล สติที่เกิดขึ้นในขณะนั้นจะระลึกถึงลักษณะของรูปธรรมที่เป็นเสียงได้ไหม

สุ. แน่นนอน เพราะว่าไม่มีอารมณ์ใด ๆ ที่ทางมโนทวารวิถิจะไม่รู้

ถ. อีกกรณีหนึ่ง ถ้าเสียงปรากฏกับมโนทวารโดยตรงไม่ผ่านทางปัญจทวาร เช่น ในฝัน ถ้าสติเกิด จะรู้ลักษณะของรูปธรรมได้เหมือนกัน ใช่ไหม

สุ. ในขณะฝัน เสียงไม่ได้กระทบกับโสตปสาท เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เสียงที่เป็นอารมณ์ของมโนทวารวิถีในขณะที่ฝัน แต่เป็นการคิดนึกด้วยสัญญา ความจำ

ทุกท่าน แม้ในขณะนี้ ก็มีวงจิตคั่นระหว่างวาระหนึ่ง ๆ ทางโสตทวารวิถีกับมโนทวารวิถี หรือจักขุทวารวิถีกับมโนทวารวิถีก็มีวงคั่น แต่ในขณะที่ฝัน ภาวคั่นมาก และมีจิตทางมโนทวารวิถีเกิดขึ้นด้วยสัญญา ความจำ ทำให้วิตกเจตสิกตรึงถึงเรื่อง

ในฝันนี้เต็มไปด้วยเรื่อง เพราะฉะนั้น มโนทวารวิถีตรึงถึงเรื่อง ถ้าได้ยินเสียงเฉย ๆ และไม่คิดถึงความหมายของคำใด ๆ ทั้งสิ้น จะไม่รู้เรื่องเลย ใช่ไหม พังเฉย ๆ ไม่นึกถึงความหมาย จะไม่มีเรื่องราวใด ๆ เลยทั้งสิ้น ฉะนั้น เวลาที่นึกถึงเรื่องราวต่าง ๆ ขณะนั้นเป็นเพราะสัญญา ความจำ ในขณะที่กำลังฝัน มโนทวารวิถีจิตมีวิตกเจตสิกที่ตรึงถึงเรื่องโดยสัญญา ความจำในเสียง เหมือนในขณะนี้ทุกอย่าง

ขณะนี้ท่านผู้ฟังจะคิดอะไรก็ได้ คิด เป็นสัญญา ความจำของเสียง แต่ไม่ใช่ว่ามีเสียงกระทบกับโสตปสาทจริง ๆ ในขณะที่ยับ ไม่มีเสียงกระทบกับโสตปสาทเลย แต่คิดเรื่องต่าง ๆ เรื่องต่าง ๆ ทั้งหมด เป็นเพราะสัญญา ความจำในเสียงที่เป็นเรื่อง เพราะฉะนั้น เวลาที่มีเรื่องราวต่าง ๆ ก็คือสัญญา ความจำในเสียงซึ่งเป็นเรื่องในขณะที่ฝัน ไม่ใช่เสียงกระทบกับโสตปสาท แต่เป็นทางมโนทวารวิถีเท่านั้น

ถ. ผมเคยอ่านพบ สัททวารมณสามารถเป็นอารมณ์ของมโนทวารวิถีได้ รู้สึกว่ามี ๒ กรณี คือ รับสัททวารมณต่อจากโสตทวารวิถี กับรับโดยตรง คือ ตรึงขึ้นมาเอง เป็นวิตกเจตสิกกับสัญญาเจตสิกที่มีสัททวารมณเป็นอารมณ์ในขณะนั้น ผมสงสัยว่า เวลาที่เรานึกด้วยวิตกเจตสิกหรือสัญญาเจตสิก สภาพที่เป็นอารมณ์ของจิตน่าจะเป็นนามธรรม ทำไมใช้คำว่า สัททวารมณ

สุ. ถ้าไม่มีโสตปสาท จะมีการได้ยินไหม คิดถึงปัจจัยของโสตวิญญูณ คือจิตที่ได้ยินเสียงก่อนว่า ถ้าไม่มีโสตปสาทจะมีการได้ยินไหม

ถ. ก็คงไม่มี

ส. ไม่มี เพราะฉะนั้น เวลาที่โสตทวารวิถีจิตเกิดขึ้นรู้เสียงที่กระทบกับโสตปสาทที่ยังไม่ดับ จิตที่รู้เสียงที่ยังไม่ดับทุกดวงเป็นโสตทวารวิถีจิต คือ เกิดขึ้นโดยอาศัยหูหรือโสตเป็นทวารทำให้รู้เสียงนั้น เมื่อเสียงนั้นดับไปแล้วก็จริง ภาวังคจิตเกิดดับสืบต่อกันแล้วก็จริง การได้ยินเสียงทางโสตทวารวิถีที่ดับไปเป็นปัจจัยให้มโนทวารวิถีจิตเกิดขึ้นรับรู้เสียงที่เพ่งดับนั้นเองเป็นอารมณ์ต่อ นี่เป็นการเป็นไปอย่างรวดเร็วของจิตซึ่งไม่มีใครสามารถจะยับยั้งได้เลย ถ้าหยदन้าลงไปที่กระดาศที่บางที่สุดที่ซ้อนกัน ๒ แผ่น ทันทีที่น้ำหยดลงไปที่กระดาศแผ่นที่ ๑ ก็จะถึงกระดาศแผ่นที่ ๒ นั้นเป็นลักษณะของรูปธรรมซึ่งหยาบกว่าลักษณะของนามธรรม หรือจะอุปมาว่าเหมือนเวลาที่นกบินไปเกาะกิ่งไม้ ทันทีที่นกเกาะกิ่งไม้ เงามของนกก็ปรากฏที่พื้นดินพร้อม ๆ กัน นั่นคือการเกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็วมากของทางปัญจทวารวิถีกับทางมโนทวารวิถี แม้ว่ามีภาวังคจิตเกิดดับสลับคั่นอยู่

เพราะฉะนั้น ข้อสำคัญ คือ ตามปกติธรรมดาของจักขุปสาท หรือโสตปสาท ย่อมเป็นปัจจัยตามควรแก่สภาพของจักขุปสาทและโสตปสาทนั้น ๆ และมโนทวารวิถีก็รับต่อเป็นปกติ และแม้ในกรณีพิเศษ เช่น จักขุทิพย์หรือโสตทิพย์ก็ตาม ถ้าบุคคลนั้นไม่มีจักขุปสาทหรือโสตปสาท ย่อมไม่สามารถมีจักขุทิพย์หรือโสตทิพย์ได้

แสดงให้เห็นว่า แม้ในขณะที่กำลังรู้อารมณ์ทางมโนทวารเพราะอภิญญาจิตซึ่งทำให้เกิดจักขุทิพย์หรือโสตทิพย์ ก็ยังต้องอาศัยปัจจัย คือ ต้องมีโสตปสาทและจักขุปสาทด้วย จะเกิดมีการได้ยินขึ้นลอย ๆ ไม่ได้ แต่นั่นเป็นกรณีพิเศษสำหรับผู้ที่สามารถอบรมความสงบของจิตจนกระทั่งกระทำอิทธิปาฏิหาริย์หรือมีจักขุทิพย์โสตทิพย์ได้ แต่ถ้าตามปกติธรรมดาก็สามารถรู้ได้ว่า ถ้าเสียงไม่กระทบกับโสตปสาทจริง ๆ จะให้เกิดมีการได้ยินขึ้นทางมโนทวาร ก็เป็นการนึกเท่านั้น

และที่ทางมโนทวารรับอารมณ์ต่อจากทางโสตทวารได้ เป็นเพราะความรวดเร็วของจิตที่แม้ว่าอารมณ์นั้นจะดับไป ตามปกติธรรมดาจะมีเสียงบางเสียงที่แสดงให้เห็น

ว่าเกิดดับสืบต่ออยู่ แต่ถึงแม้ว่าเสียงนั้นจะดับโดยไม่มีการสืบต่อ แต่เมื่อเป็นการกระทบกับโสตปสาทแล้ว โสตทวารวิถิจิตดับไปหมดแล้ว ภาวังคจิตดับแล้ว มโนทวารวิถิจิตต้องเกิดสืบต่อรับรู้อารมณ์นั้นทุกครั้ง

ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นในยามตื่นหรือยามหลับก็ตาม ถ้าพิจารณาจะเห็นลักษณะที่เป็นอนัตตาของทุก ๆ ขณะ เช่น ในขณะที่กำลังนั่งอยู่ อาจจะได้ยินเสียงซึ่งไม่คิดว่าจะได้ยิน ไม่ได้มีความต้องการใด ๆ ที่จะได้ยิน แต่เมื่อมีปัจจัย คือ เสียงนั้นเกิดขึ้นกระทบกับโสตปสาท จึงมีการได้ยินเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น ชีวิตในวันหนึ่ง ๆ ตั้งแต่ตื่น แสดงความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมทั้งนามธรรมและรูปธรรม ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ การคิดนึกบังคับบัญชาไม่ได้เลย แล้วแต่ว่าเมื่อเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ความคิดนึกของแต่ละคนจะต่างกันอย่างไรก็เพราะการสะสมสืบต่อที่เคยคิดอย่างนั้นในสิ่งนั้น ๆ ต่อไปจนกระทั่งถึงเวลาหลับ ก็ไม่ได้ตั้งใจหรือคิดที่จะฝันเรื่องนั้นเรื่องนี้เลย แต่การสะสมเรื่องราวต่าง ๆ ทางตาที่เห็น และทางหูที่ได้ยิน ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทำให้เห็นความเป็นอนัตตาของสภาพธรรม คือ วิถิจิตต่าง ๆ เกิดขึ้นสลับกับ ภาวังคจิต

สำหรับขณะที่ฝัน ก็เป็นขณะที่ภาวังคจิตเกิดดับสืบต่อเป็นระยะยาวนานกว่าเวลาที่ตื่น ขณะที่ตื่นความจริงก็ไม่ต่างอะไรกับขณะที่หลับ เพียงแต่ภาวังคจิตสั้นน้อยกว่า เพราะว่ามีอารมณ์ที่เป็นปรมาตม เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกระทบกับตา บ้าง หู บ้าง จมูก บ้าง ลิ้น บ้าง กาย บ้าง เวลาที่เห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดทางตาในขณะที่ไม่หลับ และวิถิจิตทางจักขุทวารดับหมด ภาวังคจิตเกิดไม่นาน มโนทวารวิถิจิตก็เกิดสืบต่อทางหูที่ได้ยินเสียง เมื่อโสตทวารวิถิจิตดับไปหมด ภาวังคจิตดับไม่นาน มโนทวารวิถิจิตก็รับรู้เรื่องเสียงนั้นต่อ

เพราะฉะนั้น ในขณะที่ยื่น ก็คือ มีอารมณ์ต่าง ๆ ทางปัญจทวารกระทบกับตา หู จมูก ลิ้น กายจริง ๆ และทางมโนทวารวิถิจิตรับรู้ต่อแต่ละวาระ ทางตา ทางหู

ทางจุมุก ทางลิ้น ทางกาย ไม่เหมือนกับในขณะที่หลับ เพราะในขณะที่หลับนั้น ภาวังคจิตเกิดมาก และไม่ได้รับรู้อารมณ์ทางตาจริง ๆ ทางหูจริง ๆ

แต่ในวันหนึ่ง ๆ ที่เคยเห็นตลอดเวลามาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงคืนนั้น หรือรวมถึงในสังสารวัฏฏ์มาด้วย ซึ่งไม่มีใครสามารถที่จะรู้ได้ การสะสมสืบต่อ ความทรงจำต่าง ๆ ทำให้จิตเกิดคิดนึกแทรกสลับกับภาวังคจิต ทำให้ปรากฏเป็นความฝัน แต่แท้ที่จริงแล้ว เป็นแต่เพียงสัญญา ความจำ พร้อมกับวิตกเจตสิกซึ่งตรึงถึงเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยความจำในสิ่งที่เคยเห็นทางตา และในเรื่องที่เคยได้ยิน คือ ความจำในเสียงและเรื่องราวต่าง ๆ ทางหู

เพราะฉะนั้น ถ้าจะพิจารณา ทั้งหลับทั้งตื่นก็คือสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา แล้วแต่ว่าแต่ละคนสะสมมาที่จะมีกุศลวิตกมาก หรืออกุศลวิตกมาก ถ้ามีอกุศลวิตกมาก ความฝันย่อมเต็มไปด้วยเรื่องของอกุศลทั้งนั้น โดยที่ไม่รู้ว่าเป็นอกุศล แต่บางครั้งบางคราวในฝันนั้น ก็เป็นกุศลจิตที่ฝันเป็นไปในเรื่องของกุศลได้ ซึ่งทุกท่านจะได้พิจารณารู้จักตนเองตามความเป็นจริง พิสูจน์ได้แม้จากความฝันว่า กุศลจิตเกิดมาก หรืออกุศลจิตเกิดมาก

ถ. เท่าที่ศึกษาเล่าเรียนมา อานาปานสติ จะเป็นอานาปานสติสมาธิก็ได้ หรือเป็นสติปัฏฐานก็ได้ มีข้อความตอนหนึ่งซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้กล่าวกับพระอานนท์ว่า คุณก่อนอานนท์ ธรรมอย่างหนึ่งคืออานาปานสติสมาธิแล เมื่อทำให้เกิดขึ้น ทำให้มากขึ้น จะทำให้สติปัฏฐาน ๔ เต็มบริบูรณ์ ข้อความนี้ทำให้คิดว่า ต้องเจริญอานาปานสติสมาธิก่อน จึงจะทำให้สติปัฏฐาน ๔ เต็มบริบูรณ์ ขอให้อาจารย์ช่วยอธิบาย อานาปานสติสมาธิในที่นี้

ส. อานาปานสติสมาธิในที่นี้ ต้องเป็นกุศลหรืออกุศล ต้องเป็นมิจฉาสมาธิ หรือสัมมาสมาธิ

ถ. ต้องเป็นสัมมาสมาธิแน่นอน

ส. ถ้าเป็นสัมมาสมาธิ ในขณะนั้น สติปัฏฐานก็เกิดขึ้นระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเป็นอานาปานสติสมาธิก็ได้ รู้ว่าเป็นแต่เพียงนามธรรมชนิดหนึ่ง

ถ. อานาปานสติสมาธิ ขณะนั้นก็เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง

สุ. ใช่ แต่ต้องเป็นสัมมาสมาธิ

ข้อสำคัญที่จะพิจารณาเรื่องของสมาธิ คือ มีมิจฉาสมาธิด้วย ไม่ใช่มีแต่สัมมาสมาธิ เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะเจริญสัมมาสมาธิ คือ ผู้ที่รู้ว่ามีฉาสมาธิคืออย่างไร ถ้าเป็นผู้ที่ไม่สนใจในเรื่องของมิจฉาสมาธิ เพียงแต่ได้ยินคำว่า สมาธิ และอยากจะทำ จะไม่รู้เลยว่า ที่กำลังทำนั้นเป็นมิจฉาสมาธิหรือเป็นสัมมาสมาธิ

การกระทำใด ๆ ก็ตาม ที่กระทำไปด้วยความไม่รู้ ไม่เข้าใจ ไม่ใช่สมถภาวนา เพราะว่าสมถภาวนา คือ การอบรมจิตให้สงบขึ้น ต้องเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ คือ ต้องประกอบด้วยปัญญา ถ้าไม่ประกอบด้วยปัญญา สติสัมปชัญญะจะไม่สามารถระลึกได้ว่า จิตในขณะนั้นที่เป็นกุศลต่างกับขณะที่เป็นอกุศลอย่างไร ถ้าไม่มีความเข้าใจถูก ย่อมไม่สามารถให้จิตสงบยิ่งขึ้นได้ เพราะฉะนั้น ถ้ายังไม่รู้ว่า ขณะไหนเป็นมิจฉาสมาธิ ขณะนั้นสมาธิที่มาก็เป็นมิจฉาสมาธิได้

ผู้ที่จะเป็นสัมมาสมาธิ คือ ผู้ที่รู้ว่ามีฉาสมาธิต่างกับสัมมาสมาธิอย่างไร ถ้าเป็นมิจฉาสมาธิแล้ว ไม่มีปัญญาเกิดร่วมด้วยเลย เพียงแต่ต้องการให้จิตตั้งมั่น จดจ่อที่หนึ่งทีใดด้วยความไม่รู้ ด้วยความต้องการและมีความตั้งมั่นขึ้น ขณะนั้นต้องเป็นมิจฉาสมาธิ เพราะว่าไม่รู้สภาพของจิตที่สงบที่เป็นกุศล ซึ่งจะสงบยิ่งขึ้นได้ด้วยปัญญาที่พิจารณารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ทำให้จิตสงบขึ้น ๆ ไม่ใช่เพียงแต่ต้องการให้จิตตั้งมั่นอยู่ที่อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด

๑๔๖๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๒๘

เรื่องของอานาปานสติ หรืออานาปานสติสมาธิ ความยากคงจะเป็นปัญหามาก ภาษาบาลีที่ทำให้รู้สึกว่าเป็นเรื่องพิเศษ หรือเป็นเรื่องที่ยากมาก แต่ถ้าเข้าใจว่า อานาปาน คือ ลมหายใจเข้า ลมหายใจออกซึ่งมีอยู่เป็นปกติ สติที่ระลึกที่ลมหายใจ ก็ชื่อว่าอานาปานสติสมาธิ และเมื่อมีความตั้งมั่นสงบขึ้น อานาปานสตินั้นก็ปรากฏ ลักษณะของสมาธิ คือ ความสงบที่ตั้งมั่น แต่ถ้าเป็นผู้ที่เข้าใจจริง ๆ จะต้องรู้ว่า ในขณะที่สติเกิดขึ้น ระลึกที่ลมหายใจจริง ๆ หรือเปล่า หรือไม่ใช่ลมหายใจ เพราะว่า ลมหายใจเป็นรูปธรรมซึ่งเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน ตราบใดที่ยังมีจิต และไม่ใช่อยู ในครรภ ไม่ใช่ดำน้ำ ไม่ใช่จตุตถฌานเหล่านี้ จิตนั้น ๆ จะเป็นปัจจัยทำให้รูปเกิดขึ้น มีรูปลมหายใจที่กระทบที่ช่องจมูกด้วย นั่นเป็นรูปที่เกิดขึ้นเพราะจิต

เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังมีชีวิตอยู่ ก็มีลมที่เกิดขึ้นเพราะจิต กระทบเกิดขึ้น ที่ไหน ดับที่นั่น การที่สามารถระลึกลักษณะของรูปลมหายใจที่ยังไม่ดับ และก็รู้ใน สภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน นั่นเป็นลักษณะของสติปัญญา เพราะ ว่า รู้ลักษณะที่เป็นปรมาตมธรรม และรู้สภาพที่เกิดขึ้นและดับไป แต่ถ้าเป็นสมถภาวนา ไม่รู้ในสภาพที่เป็นรูปธรรม แต่รู้ว่าลมหายใจเป็นสภาพธรรมที่เป็นแต่เพียงกายสังขาร คือ ทำให้รูปร่างกายดำรงอยู่ได้ ถ้าขาดลมหายใจ คนนั้นก็ไม่มีชีวิตอยู่ต่อไป เพราะว่าลมหายใจเป็นรูปที่เกิดขึ้นเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน ลมหายใจจึงเป็นเครื่องแสดง ให้รู้ว่า จิตยังคงเกิดดับสืบต่ออยู่ ทำให้รูปนี้ปรากฏที่ช่องจมูกหรือเบื้องบนริมฝีปาก

เพราะฉะนั้น ชีวิตที่เข้าใจว่า ใหญ่โต มั่นคงแข็งแรง มีความยินดีพอใจเต็มที่ มีทรัพย์สมบัติ มีความรู้มีความสามารถต่าง ๆ แท้ที่จริงแล้วเป็นแต่เพียงรูปธรรมที่ เกิดขึ้นเพราะมีจิตเป็นสมุฏฐานที่ลมหายใจเท่านั้นเอง ก็จะละคลายการที่เคยสำคัญ ยึดมั่นในสิ่งต่าง ๆ และเห็นความบอบบางของชีวิตว่า ชีวิตขึ้นอยู่กับเพียงลมหายใจ

แผ่ว ๆ เท่านั้นเอง ไม่มีอะไรที่มากกว่านี้เลย และถ้าพิจารณาชีวิตที่ขึ้นอยู่กับลมหายใจแผ่ว ๆ จะเห็นความไม่มั่นคงของทุกสิ่งทุกอย่างที่กระทบกับตาบ้าง หูบ้าง จมูกบ้าง ลิ้นบ้าง กายบ้าง ใจบ้างด้วย

นั่นคือ การประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นสติปัฏฐาน เพราะฉะนั้น ไม่มีอะไรพิเศษต่างหากที่แยกออกไป แต่ก่อนการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคมีผู้ที่พยายามจะดับกิเลส แต่เมื่อไม่ได้สะสมบารมีที่จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็สามารถเพียงแต่อบรมสมถภาวนาจนกระทั่งจิตสงบถึงขั้นอัปปนาสมาธิเป็นฌานจิตตามลำดับขั้น โดยอาศัยลมหายใจเป็นอานาปานสติ-สมาธิ หรืออาศัยสมถกัมมัฏฐานอื่นๆ เท่านั้นเอง แต่เวลาที่ได้นิพพิทยาก็อยากจะทำด้วยความไม่รู้ ก็เริ่มต้นด้วยความไม่รู้ว่า การที่ความสงบของจิตจะเกิดขึ้นมั่นคงยิ่งขึ้นโดยอาศัยลมหายใจนั้น จะต้องเป็นกุศลจิตอย่างไร ก็เพียงแต่มีความต้องการนำที่จะให้จิตตั้งมั่น เพราะฉะนั้น ขณะนั้นไม่ใช่มหากุศลญาณสัมปยุตต์

มิจฉาสมาธิทุกอย่างเป็นโลภมูลจิต ถ้ามีความยึดมั่นในข้อปฏิบัตินั้นว่า จะทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ก็เป็นโลภมูลจิตทวิภูคตสัมปยุตต์ คือ เกิดร่วมกับความเห็นผิด

ถ. ผู้ที่เจริญมิจฉาสมาธิ จะมีโอกาสได้ถึงฌานไหม

ส. ถ้าเป็นมิจฉาสมาธิ หมายความว่าขณะนั้นเป็นอกุศลจิต ไม่ใช่สัมมาสมาธิ

ถ. ก็ไม่มีโอกาส ท่านผู้สำเร็จฌานอย่างสมัยก่อนพุทธกาลก็ดี หรือหลังพุทธกาลก็ดีที่ไม่ได้บรรลุมรรคผล สมาธิของท่านที่ได้ฌานนั้น ก็จัดเป็นสัมมาสมาธิเหมือนกัน

ส. ในสมัยนั้น เป็นสมัยของผู้ที่มีบารมี อบรมมาที่จะได้ฌานสมาบัติมรรคผลประกอบกันมากมาย เป็นสมัยของผู้ที่เป็นเอตทัคคะในชั้นต่าง ๆ ที่จะได้ฟังพระธรรมจากพระโอษฐ์

ถ. อย่างท่านอาฬารดาบส อุทกดาบสที่ได้ถึงสมาบัติ ๗ สมาบัติ ๘ การที่ท่านได้ถึงรูปฌาน อรูปฌาน ถือว่าเป็นสัมมาสมาธิเหมือนกัน

ส. เป็นสัมมาสมาธิ เพราะไม่ใช่อกุศลจิต

ถ. ผู้ที่เจริญสมาธิส่วนใหญ่ ไม่ใช่เป็นสัมมาสมาธิ โอกาสที่จะได้ฌาน บรรลุถึงรูปฌาน อรูปฌาน ก็ไม่มีโอกาสเลย

ส. ถ้าปัญญาไม่เกิด และไม่ซึมหากุศลญาณสัมปยุตต์ตั้งแต่ต้น ก็เป็นอกุศลไปโดยตลอด และยังมีความเข้าใจผิด อาจคิดว่าตนเองได้บรรลุฌานขั้นต่าง ๆ ด้วย

ถ. มีผู้ที่พูดว่าเขาได้ฌาน โดยที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ยังรับอารมณ์ได้อยู่ ซึ่งถ้าได้ฌานจริง ๆ แล้ว ทางปัญจทวารจะไม่รับรู้อารมณ์ จะรับอารมณ์ได้เฉพาะทางมโนทวารทางเดียวเท่านั้น คือ จิตจะต้องแนบแน่นอยู่ในอารมณ์ที่เป็นสมณะ แต่เดี๋ยวนี้อาจยังมีเป็นส่วนมากที่เข้าใจว่าตนเองได้ฌาน ก็คงเป็นสมาธิที่เป็นอกุศล

ส. เป็นมิจฉาสมาธิ

นี่เป็นเรื่องที่ควรจะได้พิจารณาจริง ๆ ถ้ายังไม่เข้าใจว่ามิจฉาสมาธิคืออะไร ที่ทำไปต้องเป็นมิจฉาสมาธิทั้งหมด จนกว่าจะตอบได้ว่า อยากรู้คือมิจฉาสมาธิ เมื่อรู้จักมิจฉาสมาธิ ก็หมายความว่า สิ่งที่จะทำนั้นต้องไม่ใช่มิจฉาสมาธิ เพราะรู้ว่ามิจฉาสมาธิคืออย่างนั้น ๆ ก็ต้องรู้ว่าสัมมาสมาธิต้องต่างกับอย่างนั้น ๆ

เพราะฉะนั้น เรื่องของความคิด ความวิตก หรือการตรึกของแต่ละบุคคล ในวันหนึ่ง ๆ มีมาก เป็นไปในประการต่าง ๆ ทั้งในทางโลก และทางธรรม สำหรับผู้ที่ปฏิบัติ การตรึกก็เป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต พะ ทั้งกลางวัน กลางคืน ทั้งตื่น ทั้งหลับ แต่ผู้ที่เป็นพระอริยบุคคล เมื่อมีความเห็นถูกต้อง การตรึกก็เป็นไปในทางกุศลมากกว่าในทางอกุศล และถ้าเป็นพระอริยบุคคลสูงขึ้น ตามลำดับขั้น การตรึกของท่านนั้นย่อมเป็นไปในทางกุศลยิ่งขึ้น อย่างพระอนาคามีบุคคลเป็นต้น ท่านก็ไม่มีเยื่อใยผูกพันในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต พะ ที่จะตรึกนึกเป็นไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต พะ ไม่เหมือนกับผู้ที่

ปฏุชน เพราะว่าเมื่อจักขุวิญญาณวิจิตรดับ ภวังคจิตคั่น มโนทวารวิถีของท่านเกิดขึ้น ไม่ใช่โลภมูลจิตที่ยึดมั่นพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ แต่ส่วนใหญ่จะเป็น กุศลจิต ซึ่งเป็นความสงบจากความพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

และสำหรับพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระบารมีที่ได้อบรมมา ทั้งหมดทำให้การตรึกของพระองค์เป็นไปเนื่อง ๆ ในวิตก ๒ อย่าง คือ เขมวิตก และ วิเวกวิตก (หรือปวิเวกวิตก)

สำหรับเขมวิตก **ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ อรรถกถาวิตักกสูตร** มีข้อความว่า

ในวิตก ๒ อย่างนั้น เขมวิตก พึงให้แจ่มแจ้งด้วยการหยั่งลงสู่พระมหากุณา ของพระผู้มีพระภาค

ที่ทรงแสดงพระธรรม ๔๕ พรรษา ที่เป็นพระไตรปิฎก แสดงให้เห็นถึง พระมหากุณา เพราะฉะนั้น ในระหว่างที่ทรงมีพระมหากุณา และการตรึกก็ตรึกไป ในการอนุเคราะห์สัตว์โลก ทำให้เกิดความเบิกบานชุ่มชื้น เป็นเขมวิตก และแม้ ในระหว่างที่ทรงแสดงธรรม ซึ่งจะต้องมีผู้ฟังที่เป็นพุทธบริษัทเป็นจำนวนมากนั้น ก็ ไม่ทรงขาดปวิเวกวิตก คือ

สำหรับปวิเวกวิตกนั้น พึงให้แจ่มแจ้งด้วยสมาบัติทั้งหลาย มีพลสมาบัติ เป็นต้น

ซึ่งข้อความใน **อรรถกถาวิตักกสูตร** มีว่า

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนำพระสูตรนี้เพื่อแสดงว่า เมื่อสัจจกนิคัณฐบุตรกล่าว ว่า สมณโคดมมีรูปงาม น่าเลื่อมใส ช้องพระทนต์สนิทเป็นระเบียบ พระชีวหาอ่อน พระสุรเสียงไพเราะ คงจะให้บริษัทพอใจด้วยเหตุนี้จึงเที่ยวไป แต่ในใจของ สมณโคดมผู้เที่ยวประกาศให้รู้อยู่อย่างนี้ ย่อมไม่มีสมาธิ

นี่คือคำพูดที่เกิดจากความไม่รู้และความเห็นผิด เพราะไม่รู้ในความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งวิตกของพระองค์นั้นมี ๒ ประการ คือ เขมวิตก และปวิเวกวิตก

ขณะนี้ สติของท่านที่อบรมมาแล้ว หรือที่กำลังอบรมเจริญ สามารถระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้จริง ๆ เพราะว่ามีสภาพธรรมจริง ๆ กำลังปรากฏ เช่น แข็ง เมื่อพูดอย่างนี้แล้วสติระลึกที่แข็ง ฉะนั้น ขณะที่กำลังฟังเรื่องนี้อยู่ สติยังเกิดแทรกระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏได้ สำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงพระปัญญาคุณประกอบด้วยพระบารมีที่ได้อบรมมาเหนือบุคคลอื่นใด แทนที่จะเป็นสติเพียงชั่วขณะที่ระลึกลักษณะของแข็งที่กำลังปรากฏ พลสมบัตีย่อมเกิดได้

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ไม่เข้าใจในพระคุณธรรมของพระองค์ เช่น สัจจกนิคัณฐบุตร จึงได้กล่าวว่า สมณโคดมมีรูปร่าง น่าเลื่อมใส ช้องพระทนต์สนิทเป็นระเบียบ พระชีวหาอ่อน พระสุรเสียงไพเราะ คงจะให้บริษัทพอใจด้วยเหตุนี้จึงเที่ยวไป แต่ในใจของสมณโคดมผู้เที่ยวประกาศให้รู้อยู่อย่างนี้ ย่อมไม่มีสมานะ

ถ้าตนเองไม่สามารถระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ ก็คิดว่าบุคคลอื่นก็คงจะเพียงสามารถกล่าวธรรม แต่ไม่สามารถที่จะสงบในขณะที่กำลังกล่าวธรรม ซึ่งความจริงในขณะที่พุทธบริษัทกำลังฟังพระธรรมเป็นจำนวนมากมาย ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระผู้มีพระภาคก็ยิ่งเข้าพลสมบัติในระหว่างที่บริษัทนั้นให้สาธุการ หรือตรองธรรมที่พระองค์ตรัสถาม

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า การตรึกของแต่ละบุคคลจะเป็นอกุศลก่อนอย่างมากมาย เมื่อยังเป็นปุถุชน และจะค่อย ๆ ลดคลายอกุศลวิตก จนกว่าจะบรรลุคุณธรรมตามลำดับขั้น

พระไตรปิฎกทั้งหมด เป็นเรื่องเสียงทั้งหมด เป็นเรื่องราว เป็นเสียงของภาษาที่ทำให้เข้าใจความหมายต่าง ๆ แล้วแต่ว่าพระไตรปิฎกนั้นจะจารึกด้วยภาษาอะไร เพราะฉะนั้น ขณะที่กำลังอ่านพระไตรปิฎกหรืออรรถกถา ในขณะนั้นก็คือกำลังนึกตามความจำเสียง แต่ขณะนั้นไม่ใช่ได้ยินเสียง ไซ้ไหม เพราะฉะนั้น ขณะนั้นไม่ใช่มี

อดีตสหัทธการมณเฑาะฏเป็นอากรมณเฑาะฏ ถ้าเป็นอดีตสหัทธการมณเฑาะฏเป็นอากรมณเฑาะฏ ในขณะนั้นต้องนึกถึงเสียง ไม่ใช่คิดถึงความหมาย หรือไม่ใช่คิดถึงเรื่อง แต่ในขณะที่อ่านพระไตรปิฎก เช่น ขณะที่อ่านเรื่องพระวิหารเชตวัน ในขณะนั้นไม่มีใครเห็นพระวิหารเชตวัน ใช่ไหม ในขณะที่กำลังอ่านข้อความที่ว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับ ณ พระวิหารเชตวัน ก็เป็นแต่เพียงเรื่องราว แต่ไม่ใช่เห็นสภาพของพระวิหารเชตวันในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น จะทราบได้ว่า ขณะใดมีเสียงเป็นอากรมณเฑาะฏ และขณะใดกำลังนึกถึงเสียงที่เคยได้ยินเป็นอากรมณเฑาะฏ หรือขณะใดเป็นขณะที่เพียงแต่มีความจำเรื่องเสียงเรื่องราวต่าง ๆ เป็นอากรมณเฑาะฏ เช่น ในขณะที่ฝัน ไม่มีเสียงใดเสียงหนึ่งที่กำลังได้ยิน และไม่มีสีหนึ่งสีใด ไม่มีรูปารมณเฑาะฏกระทบกับจักขุปสาทเลย แต่ในขณะที่ฝันนั้น เป็นการคิดถึงเรื่องตามความจำในสิ่งที่ปรากฏทางตา และเสียงที่เคยได้ยินทางหู เพราะฉะนั้น ในขณะนั้น มีบัญญัติเป็นอากรมณเฑาะฏ

ข้อความในพระไตรปิฎกและอรรถกถา มีมาก แม้ว่าจะได้ศึกษามากสักเท่าไร ก็ยังมีข้อความที่จะต้องไตร่ตรอง และพิจารณาโดยละเอียดลึกซึ้งจริง ๆ

สารัตถปกาสินี อรรถกถา สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค อรรถกถา ทุติยคามภุสสูตรที่ ๖ มีข้อความว่า

ไม่พึงยึดพยัญชนะจนเกินไป ดำรงอยู่ในข้อแนะนำของอาจารย์ทั้งหลาย

อาจารย์ทั้งหลายในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าถึงอาจารย์ในยุคนี้สมัยนี้ แต่หมายความว่าท่านอรรถกถาจารย์ทั้งหลายในรุ่นแรก ๆ ที่เป็นสมัยของพระผู้มีพระภาค หรือหลังสมัยพระผู้มีพระภาคไม่นาน

พิจารณาเนื้อความด้วยประการฉะนี้

คือ อาจจะมีข้อความบางตอนที่น่าสงสัย ไม่สามารถเข้าใจ หรือคิดค้นไตร่ตรองได้ จึงต้องอาศัยอรรถกถาและพิจารณาข้อความนั้น ๆ ไม่ใช่ว่าจะยึดถือพยัญชนะจนเกินไป

ซึ่งทั้งหมดนี้ ไม่ว่าจะเป็นข้อความในพระไตรปิฎกหรือในอรรถกถาก็เพื่อให้ประจักษ์แจ้งสภาพที่เป็นอนัตตาของธรรมที่กำลังปรากฏโดยนัยต่าง ๆ ที่จะให้จิตที่เป็นกุศลเกิดขึ้น และละคลายความยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล แม้แต่จะเป็นเพียงการสนทนากันในระหว่างสหายธรรม ถ้าเป็นข้อความตอนหนึ่งตอนใด ก็ควรที่จะให้เป็นประโยชน์ โดยการละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล

ทุกคนเคยคิดถึงวันก่อน ๆ แต่ขณะที่คิดถึงวันก่อน ๆ เดือนก่อน ๆ ปีก่อน ๆ ก็พิจารณาว่า ขณะนั้นคิดด้วยความเป็นตัวตนหรือเปล่า แทนที่จะคิดว่าเมื่อวานนี้อยู่ที่ไหน สิ่งไหนเห็นเมื่อวานนี้อยู่ที่ไหน เสียงที่ได้ยินเมื่อวานนี้อยู่ที่ไหน เห็นเมื่อวานนี้อยู่ที่ไหน ได้ยินเมื่อวานนี้อยู่ที่ไหน ซึ่งขณะนี้ไม่มีเลย เสียงเมื่อวานนี้ก็หายไปหมด กลิ่นเมื่อวานนี้ก็หายไปหมด ได้ยินเมื่อวานนี้ก็หายไปหมด เพราะฉะนั้น ตัวตนที่เคยมีเคยเป็นเมื่อวานนี้ก็ย่อมหายไปหมดด้วย สูญไปจริง ๆ และความเป็นบุคคลนี้เมื่อวานนี้ก็ไม่มีเหลือเลย ฉะนั้นขณะนี้จะเป็นเมื่อวานนี้ของพຸ່ງนี้

เพราะฉะนั้น ในขณะนี้เอง ทุก ๆ ขณะที่ผ่านมาไป ก็กำลังสูญสิ้นไปจริง ๆ เมื่อดับแล้วย่อมไม่สามารถจะยึดถือว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้ ถ้าใครยังยึดถืออยู่ ก็เท่ากับยึดถือความว่างเปล่า แม้ในขณะนี้เองก็หมดแล้ว

ทุกอย่างที่เป็นชีวิตประจำวัน ถ้าคิดเรื่องอดีต ก็ให้เป็นประโยชน์โดยการที่ช่วยให้รู้ว่าไม่มี หมดแล้วจริง ๆ จนกระทั่งมาถึงขณะนี้ก็จะได้ว่า แม้ในขณะนี้ ก็กำลังหมดไป ๆ ไม่มีจริง ๆ ด้วย โดยจะเกื้อกูลให้สติระลึกลักษณะของสภาพธรรม ถ้าคลายการยึดถือสภาพธรรมโดยรู้ว่า สภาพธรรมในขณะนี้ที่สติไม่ระลึก สภาพธรรมนั้นก็ดับหมดไป เพราะฉะนั้น ควรระลึกทันทีที่ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

การที่สติไม่เกิด ไม่ระลึกลักษณะของสภาพธรรม จะทำให้ยังคงมีความเป็นตัวตน และมีอกุศลธรรมซึ่งความจริงควรรังเกียจ แต่ไม่รังเกียจ และไม่คิดที่จะละด้วย เพราะว่าไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ทำให้มีความสำคัญในเรื่องราวต่าง ๆ

บางคน คนอื่นทำผิดแล้วรับผิดชอบก็ยังไม่ยอมยกโทษให้ เพียงเท่านั้น สั้น ๆ อย่างนี้ ก็ให้เห็นอำนาจของกิเลสว่าทำไมจึงมีกิเลสมาก แม้จะยกโทษ ก็ยังยกโทษไม่ได้ จะเก็บความโกรธไว้ทำไม จะผูกความโกรธไว้ทำไม เพราะเป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไปเท่านั้น

๑๔๗๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๒๔

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อัจฉยสูตร ข้อ ๙๕๒ มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่าน
อนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ฯ

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุสองรูปได้เถียงกัน ในการโต้เถียงกันนั้น ภิกษุรูปหนึ่งได้
พูดล่วงเกิน ฯ ครั้งนั้นแล ภิกษุผู้พูดล่วงเกินนั้นแสดงโทษโดยความเป็นโทษ
(รับผิดชอบและขอโทษ) ในสำนักของภิกษุนั้น ภิกษุนั้นไม่รับ ฯ

ครั้งนั้นแล ภิกษุเป็นอันมากพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
แล้วกราบทูลให้ทรงทราบเรื่องนั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย คนพาลมี ๒ จำพวกนี้ คือ ผู้ไม่เห็นโทษโดยความ
เป็นโทษ ๑ ผู้ไม่รับตามสมควรแก่กรรมเมื่อผู้อื่นแสดงโทษ ๑ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย
คนพาลมี ๒ จำพวกนี้แล

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตมี ๒ จำพวกนี้ คือ ผู้เห็นโทษโดยความเป็นโทษ
๑ ผู้รับตามสมควรแก่กรรมเมื่อผู้อื่นแสดงโทษ ๑ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตมี
๒ จำพวกนี้แล ฯ

บัณฑิตดูจะเป็นไม่ยาก คือ ไม่เก็บความโกรธไว้ และเห็นว่าสิ่งใดเป็นโทษ
ก็ไม่ยึดถือสิ่งนั้น แต่เวลาที่กำลังโกรธ และไม่ยกโทษให้คนอื่น ลืมว่าการเป็นบัณฑิต
ซึ่งแท้ที่จริงก็ไม่ยากอะไร เพียงแต่ไม่โกรธต่อไปอีกและให้อภัยคนอื่น แต่ในขณะที่
อกุศลจิตเกิดนั้น เป็นบัณฑิตไม่ได้

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นพาล มีข้อความในพระไตรปิฎกกล่าวว่า คือ ผู้ที่เพียงมี
ลมหายใจเข้าและลมหายใจออกเท่านั้น ไม่สามารถที่จะเจริญกุศลหรือทำประโยชน์
ได้มากกว่านั้น เพราะฉะนั้น คนพาลก็อยู่ไปวันหนึ่ง ๆ โดยที่มีลมหายใจเข้าและมี
ลมหายใจออก แต่ไม่ได้เจริญกุศลให้ยิ่งขึ้น

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ท้าวสักกะจอมเทพเมื่อจะทรงยังเทวดา
ชั้นดาวดึงส์ให้พลอยยินดี ณ สุธรรมาสภา จึงได้ตรัสพระคาถานี้ในเวลานั้นว่า

ขอความโกรธจงตกอยู่ในอำนาจของท่านทั้งหลาย ขอความเสื่อมคลาย
ในมิตรธรรมอย่าได้เกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายอย่าได้ติเตียนผู้ที่ไม่ควรติเตียน
เลย และอย่าได้พูดคำส่อเสียดเลย ก็ความโกรธเปรียบปานดังภูเขาย่อมย่ำยี
คนลามก ฯ

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมบางครั้งดูเหมือนง่าย หรือแม้แต่ท้าวสักกะ
คือพระอินทร์เองก็ยังได้ตรัสพระคาถาว่า ขอความโกรธจงตกอยู่ในอำนาจของท่าน
ทั้งหลาย

เวลาโกรธและไม่สมารถจะยับยั้งได้ ก็ขอให้ดูการกระทำอกุศลกรรม
หรือทุจริตกรรมทางกาย ทางวาจา บางครั้งไม่ถึงกับทำร้ายเบียดเบียนประทุษร้าย
แต่จากทุจริตเกิดแล้ว แสดงให้เห็นว่า ในขณะนั้นความโกรธไม่ได้อยู่ในอำนาจ
เพราะว่าทำให้ล่วงทุจริตทางกาย ทางวาจา

ขอความเสื่อมคลายในมิตรธรรมอย่าได้เกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย

การที่มีมิตรจะแนบแน่น หรือคลายความสนิทสนมกัน ก็เพราะเสียงหรือวาจา
ได้ เพราะฉะนั้น เป็นการเตือนให้เห็นสิ่งที่มีและใช้ให้เป็นประโยชน์ อย่างเสียงหรือ
วาจา ถ้าใช้ในทางกุศลก็เป็นประโยชน์ แต่ถ้าเป็นไปในทางอกุศล ย่อมทำให้แม้มิตร
ก็แนบแน่น หรือคลายความสนิทสนม

ก็ความโกรธเปรียบปานดังภูเขาย่อมย่ำยี

เพราะฉะนั้น โลกะและโมหะซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความโกรธต้องมากมายลัก
แคล่กันด้วย ในเมื่อมองเห็นความโกรธว่า มีมากและแรง ก็ย้อนกลับไปถึงเหตุของ
ความโกรธ คือ โลกะและโมหะด้วย

ข้อความในพระไตรปิฎก มีข้อความสั้น ๆ ที่แสดงให้เห็นคำพูดที่จะต้องระวัง
เพราะแม้ว่าบางท่านจะไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำไม่จริง หรือไม่พูดคำหยาบคาย แต่แม้
คำพูดเหินแสมเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็เป็นเพราะอกุศลจิต

ซึ่งพวกพราหมณ์ก็ได้กล่าวโทษพระภิกษุ และได้ไปหาพราหมณ์ด้วยกัน แต่
พราหมณ์ผู้ใหญ่ เมื่อได้ฟังแล้วก็พิจารณาเห็นว่า คำพูดอย่างนั้นไม่เหมาะสมกับท่าน
เพราะฉะนั้น ท่านควรจะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคด้วยตนเองและกราบทูลถาม นี่สำหรับ
ผู้ที่สะสมความเห็นถูกและมีโยนิโสมนสิการ รู้ว่าคำพูดอย่างใดสมควรและคำพูด
อย่างใดไม่สมควร

เพราะฉะนั้น ที่บางท่านกล่าวว่า ท่านมีความเห็นถูกในเรื่องการปฏิบัติ แต่ยัง
อดที่จะติเตียนหรือว่ากล่าวบุคคลอื่นที่มีความเห็นผิดไม่ได้ ก็จะได้ระลึกถึงสภาพธรรม
ตามความเป็นจริงที่ว่า อาศัยความเห็นถูก บางท่านก็ยังว่ากล่าวติเตียน หรือบางท่าน
ถึงกับด่าบริภาษพวกมิชฌาทิฎฐิ และบางท่านก็ถึงกับยกตนข่มคนอื่น แสดงให้เห็นว่า
เวทนาหรือวิตกที่เป็นอกุศล ย่อมเกิดเพราะความเห็นถูกได้

ถ้าแต่ละคนไม่พูดเลย หรือไม่มีการยาวาจาอย่างไรเลย คนอื่นก็ไม่สามารถรู้ได้ว่า
ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล เพราะฉะนั้น คำพูดแสดงถึงจิตใจด้วย

ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ จวมานสูตร ข้อ ๒๖๑ - ข้อ ๒๖๒ แสดงให้เห็น
กุศลจิตของเทวดาที่อนุโมทนาผู้ที่จะเกิดในมนุษย์ ข้อความมีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดเทวดาเป็นผู้จะต้องจุติจากเทพนิกาย เมื่อนั้นนิมิต
๕ ประการย่อมปรากฏแก่เทวดานั้น คือ ดอกไม้ย่อมเหี่ยวแห้ง ๑ ฝ้าย่อมเศร้าหมอง
๑ เหยี่ยวย่อมไหลออกจากรักแร้ ๑ ผีวพรรณเศร้าหมองย่อมปรากฏที่กาย ๑ เทวดา
ย่อมไม่ยินดีในทิพอาสน์ของตน ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เทวดาทั้งหลายทราบว่ เทพบุตรนี้จะต้องเคลื่อนจาก เทพนิกาย ย่อมพลอยยินดีกะเทพบุตรนั้นด้วยถ้อยคำ ๓ อย่างว่า แน่ะท่านผู้เจริญ ขอท่านจากเทวโลกนี้ไปสู่สุคติ ๑ ครั้นไปสู่สุคติแล้ว ขอจงได้ลาภที่ท่านได้ดีแล้ว ๑ ครั้นได้ลาภที่ท่านได้ดีแล้ว ขอเป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยดี ๑ ฯ

ไม่มีใครทราบว่า ท่านมาจากเทพนิกายชั้นหนึ่งชั้นใด และก่อนมาสู่โลกมนุษย์ จะต้องมืเทวดาที่อนุโมทนายินดีด้วยในการที่จะได้เกิดเป็นมนุษย์ แต่การเกิดเป็นมนุษย์ อย่างลืมนว่ การที่เทวดาอื่นจะพลอยยินดีด้วยนั้น คือ ขอท่านจากเทวโลกนี้ไปสู่สุคติ ๑ ครั้นไปสู่สุคติแล้ว ขอจงได้ลาภที่ท่านได้ดีแล้ว ๑ ครั้นได้ลาภที่ท่านได้ดีแล้ว ขอเป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยดี ๑ ฯ

ทุกคนอยากจะได้ลาภ คือ สุขคติ สมบูรณ์ด้วยทรัพย์ ด้วยยศ ด้วยเกียรติ ด้วยสกุล แต่ว่า ครั้นได้ลาภที่ท่านได้ดีแล้ว ขอจงเป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยดี ๑ คือ เป็นผู้เจริญ กุศลมาก ฯ ไม่ใช่เมื่อได้แล้วก็ให้อกุศลจิตเกิดมาก ฯ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแลเป็นส่วนแห่งการไปสู่สุคติของเทวดาทั้งหลาย อะไรเป็นส่วนแห่งลาภที่เทวดาทั้งหลายได้ดีแล้ว อนึ่ง อะไรเป็นส่วนแห่งการตั้งอยู่ด้วยดีของเทวดาทั้งหลาย พระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นมนุษย์แล เป็นส่วนแห่งการไปสู่สุคติของเทวดาทั้งหลาย ซึ่งเทวดาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ย่อมได้ศรัทธาในธรรมวินัยที่พระตถาคต ประกาศแล้ว นี่แลเป็นส่วนแห่งลาภที่เทวดาทั้งหลายได้ดีแล้ว ก็ศรัทธาของเทวดานั้น แล เป็นคุณชาติตั้งลง มีมูลเกิดแล้วประดิษฐานมั่นคง อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก พึงนำไปไม่ได้

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย นี่แล เป็นส่วนแห่งการตั้งอยู่ด้วยดีของเทวดาทั้งหลาย ฯ

ทุกท่านที่มีโอกาสได้ฟังพระธรรม และอาจจะมาจากทั่วโลก ก็ได้รับอนุโมทนาจากเทวดา และควรที่จะให้ศรัทธาในพระธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วตั้งมั่นคง ด้วยการเจริญกุศลเพิ่มขึ้น

ข้อความต่อไปมีว่า

เมื่อใด เทวดาจะต้องจุติจากเทพนิกายเพราะความสิ้นอายุ เมื่อนั้นเสียง ๓ อย่างของเทวดาทั้งหลายผู้พลอยยินดีย่อมเปล่งออกไปว่า

แน่ท่านผู้เจริญ ท่านจากเทวโลกนี้ไปแล้วจนถึงสุดติ จงถึงความเป็นสหายแห่งมนุษย์ทั้งหลายเถิด ท่านเป็นมนุษย์แล้ว จงได้ศรัทธาอย่างยิ่งในพระสัทธรรม ศรัทธาของท่านนั้น พึงเป็นคุณชาติตั้งลงมั่น มีมูลเกิดแล้ว มั่นคงในพระสัทธรรมที่พระตถาคตประกาศดีแล้ว อันใคร ๆ พึงนำไปมิได้ตลอดชีพ

ท่านจะละกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และอย่ากระทำอกุศลกรรมอย่างอื่นที่ประกอบด้วยโทษ กระทำกุศลด้วยกาย ด้วยวาจาให้มาก กระทำกุศลด้วยใจหาประมาณมิได้ หาอุปมิได้ แต่นั่นท่านจงกระทำบุญอันให้เกิดสมบัตินั้นให้มากด้วยทาน แล้วยังสัตว์แม่เหล่าอื่นให้ตั้งอยู่ในพระสัทธรรม ในพรหมจรรย์ เมื่อใดเทวดาพึงรู้แจ้งซึ่งเทวดาผู้จะจุติ เมื่อนั้นย่อมพลอยยินดีด้วยความอนุเคราะห์นี้ว่า แน่เทวดา ท่านจงมาบอຍ ๆ ๆ

จบ จวมานสูตรที่ ๔

ข้อความในอรรถกถามีว่า

บุพนิมิตแห่งความตาย ๕ ประการ ย่อมเกิดขึ้น หรือปรากฏแก่เทพนั้น ผู้มีมรณะปรากฏแล้ว คือ ดอกไม้ที่เทพบุตรนั้นประดับนั้นจะเหี่ยว คือ หมดความงดงาม เหมือนโยนไปที่แดดในเวลาเที่ยง

ผ้าที่เทพบุตรนั้นนุ่งห่มแล้ว มีสีเหมือนพระอาทิตย์อ่อน ๆ ที่ทอแสงอยู่ในอากาศที่ปราศจากเมฆหมอกในสทสมัย มีสีต่าง ๆ จางลง ไม่แวววาว เศร้าหมองเหมือนถูกโยนลงไปในโคลนแล้วขยำในขณะนั้นทีเดียว

ในขณะนั้น หยาดเหงื่อหลังไหลออกจากรักแร้ทั้งสองของเทพบุตรผู้มีร่างปราศจากคราบเหงื่อไคลมาก่อนเหมือนแก้วมณีโดยกำเนิดที่บริสุทธิ์ดีและเหมือนรูปหล่อทองคำที่ศิลปินผู้เชี่ยวชาญตกแต่ง แล้วก็ไม่ใช่ไหลออกจากรักแร้อย่างเดียวเท่านั้น แม้แต่เหงื่ออกาก็จะไหลออกจากร่างกายทั้งสิ้นของเทพบุตรนั้น

ตอนปฏิสนธินั้น ร่างกายจะแผ่รัศมีพวยพุ่งไปตลอดสถานที่ แล้วแต่ว่าจะเป็นโยชน ๑ บ้าง ๒ โยชนบ้าง จนถึงที่ประมาณ ๑๒ โยชนบ้าง ตามอนุภาพ (คือตามผลของกุศลกรรม) จะปราศจากชราภาพ มีพื้นหักและหนังย่นเป็นต้น ความหนาว ความร้อน จะไม่เข้าไปกระทบกระทั่ง จะเป็นเหมือนเทพธิดารุ่นสาวอายุราว ๑๖ ปี จะเป็นเหมือนเทพบุตรรุ่นหนุ่มอายุราว ๒๐ ปี แต่ในขณะที่จะจุติ ความผิรุสุมิตร่างจะเข้ามาแทนที่ คือ ร่างกายจะหมดรัศมี หมดเดช จะไม่ยินดี ไม่มีความชื่นใจในทิพอาสน์สำหรับเล่น แต่ว่าบุญนิमितย่อมปรากฏเฉพาะเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่

สำหรับลาภที่ประเสริฐที่สุด ที่เทวดาอนุโมทนาให้ผู้ที่จะเกิดในมนุษย์ คือ ได้ศรัทธาในพระศาสนา เพราะเหตุว่า

การใช้เงิน ทอง นา และสวณเป็นต้น ย่อมนำความสุขในการใช้สอยมาให้สรรพสัตว์เพียงห้ามทุกข์ มีความหิวและความกระหายเป็นต้น บรรเทาความยากจน เงินทองเสียได้ เป็นเหตุให้ได้รับรัตนะมีแก้วแหวนเงินทอง ฉันทะ แม้ศรัทธาที่เป็นโลกียะและโลกุตระก็ฉันทะนั้น จะนำวิบากสุขที่เป็นโลกียะและโลกุตระมาให้ตามควร จะหักห้ามทุกข์มีชาติชราเป็นต้นเสียได้ จะระงับความยากจนคุณธรรมเสียได้ จะเป็นเหตุให้ได้รับรัตนะมีสติสัมโพชฌงค์เป็นต้น และจะนำมาซึ่งสันติในโลกแก่เหล่าชนผู้ปฏิบัติด้วยสัทธาธุระ สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

ผู้มีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยศีล เบริบถด้วยยศและโภคะ จะอยู่ประเทศใด ๆ ก็เป็นผู้ที่เขานูชาแล้วในประเทศนั้น ๆ ที่เดียว ดังนี้

ผู้มีศรัทธาเท่านั้น จะทำบุญมีทานเป็นต้นได้

คิดดู ที่ไม่มีการให้ทาน ไม่มีการทำบุญประการต่าง ๆ ก็เพราะขาดศรัทธา เพราะฉะนั้น ขณะใดที่มีการให้ทานและมีกุศลกรรมต่าง ๆ ขณะนั้นย่อมแสดงว่า เพราะมีศรัทธา

แล้วจะประสพทรัพย์ที่เป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจอันมโหฬาร และจะยังประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่นนั้นแหละให้ถึงพร้อมด้วยบุญนั้น แต่บุญเหล่านั้น จะไม่อำนวยประโยชน์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้าแก่ผู้ไม่มีศรัทธาเลย

การที่เทวดาบอกให้มาบ่อย ๆ คือ เมื่อได้บรรลुकุศลธรรมเป็นพระโสดาบันแล้ว ย่อมไปสู่สุคติภูมิ เพราะฉะนั้น เทวดาเหล่านั้นหวังจะให้เทพบุตรซึ่งจุติลงมาเกิด ในมนุษย์ได้บรรลุโสดาบัน จึงกล่าวอย่างนี้

สำหรับเสียง เสียงเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องได้ยินได้ฟังอยู่เสมอ แต่ก็มีเสียงที่ทำให้ เกิดความไม่แจ่มชื่นใจ และถ้าเป็นเสียงที่ดี ก็สามารถรักษาได้แม้โรค

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ปฐมคิลานสูตร ข้อ ๔๑๕ มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้น ท่านพระมหากัสสปอาพาธ ไม่สบาย เป็นไข้หนัก อยู่ที่บ้านผลึกุหา

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เรือนในเวลาเย็น เข้าไปหาท่าน พระมหากัสสปถึงที่อยู่ แล้วประทับนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ ครั้นแล้วได้ตรัสถาม ท่านพระมหากัสสปว่า

ดูกร กัสสป เธอพ้ออดทนได้หรือ พอยังอัตภาพให้เป็นไปได้หรือ ทุกขเวทนา คลายลง ไม่กำเริบขึ้นแลหรือ ความทุเลาย่อมปรากฏ ความกำเริบขึ้นไม่ปรากฏ แลหรือ

ท่านพระมหากัสสปกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์อดทนไม่ได้ ยังอัตภาพให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของข้าพระองค์กำเริบหนัก ยังไม่คลายไป ความกำเริบขึ้นย่อมปรากฏ ความทุเลาไม่ปรากฏ

แต่ละท่านคงต้องประสบกับทุกขเวทนาอย่างแรงกล้าในสังสารวัฏฏ์ แล้วแต่ว่าจะ
เป็นชาติไหน เพราะแม้ว่าจะเป็นถึงพระอรหันต์ เช่น ท่านพระมหากัสสปะ ก็ยังมี
อกุศลกรรมในอดีตที่ทำให้ทุกขเวทนาของท่านมากจนกระทั่งในความรู้สึของท่านนั้น
ทนไม่ได้จริง ๆ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร กัสสป โภชณฺคํ ๗ เหล่านี้ เรากล่าวไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน
โภชณฺคํ ๗ เป็นไฉน

ดูกร กัสสป สติสํโภชณฺคํ เรากล่าวไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ... ฯลฯ
อุเบกขาสํโภชณฺคํ เรากล่าวไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว
ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ดูกร กัสสป โภชณฺคํ ๗ เหล่านี้แล เรากล่าวไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ท่านพระมหากัสสปกราบทูลว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค โภชณฺคํ ๕ ข้าแต่พระสุคต โภชณฺคํ ๕

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้แล้ว ท่านพระมหากัสสปปลื้มใจ
ชื่นชมภาษิตของพระผู้มีพระภาค ท่านพระมหากัสสปหายจากอาพาธนั้นแล้ว และ
อาพาธนั้นอันท่านพระมหากัสสปละได้แล้ว ด้วยประการฉะนี้แล

จบ สูตรที่ ๔

ข้อความในอรรถกถามีว่า

ได้ยินว่า เมื่อท่านพระมหากัสสปเถระตั้งใจฟังโภชณคภาวนานี้อยู่ ได้มีความ
ดำรินี้ว่า เมื่อเราแทงตลอดอยู่ซึ่งสัจจะทั้งหลายในวันที่ ๗ แต่วันที่เราบวชแล้ว
โภชณคเหล่านี้ก็ปรากฏ ก็เมื่อท่านคิดอยู่ว่า คำสอนของพระศาสดานำสัตว์ออกจาก

ทุกข์ ดังนี้ โลหิตก็ผ่องใส อุपाทนายรูปก็หมดจด โรคหายไปจากกายเหมือน
หยาดน้ำตกในใบบัวฉะนั้น

สำหรับเรื่องของโพชฌงค์ แม้แต่ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านก็อาพาธ
เป็นไข้หนักอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จไปเยี่ยมและตรัสโพชฌงค์
ท่านก็หายจากอาพาธ เพราะว่าความป่วยไข้ของท่านเหล่านี้ เกิดจากความเย็นอ่อนๆ
ซึ่งเกิดขึ้นด้วยการถูกต้องลมจากต้นไม้ที่มีดอกเป็นพิษที่บานแล้วที่เชิงภูเขา

